

Mikszáth Kálmán

A vén
gazember

*Mercator
Stúdió*

Felelős kiadó a Mercator Stúdió vezetője

Műszaki szerkesztés, tipográfia: Dr. Pétery Kristóf

ISBN 963 606 051 7

Mercator Stúdió, 2005

Mercator Stúdió Elektronikus Könyvkiadó
2000 Szentendre, Harkály u. 17.

www.akonyv.hu

Tel/Fax: 06-26-301-549

Mobil: 06-30-305-9489

e-mail: peteryk@t-online.hu

MIKSZÁTH KÁLMÁN
A VÉN GAZEMBER

A báró Inokay-családnak a gazdatisztje volt Borly Gáspár, ütött-kopott öregúr, ezer ránccal az arcán. Mikor én gyerek voltam, még élt, s minthogy az én édesatyám tartotta keresztvízre a gyerekeit, Jancsit meg Gézát, per »koma« szólították egymást szemtől-szembe, hanem a háta mögött sohasé nevezte másképp apámuram, mint »az a vén tolvaj«, vagy »a vén gazember«.

Maga a földesúri familia, Inokayék, akik a nagy kastélyban laktak, hasonlóképpen vén gazembernek nevezték tisztjüket, mert ismeretes volt, a vak is láthatta, hogy legalább a fele jövedelmet ellopja. Nincs az a helyzet, amiből ő hasznot ne húzott volna, még talán a tehénből is kilopta a borjút. Az erdőből eladogatta a fát; a gabonát, gyapjút potom áron adta el a zsidónak, miután ezért illendő »rebachot« alkudott ki magának, együtt trafikált a bérlőkkel; a felesekkel. Szóval, olyan szemérmetlenül csinálta, hogy már az idegenek is észrevették s gyakorta figyelmeztették vagy a bárót, vagy a bárónét:

– Ugyan mért nem néznek jobban a körmére?

De a báróné, egy beteges, törékeny teremtés, aki mindig fejfájásról panaszkodott, csak a vállát vonogatta, fáradtan, unottan:

– Oly régen van már az uram családjánál, hogy sokat el kell neki nézni; az apja, öregapja, sőt a szépapja is már az Inokay báróknál szolgált, úgyszólván öszszeforrt a családdal, az uram nem jó néven venné, ha áskálódnám ellene.

A báró barátai (ámbár igazabban csak kártyázó cimborái voltak) szintén szóba hozták néhányszor:

– Te, Gottfried, vezet-e ez a te tiszted valami számadásokat, könyveket?

Inokayt ugyanis Gottfriednek hívták, emlékezetül arra az ősére, aki a keresztes hadjáratokban Bouillon Gottfried zászlaja alatt harcolt.

Inokay elgondolkozott.

– Lehet, hogy vezet.

– Sok furcsát beszélnek az emberek. Nem szoktál beléjük nézni?

– Az emberekbe?

– Nem. A könyvekbe.

– Tudom, hogy csal a vén gazember – felelte az oligarcha-ivadék –, ennél fogva undorodom beléjük nézni.

– Nagy könnyelműség, kedvesem. El kellene őt csapnod brevi manu!

– Minek már arra a rövid időre? – felelte a báró álmatagon.

Ebből aztán meg azt sem lehetett tudni, mire érti a rövid időt. Arra-e, hogy Borly már hetven éves aggastyán, tehát már nem lop sokáig, vagy arra, hogy már úgyszólván rövid az az időszak, amíg neki valamije lesz. Mit érne, ha megtoldhatná is egy csipetnyi idővel? Nem érdemes, hogy emiatt fárassza magát.

Valóban, ezt az utóbbit is lehetett érteni, mert Inokay Gottfried a tönk szélén állott, mindössze a sulyomi birtoka volt meg, az is megterhelve apadt a végromlás teljes bizonyosságával.

Hej, hol vannak a régi nagy uradalmak? Drégely vára, Szanda vára, Végles, Korpona, mérföldnyi búzaföldek, hatalmas erdőségek tele vaddal, malmok, korcsmák, hidak, melyeken vámot szedtek, s a tömérdek jobbágy, mely nekik dolgozott, s kikkel, ha fegyverbe öltöztették, vígan lehetett elszedni a másét.

Lecsaptak a váraikból rablókalandokra, hogy a kis vagyonokat magukhoz szedjék a kúriákból, összetörve pályákat, szíveket és életeket. Az embernek szinte a háta borzong, ha az egykori oligarchákra gondol. Pedig talán nincs is értelme, hogy fázik az emlékükre. Meglehet, szükségesek voltak, a természet rendje szerint, mint ahogy megvannak a tengerben a cápák, akik az apróbb halakat felfalják. A nagy tengerparti városok, mióta a cápák ritkábbak lettek, már szinte arról tanácskoznak, miképpen lehetne a város közelében *házi cápát* tartani, mint tisztasági faktort, aki főlegye a beesett mindenféle emberi és állati testeket és hulladékokat, melyek a tengert elpiszkítják. Egy cápa olyan szükséges rossz a tengerben, mint egy kormányzó a szárazföldön.

Hasztalan a hosszú harc a Balassák-, Bacsók-, Bebekék- és Inokayakkal. Pedig hány emberöltő pusztult bele! Országgyűlések, bölcsek és tudósok századokig csinálták az institúciókat az oligarchák és rablók ellen. Kommasszálták az erőket és újra felosztották, hogy némi *aequilibrium* támadjon, a sokból elvettek és a kicsihez hozzáadták, körülbástyázták a tulajdon szentségét paragrafusokkal, úrrá tették a bírót a legkisebb és a legnagyobb fölél; lassan-lassan haladt a világ és távolodott az oligarcháktól és rablólovagoktól. Hogy az úton járó kereskedőktől el ne szedhessék útközben a készpénzt, kitalálták a váltót. A váltóból sarjadt ki a hitel modern formáiban, s annak mindenféle szövevényei és finomságai fejlődtek fokozatosan, és mikor már azt hitte volna a társadalom, hogy az oligarchák letűntek, századok óta alusznak a várromok alatti kriptákban, egyszerre megint szembe találja őket, csak hogy nem páncélruhákban, sisakosan, de redingotkabátban pénzügyészek élén, ahonnan lecsapnak a kis vagyonokra, mint elődeik. Csak a forma változott – maguk az oligarchák megvannak. A világ haladása mindössze egy kis optikai csalódás.

Az örök változás elmélete érvényesült. Az emberek porából fű nő, a füvet megeszi a bárány, a bárányt megint megeszi az ember (a pápuák legfeljebb közvetlenebbül csinálják), a régi oligarchákat is az új oligarchák falták fel, csak a csontokat hagyták meg az olyanfajta embereknek, mint Borly kasznár.

Különben originális apró emberke volt a kasznár, tele bibircsókkal kerek képen, mely a vérbőségtől úgyszólván lilaszínbe játszott. Kegyetlen és savanyú, legalább látszólag, ami nem is csoda, mert nagy megpróbáltatások érték. A felesége korán meghalt, mind a két fiát eltemette embrenyi korban, s csak az egyik, Géza után maradt két unokája: László és István. Ezeknek élt, nyilván ezeknek gyűjtött, de ezeket se szerette, el volt fásulva a világ iránt.

Vagy hogy bolond volt, mert arra is mutatkoztak jelek. Mikor új tornyot építettek a sulyomiak és gyűjtöttek rá, Borly nem adott rá egy árva garast sem, pedig a legszegényebb özvegyasszony is részt vett annak építésében a maga filléreivel. Hát azt mondaná az ember erre, hogy fősvény, azért nem adott, de viszont egy külön házikót építtetett a kertje végében beteg kutyák menhelyül, ahol ő maga gyógyította a környék beteg, sánta kutyáit, drága orvosságokat hordogatva sebeikre, s ő ingyen foglalatostkodék azokkal.

Egyszer valaki szemére is vetette, hogy a toronyra nem adakozott, Istennek nem adott semmit, holott az ebeknek hajlékot épített.

– Istennek az ő háza – felelé az istentelen – az egész világ, neki nincs is szüksége házra, még kevésbé arra, hogy én adjak neki valamit, sőt én várok tőle, ő adjon nekem (no iszen, csak azt lesse a vén imposztor). A torony a papoké, s én a papoknak nem adok semmit, elég fundációjuk van s elég sok embert elbolondítanak úgyis, de a beteg kutyákra senki se vet gondot, pedig azok hű állatok, megérdemlik a gyámolítást.

Mesélik azonban hogy ennek rejtélyes oka volt. Hiszen nem lehet a babonában hinni, de az emberek száját se lehet befogni. Szörnyű dolgot mesélnék. Gyurcsányi Pál, Kiriáky Józsefné, Varga Istók élő emberek, s látták Luca napján éjjélkor, mikor egy csomó kutya csörtetett elő a temetőből s megmarta a Galandánét, s hogy az egyik lompos farkú kutya maga a kasznár volt. És ahogy ez a kísérteties hír bejárta a környékbeli fonókat, azóta többen megfigyelték, hogy valahányszor a kasznár elutazik Pestre (vagy hogy ez csak ürügy), akkor mindig megjelenik vagy itt Sulyomon, vagy a szomszéd községekben egy-egy idegen kutya, akinek a tekintetében (dicsértessék a Jézus Krisztus!) fölismerhető a gonosz kasznár. Semmi se bizonyosabb, suttogják, mint hogy a kasznár nem megy Pestre, de valahogy kutyává vedlik át (és ekkor van ő a maga helyén), máskor aztán hosszú ideig megint ember, de csak nézzék meg jól kegyelmetek, van valami az arcában, a homlokában, a szemeiben a kutyából.

A két Borly-árva velem diákoskodott Rimaszombatban. Egy osztályba jártak, mert ikrek voltak; csinos fiúcskák, valóságos két Adonisz; még most is élénken emlékszem csattanó piros orcáikra, sugár alakjukra.

Testben szinte a felismerhetlenségig hasonlítottak, míg szellemi tulajdonokban nagyon is elütöttek egymástól. Laci első eminens volt, István hátul faragta a padot, vásott »*duae capacitatis puer*« volt, akinek tölcserrel se lehetett volna a fejébe valami nagy okosságot önteni, egész nap pigézett, vagy gombozott, vagy verekedett, míg ellenben a gyors felfogású Lackó a múzsákkal és az auctorokkal társalgott s bámulat tárgya volt lelki ékességei miatt. Kevélyen mondogatták a professzorok:

– Borly Lászlóról vegyetek példát. Micsoda ember lesz abból! Egy kis Deák Ferenc a maga nemében már most is. De mennyire összeomlanak a legtudósabb emberek egész sokaságának megjegyzései és jóslatai egyetlen embernek egyetlenegy ostoba bogarával szemben, annak kiáltó jele volt Borly kasznár úr elhatározása, hogy t. i. Lackót kiveszi az iskolából és lakatosnak adja, míg ellenben Pistát tovább neveltetni papnak.

A professzor urak szörnyűködtek s valóságosan megrohanták az öreget.

– Hát van önnek lelke, kasznár úr, hogy ezt a jeles ifjút erőszakkal kitépi a tudományok kertjéből, és a másikat hagyja itt, akinek ahhoz semmi hivatása?

– Hm – felelt az öreg –, a lakatossághoz sok ész kell, tehát azért adom az okosabbat lakatosnak, versenyeznie kell egy városnak valamennyi lakatosával úgy az áruk készítésében, mint azoknak eladásában, míg ellenben a papnak csak eklézsiához kell jutnia, a többi mind magától megy. Isten az ügyetlen szolgálit se csapja el.

Bárhogy erőlködtek, nem sikerült eltéríteni tervétől, állhatatos maradt. Neki – úgymond – nem telik két fiút iskoláztatni, hát azt taníttatja tovább, amelyik nagyobb számár. Punktum.

Persze szapulták emiatt is a környéken:

– A vén gazember tönkre teszi azt a geniális gyereket. Igazi démoni lélek. Örül a szíve, ha valami rosszat tehet. Még a saját unokáját se kíméli. Szégyen, gyalázat. Sőt hülyeség. Összelopkod az unokáinak egy nagy vagyont, s aztán lakatosnak adja az egyiket, a derekabbat. Megeheti aztán a hagyatékot. Minek egy lakatosnak a nagy vagyon?

Ami magát a Laci gyereket illeti, neki tetszett az új mesterség. Tanulni vágyó lelke nem kereste a megtanulni valókban a különbségeket; arra még nem volt elég érett. Sőt különb dolognak tartotta, ha valaki egy csutorát ki tudott esztergályozni, mintha valaki egy szép verset komponált meg, vagy egy szép kriát. A lakatosmesterség titkai érdekelték, izgatták fantáziáját.

Még ezt az utolsó vakációját otthon töltötte a nagypai háznál, de már nem oly vidáman, mint tavaly vagy harmadéve, mikor még az urasági park, tavával, kuglizójával, bújócskáival nem volt eltiltott paradicsom, mikor még együtt játszottak ők ketten és a kis Pál báró, meg a Mária baronesz. Kergették a lepkéket, csónakáztak a tavon, horgásztak a Sulyom vizében, kiszedték a fészkeket a magas fákról.

Egyszer harmadéve a kis Mari (mert nagy ördög volt a kis Mária) olyan magasra mászott föl gallyról-gallyra egy fészekért, hogy mikor a magasból letekintett, szédület fogta el és zsidbadás. Görcsösen kapaszkodott meg a felső ágban, olyan volt ott rózsaszín szoknyácskájában, hátára lecsúszott szalmakalapjával, mintha egy nagy virágja nyílt volna ki a fának. Csakhogy a virág reszketett és sírva fakadt.

– Jaj, nem tudok többé lemenni. Nem merek. Apa, mama, ne hagyjatok!

Pál báró (akkor tizenhárom éves volt) elképedve futott a kastély felé a szülékért. Borly Pista segítségért kiabált, Laci azonban egyenesen utána mászott, mint a mókus, s mire a kastélyból előszaladtak a szolgák és cselédbeliek dunyhákkal, lepedőkkel, létrákkal, már akkorra fenn volt a legtetején.

– Kapaszkodjék a nyakamba, baroneszka, én majd leviszem.

A kis lány átfogta a nyakát, odatapadt hozzá szorososan.

– Az egyik kezemmel fogom a lábacskaját; ne féljen semmit.

– No, már nem félek. Jó lesz így?

– Jó. – Már nevetett is hozzá; ilyen a leányszem; mosoly lakik benne a könynyek alatt is.

Denique lehozta a fáról szerencsésen, mire a báró megdicsérte a fiút és megveregette a vállát.

– Boszorkányos Varga János, ezt nem hagyhatjuk jutalom nélkül. Válassz, mit akarsz inkább? Egy barackot a fejed búbjára, vagy egy flóbertpuskát?

– Se az egyiket, se a másikat – felelte a fiú a verejtéket törülve a homlokáról.

– Hanem?

– Hanem adjon a bárókisasszony egy csókot! – követelte bátran.

Az oligarchák ivadékának tetszett a szó, elnevette magát, pedig ritka volt a mosoly penészszerű, bágyadt arcán.

– Ohó, te paniperda! Hát már te regényeket olvasol? A várkisasszony egy csókot ad az életét megmentő lovagnak, amit az térdenállva vesz át. Nos, ugorj oda, Mici, és csókold meg a leventét...

Mici fülig pirult, aztán elpityeredett.

– Hát nem akarod megcsókolni?

– Mert ha előre megcsókolnám, aztán nem venne feleségül – mentegetőzött a kis lány –, úgy járnék, mint Rozália tante az orosz ezredessel.

– Ostoba liba vagy! – förmedt rá haragosan a báró.

– Kitől hallottad ezt a sületlenséget?

– A madame beszélte.

– Takarodj a szobádba! – parancsolta szigorú hangon.

A báró mérges volt és nagy patáliát csapott a bárónéval (született Münster grófnővel) és a francia gouvernante-tal, hogy a kis Mária elhanyagolt nevelésű, akinek lelkét holmi illetlen és pikáns pletykákkal már eleve közönségessé teszik. A madame visszafeleselt, amiből éles jelenet támadt. A báró menten el akarta csapni a madame-ot a háztól, a madame is rögtön el akarta hagyni a házat, de minthogy a fizetése több évről bent volt az uraságnál és hirtelen kifizetni nem tudta, minden a régiiben maradt, bebizonyosodván újra és újra, hogy a hitvány anyagiség, a pénz, sokszor elnyomja a lelkek finomságának érvényesülését.

Annyi mégis történt, hogy a kis Máriának ezentúl nem lehetett olyan szabadon elkalandoznia fivérével és a kasznárfiúkkal; egyedül szedték a réteken a magvast, üldözték a kenderáztatókban a békákat, és molesztálták csúzlijukból a falubeli kutyákat. (Látná csak a kasznár, lenne, tudom, nemulass.)

A báró különben tökéletes nagyúr volt. Az ő szava okmányszámba ment, mint a királyé, s a legközelebbi napok egyikén, mikor Pestre ment (gyakran vonzotta oda a Nemzeti Kaszinó), egy flóbertpuskát hozott kasznár Lacinak, át is küldte az inasával, mihelyt megérkezett, de az inas visszahozta.

– No, mi az? Nem volt a fiú otthon?

– De otthon volt, hanem azt mondja, ő mást kért, a puska nem kell neki. Hogy amit mondott, megmondta.

– Itt van – nevetett a báró gúnyosan, egyenest a madame felé tekintve –, a kisasszony egy csókkal tartozik és a követelő fél nem enged. (Aztán az inashoz fordult.) Vidd vissza a puskát, a másik fiúnak.

A flóbert-puskát tehát Borly Pista kapta, amely esemény, ha a sulyomi verebek rendes történelmet vezetnének, véres betűkkel lenne felírva a verébannalesekben, így azonban nyomtalanul zajlott le, ha csak azt nem vesszük, hogy Pista azóta nagy háládatosságot érzett a bárói család iránt, szolgálatkész volt és elnéző, valóságos meghunyászkodással engedte birkózás közben, hogy a vézna Pál báró földhöz verje. Úgyszólván lefeküdt neki, a puskáért.

Az öreg kasznár, aki a kerítésen át látta a Pista szolgálai önmegtágadását, körülbelül ilyenfélét dörmogott magában:

– Nem, ez nem való mesterségre. A mesterembernek vissza kell ütni az öklével, mert különben nem becsülik meg a társai. Ez a nagyurak közé való, enged nekik, ilyet szeretnek, püspök lesz.

Talán ez adta neki az első impulzust, hogy Pistát taníttassa és a Laciból faragjon lakatost, amely mesterséget azért szerette, mert a megboldogult apósa után, aki lakatos volt, mind megmaradtak a szerszámok, elrakta szépen ládákban a padlásra. Itt meg a szerszámok adtak impulzust. De mindegy is, akár a lakatos van meg előbb és csak azután szerez szerszámokat, vagy a szerszámok vannak meg előbb és csak azután neveltetik hozzájuk a lakatos.

Az öreg kasznár ezt a tervét még csak érlelte az a kis epizód, hogy a piskótadongájú kis báró, vérszemet kapván a Pista feletti hatalmaskodás által (mert a hatalmaskodást csak egyszer kell megkóstolni, hogy rászokjék az ember: roppant jó íze van), a Laci gyerekekkel is olyan fölényesen akart elbánni, mire az úgy elagyabugyálta rövidesen, hogy a kis báró vért köpött egypár napig.

Az öreg báró éktelen dühbe jött s első percben korbáccsal kereste a kasznár Lacit, úgyhogy az elszaladt az erdőbe és ott a csősznél húzta meg magát egypár napig. Azontúl is kerülnie kellett a kastélyt, mert a báró megmondta nyíltan Borlynak:

– Az unokájának pedig mondja meg, hogy ne mutatkozzék többé a szemem előtt, mert ki nem kerüli a pofont.

Az utolsó vakációban tehát már a tájékára se ment Lackó a kastélynak, – ahol egy csókkal tartoznak neki és egy pofonnal.

Pedig veszedelmes várandóság volt együtt a kettő. Nehéz a mérleget megcsinálni róla. A »követel« rovatba kell-e tenni, – vagy a »tartozik«-ba az egyiket? Majdnem elepedett a csókért (semmi sem makacsabb a gyerekszerelemnél) és minden vére felforrta a pofon gondolatára (semmi sem érzékenyebb, mint a kamasz-büszkeség). Pedig nem juthatott eszébe az egyik a másik nélkül. Mintha egy pajkos dzsin kivenné a szívét s folyton mártogatná felváltva mézbe, marólúgba.

Szerette volna, ha találkozik Marival, úgy, mint azelőtt, minden este kiszínezte ágyában azt a jelenetet, ha be találna állni másnapra, de a baroneszka is kurta kavicányra volt most fogva, gyorsan kezdett fölfelé nyúlni, a tavalyi szoknyácskán mind ki kellett eresztetni a hajtásokat, s megjött a lánygyerekek első halálos ellensége: a »Nem illik«; többé már nem lehetett künn kószálni a réteken és a faluban, az urasági parkban ellenben Lacinak volt kockázatos vállalat mutatkoznia.

Így múlt el az utolsó vakáció is anélkül, hogy valami történt volna. A végzet, úgy látszik, ad acta tette a csók és a pofon dolgot. Ő maga pedig óvatos volt. Hogy az egyiket kikerülhesse, lehetetlen volt behajtani a másikat.

Szent Mihály-napkor mindennek vége lett. (»Csak még egy napig lehetnék itthon« – sóhajtozott Laci). A borjúbőrös ládát föltették a kocsira, s azzal, upre pupos, bevitte a nagypapa a városba, egyenest a Templom-utcába, Disznósy Mihály uramhoz, akinek a cégtáblája egy alacsony sárga házacska volt kiakasztva, egy akkora kulcsot ábrázolván, aminővel talán csak Szent Péter nyitogatja az ég óriás kapuit.

A mester éppen künn szipákolt a boltajtóban, hosszú meggy szárát lelógatva s kezeit zöld posztó köténye alá dugva, miközben hangosan beszélt, a felhőket nézegetve, mintha azokkal disputálna.

Mivelhogy háttal volt fordulva, nem vette észre Borly kasznárt és unokáját, akik a piacon hagyván a szekerüket gyalogosan közeledének.

– Adj isten jó napot, Disznósy Mihály uram – köszöntött rá Borly. – Úgy látszik, önmagával beszélget kegyelmed?

Disznósy uram megrezzent, hátrafordult, de egy csöpp meglepetést se árult el.

– Hát azt teszem – felelte –, mert szeretek becsületes emberrel beszélgetni, aki tovább nem adja, amit mondok. Fogadj isten azonban.

– Elhoztam a fiút, Disznósy uram.

Lopva bandzsalított rá a mester, majd így szólt az ő szokásos finom módján, mert igen finom beszédű vala a neve végett. Meg akarta mutatni a világnak, hogyha Disznósy is, azért nem disznó.

– Szívemből épülök látásának körülményein és mikéntjén.

– Neveljen belőle embert – tette hozzá a kasznár.

– Magától nő a fa görbére vagy egyenesre – jegyzé meg Disznósy uram, és kivette az egyik kezét a köténye alól, hogy a kasznáréba tegye.

Mire lemozdult a boltajtóból s előre ereszté a vendéget, mondván:

– Falak között vagyon a komoly megbeszéléseknek a barázdája, hogy a mag át ne guruljon a szomszédba.

Beléptek a boltba, hol senki sem volt s hol száz meg száz lakat és kilincs fénylett az üvegrámák alatt. A belső helyiségekből, hová egy ajtó nyílt, kalapácsolás, fűrészelés, nyiszálás zaja hallatszott be.

A kasznárnak egy kis támlanélküli széket gurított a gazda, mialatt még egyszer végigmustrálta a gyereket a tekintetével, aztán megnyomogatta a vállpereceit:

– Hogy hívnak?

– Borly Lászlónak.

– Rossz név – mondotta elégedetlenül –, nem lakatosnak való. Miska, Gyurka a lakatosoknak való név. László nevű lakatost az öregapám se ösmert, talán nem is lehetséges, de azért meg lehet próbálni.

– Reménylem, áll a múltkori szavunk – törte meg a csöndet a nagypapa.

– Nem szoktam a kötelet elrágni – felelte a lakatos gögösen.

– Úgy állapotunk meg, hogy a fiút kitanítja a mesterségre.

– No, no – bólintott fejével a mester.

– De már azt nem szeretném, hogy a fiúval mégis úgy bánjon, mint más inasokkal szokás, hogy az öreg legények megüssék, fülét megcibálják, mert a fiú igen önérzetes és ki nem állná.

Az öreg Disznósy kételkedve csóválta szőrös, idomtalan fejét, melyen rajta volt a mongoltípus.

– Hogy ki nem állná? Kiállja azt mindenik. Nem láttam még én soha lakatosinasból cserepet. De legyen úgy, ahogy a nemzetes úr mondja.

– Hát abban állapotunk meg, ugyebár, hogy a gyerek kosztját én fizetem fél huszasával naponként, de ebben benne van háromszor hetenként a pecsenye és

a tanítás is, mert semmi munkát nem köteles végezni, amit az inasok szoktak, csak olyant, ami a mesterséggel jár.

– Szóval, hogy egy Esterházy herceget tartok itt a műhelyben – egészíté ki a mester keserűen.

– Ebben maradunk.

– No, no – bólintott ismét a lakatos.

– A fiú tehát most már itt marad, a ládáját majd idehozzák, ott van a kocsin. Ami pedig a tartási pénzt illeti, azt előre kifizetem egy félévre.

S ezzel elővett egy zacskót az oldalán levő bőrtarisznyából, és kiöntötte tartalmát a pulpitusra, csupa fényes, csillámló huszasokat, amelyekből három tett ki egy forintot. – Egy fél esztendő száznyolcvan nap, tehát itt van kilencven huszas, olvassa meg kegyelmed.

Disznósy uram föltette a rezes okulárét savószínű szemeire, s elkezdte megszámlálni a huszasokat, külön garmadára rakva, egy, kettő, három, négy, fel egész ötvenhatig, itt aztán elunta a monoton dolgot és így szólt:

– Ej, no ha eddig stimmel, ezután is stimmel – mire a kezével nagy hirtelen besöpörte mind a két ezüstgarmadát a nyitva álló fiókjába, melynek alján tallérok, huszasok és mindennemű rézpénzek voltak összehalmozva.

Laci tehát ott maradt a lakatos-műhelyben és szorgalmasan tanulta a mesterséget. Azt lehetett volna hinni, hogy nem szokja meg a lakatosságot, de ellenkezőleg történt: a lakatosok őt nem bírták megszokni. Kirítt e szurtos környezetből a nyalka úrfi, a tintanyaló, amint nevezték. Nem tudott összeforni velők, nem húzott sem a legényekhez, se a magához hasonló inasfiúkhoz, nem hancúrozott velők, hanem könyveket olvasott vagy rajzolt, ha üres ideje volt.

Nem is igen szerette a személyzet.

– Mit keres itt köztünk? Hát már mindenki mesterember akar lenni? Megéljük még, hogy az esztergomi érsek is maga csinálja meg a lakatokat a pénzesszekerényeire. Még csak az kellett, hogy az urak kapjanak rá a mesterségünkre. Akkor aztán miből éljünk meg?

A városka egyéb lakosai sem vették komolyba a Borly fiú lakatosságát.

– A kis Capet Lajost is csizmadiához adták inasnak a hóbortos párizsiak – emlegette Buriusz Ferenc, a városbíró.

De maga Disznósy uram hovatovább kezdett más nézetten lenni, s nem egyszer lehetett hallani, amint a fiú felől beszélgetett magában.

– A külseje egy patikároslegényé vagy egy grófé, de a lelke, az egy igazi lakatos lelke.

Egy félév alatt csakugyan bámulatos eredmény lett. A fiú fölszedte az egész mesterséget az őt ujjába, úgyhogy csodájára járhattak volna. Minthogy a rajzolásra is igen könnyű vala a keze, többet ért a legjobb öreg legényeknél is, a második félévben pedig egy olyan lakatot talált fel, hogy Disznósy uram majd megbolondult örömeiben, jeges borogatásokat kellett rakni a fejére, legott szabadalmat is vett rá s megküldte egy bécsi üzletnek a mintát, aki negyvenezer ilyen lakatot rendelt ennek folytán, mire másodszer is borogatni kellett a Disznósy uram fejét.

Mikor egy kicsit magához jött, megíratta a bécsi üzletnek, hogy negyvenezer lakatot ugyan nem készít (minek is volna annyi lakat a világon?), hanem öt darabot, ami kész, itt küld prezentbe. A másik levelet pedig megíratta Sulyomra, a kasznárnak, mellékelvén ahhoz mintegy harminc darab huszasokat, írván, hogy a fiú odáig emelkedett agyvelejének ékességében és kezének ügyességében, miszerint e naptól kezdve, nemhogy a nemzetes kasznár úr fizetne érte naponként félhuszasokat, ellenkezőleg, ő (Disznósy Mihály) fizetend a fiúnak naponként két egész huszasokat.

Borly uram nagyon jó szívvvel vehette a Disznósy Mihály levelét, mert mikor a következő hetivásárra bejött, egy disznófő-sajtot hozott a mesternek ajándékba, a Laci fiúnak pedig egy ezüst órát, melyet egy nyájas hátbaütés kíséretében adott vala a fickónak.

– Látom, hogy ember lesz belőled, Lackó fiam. Csak te iparkodj ezentúl is, mert hidd meg nekem, hogy minden pálya jó, csak jónak kell lenni hozzá az embernek is. Az pedig mégis a legjobb, amelyik a legkevesebb embernek kell. Ha volna például esőt csináló mesterség, mindjárt odaadnának inasnak.

Mire aztán panaszkodott a nagy szárazság ellen, hogy nem lesz mit enni, hogy éhen fognak halni az idén, még talán az uraság is, majd elbúcsúzván Disznósyéktól, ekképpen szólt:

– Hanem most pünkösdre még talán akad egy kis pogácsa, gazduram: azért hát bocsássa el a gyereket vagy három napra; megérdemli azért a lakatért.

Disznósy uram komor méltósággal szólt közbe:

– Megfogja a macska az egeret anélkül is, hogy Ferenc József-rendet kapjon érte.

– Te pedig vigyázz az órádra, hékás – folytatá a kasznár a fiúhoz szólva –, mert igen jó óra. Bécsben vettem egy megszorult török zarándoktól, s az a tulajdonsága vagyon, hogy egy kicsit lassan jár. De hát tíz forintért nem is szaladhat lóhalálában. A báróé ötszázforintos kronométer, annak meg az a baja, hogy siet. És az se jó. Látod, nekem sohase volt óráim, mégis itt vagyok. Tudom az időt, a napról, az árnyékról, meg a gyomrom hangulatából. Nekem nem is kell óra. Ostobaságnak tartom. Hanem azt mondja a zarándok, hogy pompás szerkezete van. Csakhogy holmi regulák szükségesek, és ezeket be kell tartanod. Adj rá kezet, amice, hogy mindig be fogod tartani a regulákat, és akkor pompás óra lesz a zsebedben. No, adod a kezedet vagy nem adod?

– Adom, nagyapa!

– No, így már jól van. Hát minden reggel pont négy órakor fel kell húznod és egy félórával előre igazítanod, ha napközben mégse járna jól vagy megállna, megrázod egy kicsit, mintha rostálnál vele. A rázás addig tart, míg megindul, mert okvetlenül megindul. Az egész megállás csak egy kis móka, egy kis kötekedés tőle, ne ijedj meg, egy porszem esett bele vagy efféle, mert filigrán, finnyás portéka. Este féltízkor megint felhúzod és megint előre igazítod háromnegyedórával, aztán föltétlen nyugalomban hagyod reggel négyig, azaz vízszintesen fekvő helyzetbe teszed az asztalra vagy a párnád alá, szóval, hogy ne járj vele. Ezek a

szokásai. Különben remek jószág, pompás gépezet. Valami csodálatos, kedves ketyegése van. Vigyázz, nehogy elrontsd.

Laci boldog volt az órával és igyekezett a természetéhez alkalmazkodni, korán kelt, korán feküdt, hogy az órának eleget tegyen, s eközben édes álmodozások közt gondolt a pünkösdi napokra, amikor talán Mária is meglátja az órát a zsebében. Hogy fog az annak imponálni! Hiszen órája Pál bárónak sincs.

Míg Laci színes terveket szöve, mohó vággyal készülődött Sulyomra, sőt éjszakánként álmaiban már ott is járt Mari mellett az urasági parkban – addig ott meglehetősen rossz ünnepekre volt kilátás. Sötét felhők tornyosultak, kivált a kastély fölött. Az egész községben arról beszéltek, hogy az uraság nagy bajban van. Az a bizonyos suttogás volt ez, mely a dobpergést szokta megelőzni.

Végrehajtók egymásnak adták a kilincset, de ez nem lett volna baj, hiszen volt a bárónak prókátora, az öreg Tartsányi Ezékiel, aki el tudta húzni a pörököt, ameddig a bárónak tetszett; a báróné is beteg volt, de ez se lett volna baj, hiszen ott volt doktor Arendorffer György, aki medicinával tartotta benne a lelket, ameddig a léleknek tetszett – hanem az volt a nagy felfordulás oka, hogy a báró Pesten járt és a Kaszinóban egy pár ezer forintot veszített becsületszóra. A kártyaadósság pedig nagy dolog. A többi bliktri. Fizeti az ember, ha lyukas hídon talál. De a kártyaadósság parancsol. Annak meg kell lenni, ha a pokolból kerülne is ki.

A pokolnál azonban vannak még valamivel közelebb eső helyek: az uzsorások zsebei. Onnan kell az összeget kiteremteni szép szóval, ígérettel, előre eladott termékkel vagy akármivel. (Betáblázást, sajnos, már nem lehet ígérni.)

– Borly – mondá a báró a kasznárnak, mikor Pestről hazajött –, pénzre van szükségem.

– A hitelünk kimerült, méltóságos uram. A pénzügyek nem adnak.

– Meg kell a zsidókat próbálni.

– A zsidók is megokosodtak, méltóságos uram.

– Hát mit csináljak? Vesztettem. Maga okos ember, tudja, hogy mi az. Főbe kell lőnöm magamat, vagy fizetni.

A vén gazember vállat vont.

– Nagyurak bolondsága.

– Hát mit tanácsol?

– Ne fizessen és ne lője főbe magát.

– De hiszen kizárnak a Kaszinóból.

– Bárcsak régen kizárták volna. Nevetséges logika. Mert a Kaszinóból kizárnak, ami csak egy ház Pesten a Hatvani utcában, méltóságod ki akarná magát zárni az egész világból. Hát a két gyerekből: a baroneszből és a kis Pál báróból mi lesz aztán? Ej, ej, méltóságos uram!

– Borly! – szólt a báró szigorúan. – Ne tartson nekem prédikációkat, hanem szorítsa meg a zsidókat, adjon el valamit, adjon el mindent, ha kell, de a pénznek meg kell lenni.

A vén gazember most már nyakába vette a környék uzsorásait, de eredmény nélkül jött haza, fáradtan, leverten, azzal a jelentéssel, hogy a tőke óvatos.

– Hát hol járt?

– Mindenütt.
– És mindenütt elutasították?
– Mindenütt.
– Bajomban is volt Flucknál?
– Ott is.
– Nem beszélt Sternnel Koppányban?
– Beszéltem.
– Hát az újfalusi Glück, mit mondott?
– Azt mondja, nincs most pénze. Pukkadjon meg ott, ahol van.
– Egyebütt aztán nem volt?
– Kinél kellett volna még lennem?
– Persze, persze – hagyta rá Inokay nagy flegmával –, ilyenkor tűnik ki, Borly, hogy még mindig kevés a zsidó.

Borly uram figyelmesen nézett a gazdájára; tudta már, hogy a húr a végsőig feszült, mikor az akasztófahumor első csöppje kibuggyan.

– Bizony nehéz a helyzet, de nem reménytelen – szól azután –, egy mód még van.

– Halljuk, halljuk, bátyóka, beszéljen! – sürgette a báró nyájasan.

Ha kényeztetni akarta az öreget, bátyókának szólította, mint valaha gyerek korában. Pedig most már nagy megerőltetésébe került, undorodott tőle, nem becsülte, gazembernek tartotta, gondolván magában: »A tolvajnak bizonyosan van pénze, eleget összelopkodott; ha akarna, adhatna nekem, visszaadnám busásan; hiszen nem lehet az, hogy már nekem sohase legyen pénzem többé.« Többször ott lebegett már ajkán a szó: »Hát magának nem volna egy kis pénze, bátyóka?« de mindig visszanyelte. Nem, nem. Egy Inokay mégse teheti azt, hogy a gazdasztjtétől kérjen pénzt. De hiába is tenné. A vén gazember, ha nem akar adni, úgylis eltagadná; ha pedig adni akar, maga is ajánlkozhatik. Talán éppen azt pedzi most...

– Halljuk, halljuk, bátyóka!

– Azt gondoltam, méltóságos uram, hogy talán, hm, a családi ékszerekből lehetne csinálni egy kis pénzmagot.

– Azok a feleségemé. Neki adtam; anyám, dédanyám viselték – nem tehetem.

– Hiszen ki lehetne váltani – vélte a kasznár.

– Mikor? – kérdé a báró.

– Valamikor – mosolygott gúnyosan a kasznár. – Ha méltóságod akarja, elviném Pestre és elhelyezném a zálogházban.

A báró szabadkozott eleinte, de minthogy nem volt más mód, pünkösöd előtt két nappal csakugyan összecsomagolta a családi ékszereket; zafir-, rubin-, gyémántgyűrűket, régi kelyheket, keleti gyöngyökkel kirakott imakönyvtáblákat, forgókat, násfákat egy egész ládányit. A ládát aztán elvitte Borly uram Pestre, úgy, hogy az egész úton rajta ült, mint Bónis Samu bátyánk a koronát rejtő vasszekrényen.

De az öreg útja nem volt szerencsés. Másnap azt sürgönyözte Pestről, hogy a zálogház nem adja meg a megkívántató összeget, hát mit csináljon?

A báró elszaladt Kékkőre barátjához, báró Balassa Antalhoz (annak se volt soha pénze), vele tanácskozott. Balassa az örök áron való eladást tanácsolta. »Akkor még marad is egy kis pénzed, még tán nekem is kölcsönözhetsz.« Inokay tehát visszasürgönyözte: »Adja el az ékszereket.«

Ebből aztán megint nagy sürgönyözés keletkezett. A zsidók keveset akartak adni, Inokay túl sokat akart kapni, végre is a zsidóknak lett igazuk, a báró kifogyott türelméből és potom pénzen kapták meg az ékszereket.

– Látom – mondá Inokay egy furcsa mosollyal Balassának –, hogy a vén gazember (Borly) nagy összeget akar most lopni, hát mit tehessen ellene?

Ezalatt pedig nagyban készült Lackó a pünkösdi ünnepekre. A városka egyik díszkertjében egy gyönyörű feslő rózsabimbót pillantott meg, pünkösdkor nagy ritkaság egy ilyen rózsza. Nézte-nézte a vasrácscon át és az a bohókás gondolata támadt, hogy ez a rózsza Inokay Mária. Csillagban is volt már egy ilyen Inokay Máriája az égbolton. A harmatos gyermekszerelem gyakran táplálkozik effajta szertelenségekből. Laci kétszer is megnézte napjában a rózsát, mely egyre jobban kezdte kibontogatni zöld zacskójából az összegyömöszölt szirmokat s olyan ismerősen mosolygott már a végén Lacira, hogy szinte integetni látszott neki.

»Hm – gondolta Laci –, de nagy dolog volna, ha azt a rózsát hazavihetném a baronesznak. Igen, de át tudnám-e neki adni? Lesz-e alkalmam találkozni vele, mert a báró még mindig haragot tart rám! Ej, mit! Betenném éjjel, lopva az ablakába, vagy elküldeném a Zsuzsa szolgálótól.« Hovatovább mindjobban megbárátkozott ezzel a gondolattal. És a rózsza is szólította: Bizony jól tennéd, Lacika, ha letépnél, hideg van még itt, korán születtem (az éjszakák még hűvösek voltak.)

A kert magas falkerítéssel volt körülvéve, csak a vaskapu rácsain lehetett belátni; a háttérben egy nagy, komor épület meredezett manzárd-tetővel és tömredék galambbal, melyek szerelmetes bűgással ültek egymás mellett a tető zsindelyfodrain.

– Miféle ház ez? – kérdezősködék Laci.

– Az angol szüzek zárdája.

– Nincsen ennek soha a kapuja kinyitva?

– Az apácák nem járnak sehova, csak néha mennek ki sétálni a növendékekkel.

Némelykor egy öreg kertészt látott csoszogni Laci a szép kavicsos utakon a kert orgonabokrai közé, melyek most nyíltak javában. Oldalt a magas kőfalba egy ajtó volt vágva, mely a szomszéd ház udvarára szolgált. A szomszéd ház az »Arany bárány« című vendéglő volt. Hajdan ez is a klostromhoz tartozott; egy Balassa kisasszony volt a fejedelemasszonya, ki a vőlegénye, Drugeth Pál halála miatt szent fogadalmat tett, hogy apáca lesz, de később megbánta a dolgot (minden asszony csak asszony), jó vér is forrt benne, hát egy palotát építtetett a klostrom mellé s néha éjjelenként oda szökött át a titkos ajtón, ahol levetvén apácaruháit, a legpikánsabb francia toiletteben jelent meg az odahítt férfivendégek, leginkább katonatisztek közt, s álnév alatt mulatott pezsgő vidámsággal, ledér pajzán-sággal. A háziasszony tisztét a palotában egyik titoktartó társalkodónője, valami

Villárczy kisasszony vitte. Sok tarkabarka bohóság történt itt. A városka őszhajú matrónái még most is mesélik ezeket az istentelen históriákat.

Később (egy század múlva) a Bárány-fogadó lett a Balassa Ágnes bűnös palotája helyén, a palotát átalakították vendégszobákká, de a zárda régi állapotában maradt, s még most is ott az ajtó, mely a Bárányba nyílik.

Laci látta egyszer, hogy a vén kertész kinyitja az ajtót egy rozsdás kulccsal s átszalad egy pohár sörre a Bárányba, csak úgy könnyedén betéve az ajtót maga után.

Ez adta neki az eszmét, hogy mikor a kertész bent iszogat a Bárányban, az udvarról egész kényelmesen be lehet szaladni a zárdakertbe és kihozni a rózsát. Hiszen a viráglopás úgyse bűn.

Az is bizonyos volt, hogy a kertész napjában többször is megjárja a Balassa Ágnes útját, őt is a titkos gyönyörök csalogatván, csak ki kell az alkalmas pillanatot választani.

Lesbe állt hát Laci pünkösd szombatján délután az átellenes szíjgyártó kapujában, s nem sokáig kellett várnia, míg a kertész megjelent, gereblyéjével egy kicsit pepecselt a kavicsok közt, mialatt a mellékajtóhoz jutott, s kinyitván azt, iszkiri, eltűnt az ajtó mögött.

Ez volt az alkalmas perc. Laci otthagya leshelyét és egyenest a Bárányba tartott, ahol a vörös terítékű szobában találta a tiszteletreméltó kertészt, amint éppen a vendéglős tubákos szelencéjéből merített egy csipetnyit, nagyot prüszentvén utána.

- Egészségére, Tumbus apó!
- Köszönöm Kovács úr. Igazán finom burnót.
- A pincér hozta a sört.
- Friss csapolás – szólt a vendéglős.

A pincér észrevette a belépő Borly Lacit és a szokásos hosszadalmas vallatás alá vette:

- Mi tetszik, ifjú úr: sör, vagy bor?
- Bor.
- Milyen bor? Butéliás bor vagy asztali bor?
- Asztali bor.
- Fehér vagy vörös?
- Hozzon fehéret.
- Egy verdungot vagy egy messzelyt?
- Egy messzelyt.
- Vízzel vagy anélkül?
- Anélkül.

Laci felhajtotta a zavaros italt s leszúrta az árát, aztán az udvarnak tartott a söntés melletti ajtón, mely a pitvarba nyílt.

- Erre van a kijárás – figyelmeztette a pincér.
- Egy szekeret várok otthonról, megnézem, nincs-e az állás alatt.
- Ott most csak egy szekér van.
- Talán éppen az enyém.

Minden gyanú nélkül sikerült kijutnia, az állás alatt valóban csak egy szekér volt, zsákokkal megrakva, a zsákokon egy tót paraszt aludt jóízűen hortyogva.

Laci körülnézett, az udvar néptelen volt, csak egy kis fiúcska ült egy ledöntött nagy fán, lábait lelógatva, egy bádogg-messzelyt tartott kezében.

– Nem vesz bort, bácsi? – kérde Lacitól.

– Nem. Hát bort árulsz?

– Bort.

– És hol van a borod?

– Itt a lyukban.

– Hol veszed a bort?

– Az apám pincéjében; leveszem a kulcsot a szögről, amikor nem látják, és én is hozok egy-egy kancsóval.

– Ide öntöd a fa odvába?

– Ide öntöm, de csak ha az apám nem látja, mert megharagudnék, ha megtudná, hogy én is kocsmát nyitottam.

– Bolond vagy te, fiú. Sokkal jobban elmulathatnál a piacon. Egy generálisruhába öltözött majmot mutogat ott egy talján.

Se szó, se beszéd erre a hírré felugrott, levágta a messzelyt a földre s úgy szaladt a piac felé, mintha puskából lőtték volna ki.

Laci most már egyedül volt, sietve lépett az ajtóhoz, szíva nagyot dobbant. Hátha a kertész jön. Eh, mindegy. A macska fél, én nem félek. Hirtelen betaszította az ajtót, s egy iramodással, nem nézvéen se előre, se hátra, csak a rózsatóre, ott mellette termett. Enyim vagy hát, szép rózsaszálam!

De amint lehajolt, hogy letépje, egyszerre eszébe jutott a mesékből a rózsává elátkozott királykisasszony, akinek az életfonalát metszi el, aki leszakítja. Hátha ez a rózsza mégis maga a baroneszka.

Hah, hogy megszúrta egy tövis! Csupa tövis a szára. Idegesen nyúlt a bicskája után, s amint már rátenné, hirtelen magcsendül egy félénk, mégis parancsoló hang:

– Jaj, nem szabad. Nem szabad, uram!

Laci összerezzen, a tollkés kiesik kezéből erre a hangra, ijedten néz fel, s majd sóbálvánnyá mered, fojtott, tompa hangon dadogva:

– Szent Isten! Inokay Mária.

– Nini, nini – kiált fel a leány vidáman –, hisz maga az izé... a lakatos.

Különös vizsga-pillantást vetett rá, mialatt Laci tollkéséért lehajolt. – Hogy megnyúlt a fiú – gondolta magában. Aztán egyszerre furcsának találta a keskeny, feketedő csíkot az ajka fölött. »Hiszen magának már bajusza van« akarta mondani és kacagásra nyílt ki már a pici szája, nevetni kezdett már a pajkos szeme, de elharapta, inkább nem mondott semmit, csak piros lett, mint a pipacs. (Nem lehet a bajuszt kinevetni, nagy dolog az.)

– Megijedt tőlem ugye? – kérde Laci zavarral, csak éppen hogy mondjon valamit.

– Hogyne ijedtem volna meg, mikor a virágomat le akarta tépni.

– Hát a maga virágja? – szólt a fiú csendesén, tompán. – Tudtam, éreztem.

– Tudta? És mégis le akarta tépni? Szép magától.

– De hiszen magának akartam elvinni – mentegetődött az ifjú.

– Köszönöm szépen – jegyzé meg a leány gúnyosan –, itt nevelem nagy fáradtsággal. Minden áldott este és hajnalban tüzet rak Tumbus apó két felől mellette, csaljuk a szegény virágot, hogy azt higgye, mintha már júniusi éjszakák volnának, és mindezt azért, hogy maga leszakítsa idő előtt. De hát hogy jött be ide?

– A kertész nyitva hagyta az oldalajtót és a rózsát el akartam vinni Sulyomra, holnap oda megyek, azt gondoltam, magának viszem.

– Hát nem tudta, hogy én itt vagyok a zárdában? – kérde a leányka közömbösen.

– Oh istenem, ha tudtam volna! Azt hiszem most is, hogy csak álmodom. Miképpen is történhetett ez?

– A madame elhagyott bennünket, összeveszett apával – felelte a leányka a régi, őszinte hangon –, apa aztán behozott ide a zárdába. És most itt vagyok, ragyogok, mint a fekete szurok.

S pajzánul meghajtotta magát Laci előtt, megperdülvén a saját tengelye körül gyerekesen, miközben a szoknyái lágyan lesimuló szegfűformából széles haranggá puffadtak fel a szélben.

Virágok, bokrok és fűvek mind nevelték ezt a bohókás sürgést-forgást. A májusi napfény szétöntötte megolvasztott aranyát az egész természetben, még a két szürke hamufolt is a rózsató mellett olyannak látszott, mint két nagy vidám szem. A hétpöttyös bődék, az Isten tehenkéi, ott játszogattak a hamuban, tetszett nekik, hogy ez nem olyan terület, mint a többi.

– Nagy szerencse – szól Laci álmodozó hangon –, hogy végre megtaláltam.

– Úgy tesz, mintha keresett volna.

– Hát azt gondolja, hogy a nap minden órájában nem jár az eszemben?

– Én nem gondolok semmit; én csak azt tudom, hogy csúf dolgot akart elkövetni, le akarta tépni a rózsámat, amit én a Szűz Máriának szántam, mert a jövő héten a kékkői búcsújáró helyre megyünk, odaviszem a rózsát. Magam ültettem el a tőt tavasz elején, s akkor megfogadtam a fejedelemné asszony jelenlétében, hogy az első virágját a Szűz Mária oltárára teszem. A fejedelemné kinevetett: »Nem nyílik az még ki akkorára, édes lányom, mikor mi a búcsúra megyünk.« »Kényszeríteni fogom – feleltem –, mert kényszeríteni csak arra nem lehet, hogy ne nyíljék, azt mondja a népdal, de arra, hogy nyíljék, talán lehet; hiszen virág, hiszen szelíd, ha virág, és szófogadónak kell lennie, ha szelíd«. Hát nincs igazam?

Laci csak a fejével bólintott, hallgatta, hallgatta a kedves csacsogását és majd fölfalta tekintetével az igézetes kis teremtest.

– Aztán volt még egy skrupulusom, meg is kérdeztem Ottilia nővértől (mert tudja, minden apácát nővérnek hívunk) »mondja meg nekem, Schwester, szabad-e a virágot megcsalni? Nem véték-e az?« A Schwester gondolkozott és azt mondta: »A virágnak nincs lelke, nem gondolkozik, a virágot szabad megcsalni.« Testvér, feleltem neki, ha a virágnak nincs lelke, hát akkor honnan van az illata? A

testvér vállat vont. Azt mondja, hogy nem tudja. Hát már most azt az egyet én sem tudom. Nem tanult maga erről semmit?

– Nem. De azt hiszem, hogy van lelke.

– No, az meglehet, de azt látom, hogy magának nincs, mert különben nem akarta volna leszakítani. Ugyan nagy bajba hozott volna. Mert én azzal tartozom a Szűz Máriának.

– Szép, hogy számon tartja a tartozását, baroneszka. Hát nekem nem tartozik valamivel?

Olyan buta pofácskát vágott erre, mint egy aluszékony fiókmacska.

– Nem emlékszem – szólt vontatottan és megrázta a fejét, hogy a körünyírt haja repkedni látszott az arca körül, a fülbevalóiból pedig kikapcsolódott az egyik és a kavicsokra esett.

Lehajolt érte kecsesen, hanyagul.

– Tudja-e, hogy már kifúrták a fületem? – dicsekedett. – Múlt vasárnap. Nem fáj az.

– Most már tudom és ígérem, hogy el nem felejttem – gúnyolódott Lackó –, de maga, úgy látszik, elfelejtette, hogy lehoztam a fáról... emlékszik: mikor?

A kis baronesz elpirult.

– Aha, tudom már – szólt nyugtalanul, szétnézve, nem jön-e az utakon valaki.

– Persze. Igen, igen. Emlékszem most már, lehozott és... és...

Laci most vakmerően két lépést tett feléje:

– Egy csókot kértem akkor jutalmul.

– Akkor én még kisleányka voltam – ellenveté kérlelő tekintettel.

– Hiszen még most is kisleányka.

– Annak tart? – kérde a leány elbiggyesztve ajkait.

– Annak, természetesen.

– Úgy? Hát minek magának a csók egy gyerektől?

– Hát csak – felelte a leányke nyeglén, vállat vonva.

– Tudja mit, ha gyerek vagyok, hát adok magának helyette egy pacsit. Egy nagy pacsit, keresztül, kasul, szúrom, pacs. Jó lesz?

Laci elmosolyodott.

– Inkább beösmérem, hogy már kisasszony.

– Köszönöm, igen kegyes. Nos hát, nem fizetek, tisztelt hitelező úr.

Laci homloka elborult.

– Haragszik rám?

– Nem.

– Miért nem fizet hát?

– Mert egy igazi kisasszony csak olyan valakit csókolhat meg, aki valamikor a férje lesz.

– Nem mondta-e mindig, hogy az én feleségem lesz? Emlékezzék vissza, Mariska! Nem tettünk-e szent fogadást egymásnak a kápolnában?

– Tettünk, tettünk – felelte idegesen –, de lássa, azóta sok történt.

– Nevezetesen?

– Azt mondja a világ, hogy az most már lehetetlen.

– Mit ért a világ alatt?

– A barátnéimat, kikkel bizalmasan közöltem titkomat, mert mi itt az intézetben mindent elmondunk egymásnak. Pfuj! azt mondta nekem gróf Starwitz Kati, egy lakatosinast szeretsz! Nem szégyenled magadat?

Laci lehorgasztotta a fejét, mint egy vádlott.

– És maga mit mondott erre, Mária Karolina? (Mert ezen a néven szólították a családban Inokay kisasszonyt.) Mit mondott erre, kérem, feleljen nekem! – kérdezte fázékonyan, türelmetlenül.

– Én azt a kérdést vetettem fel előtűk, hogy előfordul-e ilyesmi a regényekben?

– És mit feleltek?

– Jetefalvy Örzsi, aki az összes német regényeket fölfalta már (én még csak vagy ötöt olvastam), azt mondta erre: »A regényekben sok csodás dolog előfordul, de ilyesmi még sohase történt és sohasem is történhetik. Egy Inokay báró-kisasszony épp oly kevésbé lehet felesége egy lakatosnak, mint nem lehet egy szarvasbogaré vagy egy iramszarvasé.«

Laci ereiben megdermedt a vér, úgy állt ott, mint egy elítélt.

– Hát mármost én mit csináljak? – kérde sötéten, rekedten.

– Azt én nem tudom – vonogatta vállait Mária Karolina. – Én nem tehetek róla, én mosom a kezeimet – majd látva a Laci szomorúságát, fájdalmát, szelíden, szánakozóan hozzátette: – Lássá, lássa, minek lett lakatos?

Aztán mintha egyszerre kiesnék a természetes hangból, a gyermekszerelem édes számárságaiból egy nyegle szerepbe – hátravetette a szép fejét negédesen s lendületes gesztussal szavaltá a nyilván regényekből eltanult mondatot:

– Ön két lény családi boldogságát tette tönkre e lépésével.

Oh, szegény kis lelkek, szegény bakfisok! Oly egyenlőtlenek vagytok és oly félszegek. Valami, amit az égből hoztatok magatokkal, s valami, ami már rátok ragadt ahhoz a földi salakból. Olyanok vagytok, amilyen a strikkeléstek a kis kosaratokban, amibe a mama is belestrikkelt, a tante is, a nevelőnő is, és csak az a kedves belőle, ami a magatoké.

– Hát olyan bűn lakatosnak lenni? – tört ki Borly Laci szilajan, és meg akarta ragadni a leányka karját.

De az egy sikollyal ugrott el előle.

– Jaj, meg ne szúrjon! Csak nem akar megölni? Ugye nem?

Szinte habozva mondta, szinte csalogatón, félig incselkedve, mintha talán szeretné, hogy megszurkálja. Mert hát szerelmi tragédiája lenne, nagy eset lenne, tíz napig beszélnek és irigyelnék a növendékek.

Laci csak most vette észre, hogy a nyitott penecilus, mellyel a rózsát akarta lemetszeni, még a kezében van, ijesztő lehetett hát, amint ott hadonászott a kés-sel, Mariska karja után kapkodva.

– Oh, bocsánat, bocsánat, Mária Karolina. De ne menjen! Hiszen elteszem a kést. Inkább magamat ölném meg, mintsem magát. Oh, dehogy, dehogy. Én csak azt kérdeztem magától (és a hangja lázasan remegett), hogy olyan nagy bűn-e a lakatosság? Hisz nem bűn.

– No, tudja, én se hiszem, hogy bűn volna – szólt húzódozva –, de ha egyszer a világ ilyen, hát akkor ilyen.

S ezzel kedvesen rámosolygott Lacira, búcsút intve neki a kezével.

– Sokáig beszélgettem, már keresni fognak. Isten önnel, Lacika. Ha hazamegy, csináljon egy kis lakatot és tegye a szájára, érti-e?

Laci utána iramodott.

– Mária Karolina – lihegte lázasan –, álljon meg egy percig. Ne hagyjon így el! Segítsen rajtam!

– Hogyan? Miben? Miképpen? Ne bolondozzék. Menjen már haza, meglátnak az ablakból.

Kissé félre lépett, ahol egy nagy platán eltakarta.

– Akarja-e – szólt a fiú eltökélt hangon –, hogy ne legyek lakatos?

Dac ült a homlokán és keménység az összevont szemöldjein.

– Hát az jó volna – szólt a leány hanyagul, felületesen –, de hát akkor mi lenne?

– Amivé maga akarja, hogy legyek.

A leány elkacagta magát. Tetszett neki a gondolat, hogy ő mondja meg egy férfiúnak, mi legyen. Hogy őtőle függ, ő irányít, ő rendelkezik. A szemei is megcsillantak. Oh, azok a fénylő, világító szentjánosbogarak azokban a szemekben!

– Nos, tudja mit, legjobban szeretném, ha katonatiszt lenne.

– Katonatiszt?

– Igen, nekem tetszenek a katonatisztek, szépen vannak öltözve – folytatta ismét, gyerekesen, picinyt selypítve. – A barátném is a katonatiszteknek csodálják legjobban, Katalin levelezik is egyikkel.

– Levelezik? Hát lehet innen?

– Lehet. Hogyne lehetne?

– Hisz akkor mi is levelezhetnénk.

– Persze. Föltéve, hogy katona lesz.

– Az leszek, Mária Karolina, biztosíthatom. És hát, hogy levelezik az a bizonyos Katalin? A postán?

– Dehogy. Különös módja van annak. Megmondhatom. Mert maga előtt most már nem szabad titkonnak lenni. Igaz-e, hogy nem szabad?

Egyszerre közlékeny lett, szinte megolvadt hangja a melegségtől, bensőségtől, amint folytatá:

– De mondom, ez nagy titok, úgy vegye. Lakatoska, lakatot tessék tenni a szájcskájára! Hajoljon ide közelebb. Hát úgy van az, hogy van nekünk itt egy csacsink, akivel Tumbus apó együtt öntözi a kertet, a csacsi nem öntözi, hanem ő húzza a talyigát és a vizes hordót, amely a talyigán van. Ez a csacsi nappali dolga. De reggel a Tumbus és a csacsi bevásárolni mennek a piacra. A csacsinak olyan nagy füle van, mint egy zacskó, hát a nagy fülébe betesz Katalin egy levelet, azt aztán a piacon kiveszi a csacsi füléből a katonatiszt, Litmaneck Eduard hadnagy úr, hazamegy, felel rá, mire megírja a választ, akkorra már a csacsi a Sánta mézszáros üzleténél áll. Litmaneck odamegy, beteszi a választ a számár

fülébe, és mi, itthon, mikor senki se látja, kivesszük onnan. Hát már most tudja. Legyen ezzel is okosabb!

Laci elmosolyodott a történeten, de mégis csak a maga dolga állt előtte elsőbnek.

– Ezt most már tudom. De mit érdekel engem Litmaneck hadnagy? Azt szeretném én inkább tudni, mily módon levelezhetnénk mi ketten?

– Furcsa! Hát a csacsinak a másik fülében. Hiszen két füle van.

– Úgy, de hátha az én leveletem venné ki a Litmaneck?

E pillanatban léptek hallatszottak, gallyak ropogtak, madarak rebbentek fel a bokrokból, ami valakinek a közeledését jelentette.

Laci elsápadt.

– Bajban vagyunk – suttogta és körülnézett.

– Pszt, csendesen! – szólt a leány elkomolyodó homlokkal. – Nem kell megijedni!

– Csak maga miatt.

– Énmiattam? – kacagott fel, az egyik vállát fölhúzva. – Azt hiszi, hogy engem könnyű zavarba hozni? Csalódik. Az öreg kertész jött a ribizkével szegélyezett gyalogúton. Egy darázs szállingózott, zümmögött a feje körül, vele jött makacsul, talán virágnak képzelte az orrát s rá akart ülni, a kertész kergette, vagdalkozott, hadonászott a feje körül a két karjával, de a darázs nem tágitott.

– Hess, hess, oktalan állat, ne légy annyira szemtelen!

– Tumbus apó! Tumbus apó! Ne csukja be még a kis ajtót, – kiáltá eléje a baronesz nyájas, behízelt hangon, amint megpillantotta a gallyak hézagain át, sőt néhány lépést előre tett a kanyarodóig, ahol láthatóvá lett.

– Hopp, hopp, itt vagyok. Mi tetszik? – kiáltá vissza Tumbus apó a maga rozsdás hangján.

– Ne csukja még be a kis ajtót, apóka.

– Bah, már becsuktam. Hát miért is ne csuknám be? Meleg van kisasszonyka, hm. Eredj te cudar! (Ez a darásznak szólt.)

– Valakit ki kell eresztene, apóka.

Az öreg a szemeit meresztette, mígnem észrevette a fiatalembert. Kegyetlen vigyorgásra fintorodott el az arca.

– Hehe, hehe! No, szépen vagyunk! Huj, huj, micsoda meleg, micsoda pokol. S azonfelül még idegen szagot érzek...

Szimatolni kezdett a levegőben.

– Idegen szag. Haj, idegen szag. Fiatal uracska, hihihi. Itten, ahol a madár se jár. Szörnyőség! Na, szépen vagyunk. Éreztem, éreztem, azért siettem annyira! (Kivicsorította a fogait, mint aki éppen valami ilyenbe akar beleharapni.) Hát mármost mit csináljunk vele? Kivallatjuk, hehehe, hogy hol vette itt magát, és mit akar itt, hihihi, ahol a sármányból is csak az asszonya jár? Honnan jött, tu-tu-tu? Apácák leimádkozták, az égből pottyant le. Trumbus apó minden lépéssel megállt s a hasát fogta, úgy nevetett.) No-no-no, jelentést teszünk a fejedelemasszonynak. Katonásan, regula szerint. Kutya kutyánszki, macska macskánszki!

Lackó a falak és a vaskerítés magasságát méregette szemeivel, hogy nem lehetne-e menekülni, de a falak magasak voltak, a vaskerítés pedig kopjahegyekben végződött. Lehetetlen, lehetetlen. Itt csak a madár tud kimenni!

Tumbus apó ellenben a becsípett ember bőbeszédűségével nyomogatta, hempergette, kapargatta a pikáns, érdekes eseményt, mint az eb a csontot, hogy nem találna-e rajta valami ennivalót.

– Hát mármost mit csináljunk vele? – motyogta. – Olajba sütjük vagy porrá törjük és minden apácának beadunk belőle egy evőkanálnyit?

Annyira kacagott, hogy egy fába kellett fogózkodnia.

– Tumbus! – kiálta rá a baronesz parancsoló hangon és a lábával toppantott – micsoda szemtelenségeket beszél maga itt összevissza? Ez a fiatalember apám gazdatisztjének a fia, érte-e, behíttam az utcáról, hogy a szüleim felől kérdezősködjem, s ő bejött, mert kend részegeskedni ment a korcsmába és nyitva hagyta a kis ajtót, szigorú kötelességszegést követvén el. Hát mármost forduljon vissza menten és nyissa ki az ajtót, mert különben én teszek mindjárt jelentést a fejedelemszónynak. Egy, kettő, három, mars!

– Hiszen megyek már, megyek – szólt egyszerre megjuhászodva. – Ez már más, kisasszonyka. Hiszen ha mindjárt úgy tetszett volna hozzám szólni, kisasszonyka, hogy »parancsolom, Tumbus«.

– Egy szót se többet, Tumbus.

S ezzel csípőjére tette a kezecskéit, s haragosra, morcosra vonván össze a homlokát, a villámló szemeivel intett Tumbusnak, hogy előre menjen.

– Jöjjön hát, ifjú úrka – makogta az apó alázatosan.

S mintha egyszerre kijózanodott volna, egyenletes léptekkel ment kinyitni az ajtót, bizalmasan morogván az utána ballagó Lackónak: »Szép kis bolondság! Micsoda asszony lesz ebből! Mikor már mint palánta is ilyen. Ujujuj, de ráncba szed ez valakit.«

A kulcs megcsikordult az ajtóban. A legényke még egyszer visszafordult, még egy utolsó pillantást vetett rá. A kisleány egy nyírfa lehajló ágára ülve himbálózott és a kezével búcsút integetett neki.

Mindez pedig abban az évben történt, mikor az uralkodó azt a szinte félnék kérdést intézte egy bölcs emberhez, vajon nem lehetne-e ebben az évben kétszer szedni újoncot, mire felelé a pátriárkák ékesszólásával az illető nagy ember: »Az anyák nálunk csak egyszer szülnek egy esztendőben.«

Szóval, ebben az évben a legértékesebb gyümölcs a férfiember volt (olcsó portéka máskor). Most királyok áhítoznak utána. Ilyen időknek örül a Halál, mert ezt az ázsiót ő okozza; sokat bevon a künn levő nyerskészletéből.

Borly Laci, illetve a kis Mária ugyancsak eltalálta, milyen pályát kell választani. (Mintha Ámor is császári királyi ügynök volna.)

Dehogy gondolt e perctől piros pünkösdi ünnepére többé a szilaj vérű, dacos akaratú fiú: mit bánta ő Sulyomot és a pünkösdi fánkot a nagypapa házánál? Első dolga volt a lakatosságot lerázni, és ahelyett, hogy hazament volna, a zárdakert-

ből egyenest a kaszárnyába indult, jelentkezett az őrnagynál, akit Nasztálszky Ferencnek neveztek.

– Mit akar? – kérde az őrnagy.

– Katonának akarok beállani.

Végigtekintett a sugár gyereken, szép, lelkes szemei, intelligens arca legott megnyerték.

– Jól van. Hogy hívják?

– Borly László.

– Csak nem Borly Gézának a fia?

– De igen.

– No, hát akkor nem jól van! – kiáltott fel az őrnagy élénken. – Édesapád a legjobb barátom volt. Folyton levelezésben állottunk. Halála előtt azt írta csodálatos sejtelmek közt: »Kár, hogy nem vagy közel, szeretném a fiam jövőjét reád bízni. Valami ilyen vágy száll a szívemre, mely gondolataimat, valahányszor halálsejtelmeim megújulnak, reád irányítja.« És te most nálam akarsz beállni? Hát mi bajod? Mi végzet hoz ide? Miért akarsz katona lenni?

– Csak úgy – felelte az ifjú Borly.

– És elhatározott szándékod?

– Megmásíthatlan.

– No, abból semmi se lesz. Én nem engedem meg. Különösen ilyen időkben. Más, ha pályának választottad volna, de csak így odamenni ágyútölteléknek az önkéntes csöcselék közt, atyád emléke iránti kegyeletből nem hagylak. Különben is gyenge vagy még a puskához meg a borjúhoz. Azért tehát balra nézz, fordulj és takarodj a nagyapádhoz!

Lacit elkeserítette ez a véletlen, de nem olyan fából való volt, akit az akadály visszatart. Elhatározta, hogy Pestre megy és ott áll be. A fővárosban már úgyszólván volt ütve a verbung a »Nyúlkaszárnyá«-ban. (Jó magyar gondolat osztrák kaszárnyát így nevezni.) Szívesen látták a jelentkezőket. Valami nagy tolongás mindazonáltal nem volt észlelhető a kaszárnya környékén.

Összeszámította a pénzkészletét, tíz huszasa volt, több, mint három pengő forint. Ezzel bátran meg lehet indulni, két huszas Vácig a postakocsin egy ülés, onnan pedig beviszi a hajó egy huszasért. Élelemre s egyéb szükségesekre még mindig marad két huszas.

Reggel egy kis batyut kötött a fehérneműjéből, s ezzel elbúcsúzásként Disznósy uramtól, mintha haza, Sulyomra készülődnék, kiment a piacra, megkereste a zárda csacsiját, mely a Zeheriné asszonyom zöldséges sátra mögött állt a talyiga előtt könnyező szemekkel, és egy levelet csúsztatott a fülébe. Amint a fülébe nyúlna, észrevette, hogy ott két levél van. Kivette és szíve megdobbant örömben, az egyik levél neki szólt (a másik Litmanecknek), hamar felbontotta és ezt olvasta belőle: »Kedves Laci, a mamám nagyon beteg, éppen most küldtek értem kocsit, hogy hazamenjek. Ne írjon nekem levelet, mert nem vagyok itt. Sokat szeretnék írni, de nem érek rá. Én egészséges vagyok és nagyon búsulok szegény mamán. Levelemet senkinek se mutassa meg, szakítsa szét.«

Laci zsebébe csúsztotta a drága kincset, a levelet, hogy majd az úton milliószor átolvassa, s újra a számárhoz közeledett, hogy visszavegye levelét. Jaj, csak oda ne nézzen valahogy Tumbus apó! Tumbus apó oda nem nézett, nagy alkuiban volt egy tyúkos ketrec előtt, s a számár is békén engedett kotorászni a fülében. Őt másforma levelek érdekelték, a Zeheriné asszonyom sátrában egy kosárból frissen, ínycsiklandozón kikandikáló salátalevelek. De hogy ezeket elérje, egyet kellett volna rántania a talyigán, s arra mostani sziesztájában lusta volt, Azaz, hogy más körülmény is hozzájárult, a visszaemlékezés keserűsége, hogy t. i. Zeheriné asszonyom némelykor már rajta érte ilyen csínyeken és az asztalon heverő kis mincérral ütött egyszer-kétszer a pákosztos szájára. Éppen ezen filozofált hát, érdemes-e vagy nem a vállalkozás, s talán éppen azon könnyezett, hogy ilyen nehéz, fejtörő problémák közt kell szomorú napjait tengetnie.

De ideje volt a levelekkel végezni. A postánál már szerszámolták a lovakat. Éppen csak hogy odaért, megindult a sárga-fekete jármű vidám trombitaszóval végig a városon. Ennek a hangjára kinyíltak a rozmarintos, violás ablakok utcahosszat, mert itt az is esemény, ki megy, ki érkezik a postakocsin.

A másik ülést egy körülbelül harmincéves asszonyka foglalta el, ki útközben a Kálvária-utca egy sárga házánál szállott fel, tömérdek skatulyával és kosárral. Csinos, köpcös asszony volt, pirospszögás arccal, fényes, élveteg szemekkel. Fehér szalmájú francia kalapot viselt, mely azonban nem vallott jó ízlésre ríktó pipacs-virágaival. Semmi esetre sem volt előkelő, még talán úri asszony se, mert szembetűnő módon igyekezett annak látszani. Gyanús dolog a pszichológia pápaszemén át. Mert aki otthon igazi úri asszony, az abban pihen meg útközben, ha csekélynek nézik, holott az otthon csekély: útközben kényes. Úton mindenki annak szeret látszani, ami nem.

Eleinte behunyva tartotta a szemeit (két éhes tigris láncon), de úgy látszik, nem vette be a természete a nyugodtságot. Izgett-mozgott váltig, mint az eleven ezüst. A kesztyűit húzogatta fel s hosszan odatartotta fehér kezét a nap felé. Hadd lássa a fiatalember is, hogy ez a kéz nem szokott dolgozni, aztán felgyűrte a sáfrányszínű ruhája ujját, fel egész vállig, mintha melege lenne, hadd lássa a fiatalember, hogy ez a gömbölyű kar ölelni való.

Lackó észre se vette őt. Elhúzódott, meglapult a sarokban és a maga belső világában barangolt.

Ezalatt az asszonyság nyitogatta a skatulyáit, hol zsebkendőket keresett, hol a kis fésűjét vette elő és az aranyos szőke fűrteit kezdte fésűlni, miközben sűrűn kérdezgetett a kocsisztól egyet-mást, de úgy, hogy nem bánta volna, ha helyette az ifjú felel. Mikor érünk Kopolyházára? Lehet-e ott jól ebédelni? (Kopolyházán egy félórát etetett a posta.) Mert ő jó koszthoz van szokva és talán meg is halna, ha egy nap meg nem kapná a maga tányér levesét és ahhoz egy kis frissen sültet. Ah, istenem, milyen nagy áldás egy jó szakácsné! Vajon mit csináltak az első emberek, Ádám és Éva, mikor még nem volt szakácsné?

A kocsis vidám öreg fickó volt, s amint gyalog ügetett a kocsi mellett fel a hegynek, a Vargyas erdőben, tiszteletteljesen felelt a különböző kérdéseire, melyeket a hegyek, az előbukkanó kastélyok vagy romok felől hozzá intézett.

Ösmerte az egész útvonalat, mindig ezt járta. Elmondta a vidék összes történeteit, a katasztrófákat, emlékeket, melyek egyes helyekhez, fákhoz, házakhoz, árkokhoz fűződtek. Különösen a Vargyasról beszélt sokat, ahol most is zsványok tanyáznak. Csak az imént mutatott egy behorpadt sírhalmot az erdő szélén, ahol egy postakocsis, Milik István fekszik, kit a híres Patkó ütött le, mikor tízezer forint volt a kocsiban; most megint egy ilyen sír következett, vadméhek döngték körül, ez is egy postakocsisé, ismeretlen haramia lőtte le a bakról.

– Mind itt vannak elpotyogtatva a kocsis pajtásaim – tette hozzá nagy vigorgással.

– Hát nem fél? – kérde az asszonyság fázékonyan.

– Mit félnék? – felelte egykedvűen, az évezredes argumentumhoz nyúlva. – Ha az ember mindig a kocsin van, a kocsin hal meg. Hát a tekintetes asszony nem fél az ágyba feküdni, mikor minden ismerőse az ágyban halt meg?

Az asszonyság nevetett és olyan fehér fogsort mutatott, mint a marmancsvirág cikkelyei. De biz a Lackó azt se látta.

Majd az egyik kosarába nyúlt és cseresznyét húzogatót ki, nagy kényesen ette, mint egy királykisasszony; minden szemet külön megtörölt a keszkenőjével, kettétörte, hogy nincs-e benne valaki (mert hát a pondró is szereti a jót), s aztán csak az egyik felét dugta be egyszerre a pici szájába, mintha csak valami filigrán madarat etetne. Uccu, lellem, de kényes, ez ugyan nagy urasághoz lehet szokva, hanem, ami aztán következett, elrontotta emezt, mert a magokat a két ujjá közé fogva, megcélzott valami tárgyat és ellőtte, ahogy a parasztgyerekek szokták. No, ez már nem volt úri modor. Hanem arra jó volt, hogy egyszer csak csupa véletlenségből eltrafálta valahogy a Laci fiút. Éppen az orrára pottyant. Ijedten rezzent fel, mint akit hirtelen felköltének, az asszonyság elpirult s mentegetni kezdte magát.

– Jaj, de bolond vagyok! Bocsásson meg, kérem. Elhiheti, hogy nem akartam. Fáj?

Laci még nálánál is jobban elpirult és zavartan dadogta:

– Nem, nem, biztosíthatom.

– Az ember ilyen bohóságokkal űzi el az unalmat útközben. Úgy restellem, de úgy restellem.

– Szót se érdemel, kérem alásan.

– Ön nagyon is udvarias, fiatalember – folytatta bűnbánó kacérsággal, lehorgasztva fejét –, de ugye, igazán nem haragszik? (S ezzel odanyújtotta neki a kesztyűs kezét.) Adjon rá kezét, hogy nem haragszik. Így, ni! – S egy egész percig kezében tartotta a kezét, miközben szemének delejes villanata az ifjú szemét kereste. De az tiszta volt, mint egy hegyi pataknak a vize, amelyet meg nem zavarhat a beledobott kavics, mert szintén kő van az alján és egy csöpp sár sincs.

Hanem a beszélgetés most már megindult. Ezer kérdezni valója volt, és tudta a módját kihúzni a szavakat belőle.

– Hova utazik?

– Pestre megyek.

– Ott lakik?

– Nem, csak dolgom van ott.
– Volt-e már többször Pesten?
– Voltam a nagyapámmal vagy kétszer.
– Úgy látszik, a nagyapja sokat jár Pestre? De jó neki.
– Most már nem igen jár, de azelőtt ott lakott az egyik nővére, Máli néni. Ahhoz jártunk.

– És most már nem lakik ott?
– Meghalt.
– Reményilem, örököltek utána egy pár házat?
– Egy telket örökölt a nagyapa utána, a »Három páva« utcában.
– No, az se rossz, kivált ha kétemeletes ház is van rajta.
– Mindössze egy félszer-féle van rajta, hol a Máli néni férje valamikor üres hordókat tartogatott, mert borkereskedő volt.

Az asszonyág elbeszélte, hogy ő meg Pozsonyba megy a beteg nővérét látogatni, a haldokló kívánja, de első utazási célja csak Vác, mert a kocsit nagyon kifárasztja, tehát Vácon hál meg, kipihen magát a fogadóban és csak a reggeli vonattal megy tovább Pozsonyba.

– De hátha a nővére meghal azalatt?

Ájtatosan emelte szemeit ég felé.

– Az Isten mindenre képes.

– Az Isten igen – felelte a fiatal Borly –, de ön persze nem képes éjjel utazni.

A menyecske fölkacagott, szívből, édesdeden.

– Ah, kis skorpió! No, lássa az ember! Még csipni is tud.

Ilyen dévaj, kötődő hangon folytatá Potifárné az attakot a szemérmes József ellen, akit nehéz volt megmelegíteni, de Potifárnét talán éppen az ingerelte. Elhagyták az erdőt, melyet szamócaillat töltött be, s a tündéries Kopolyka völgy tárult eléjük szétszórt falvaival, bádogos tornyaival. Az egyikben, valamelyikben delet harangoztak.

– Hé, kocsis, messze van-e még a vendégfogadó?

– Egy kurta félóra múlva ott vagyunk.

– Hát Vácra mikor érünk?

– Gyertyagyújtáskor.

Az asszonyka a fiatal Borly felé fordult.

– Ön ma akar Pestre utazni?

– Természetesen. Hiszen nyolckor megy a vonat.

– Tudja mit – mondá fojtott hangon, szemérmatosan lesütve a szemeit –, maradjon ön is Vácon.

– Minek? – kérde ez csodálkozva.

– Hát csak úgy – felelte a vállát féloldalra vonva. – Háljon meg ott. A »Csillag«-ban jó szobák vannak. Kedélyesen elbeszélgetjük az estét... a vacsoránál. Képzheti, milyen unalmas magamnak.

– Sietek – felelte Laci.

– A sietés az ördög – kacagott fel Potifárné. – Kihez siet.

(A boldogságomhoz, gondolta Laci, de nem mondta.)

– Dolgom van – mondta.

– Mi ön? Diák ugye? Vagy efféle?

– Semmi se vagyok.

– Az a legszebb hivatal. Úgy látszik, úri fiú? (És nagy mamlasz – tette hozzá magában.)

– Ahogy vesszük.

– Van vagyona?

– Vagyonom bizony nincs.

– Az mindegy, ha várandósága van valahol.

(Hát az van, gondolta magában Laci: egy csók meg egy pofon.)

Tra-tra-tra-tram! Megszólt a kocsis kocsbitája. Faluhoz értek. Ez Kopolyháza. Az izzadt lovacsák csöngettyűi vígabban szóltak, mert ők maguk is sebesebben gurították a nagy járművet le a lejtőn, be a fogadó udvarába az állás alá, ahol a szekerek egész raja állt már. Zaj, elevenség volt az udvaron. Lengyel zsidók hagymát ebédeltek a viaszos vásznú fedeles kocsikban. Az állatok csendesen kérőztek a rúd mellett vagy ittak. A vödör föl s alá szaladgált a csikorgó kerekes kúton, a lovak feje zabos tarisznyákba veszett, a kocsisok pedig durákat játszottak egy megfordított kád fenekén, vagy a szolgálókkal legyeskedtek, segítvén nekik csirkéket fogni az udvaron, amelyek fürgén szaladgáltak a lovak és ökrök lábai alatt, mialatt a pincér odabent az ebédlőben végzetes ígéreteket tett a fejükre.

– Fél rántott csirke salátával, igenis, mindjárt hozom, két perc alatt itt lesz.

– Menjünk be az ebédlőbe – szólt az asszony.

Laci megtapogatta huszasait a zsebében és ő is leugrott a kocsiról.

Az ebédlőben éppen csak egy asztal volt még üres. A másik négyenél vendégek ültek; egy kanonok a szokásos hűgával, egy család bakfis-leányokkal, bizonyosan a nevelőből hozták vagy oda vitték, az asszonyság minduntalan igazított valamit a ruhájukon, az öregúr, nyilván rokon lehetett, gyöngéden, udvariasan foglalkozott velök, mint valami hercegnővel, vizet töltött nekik, fölemelte a földről egy udvarló fürgeségével az elejtett asztalkendőjüket, miközben egyre csipkedte az állukat vagy simogatta a tömött dióbarna hajfonataikat, nem győzván ismételni szokásos mondását:

– Lányok, lányok, földi boszorkányok!

A harmadik asztalnál két kereskedő számolt valamit papiroson. A negyediknél, leghosszabbnál ellenben a helyi intelligencia ebédelt.

Itt még lett volna elég hely, de a mi utasaink az ötödik üres asztalhoz ültek.

– Hozzon, ami éppen készen van – parancsolá Potifárné a pincérnek fennhéjázó hangon –, levest, pecsenyét, téstát, bort. Csak gyorsan, gyorsan. Az a fődolog. (Majd Laci felé fordult.) Legyen, kérem, vendégem.

Laci elhárító mozdulatot tett.

– Se szó, se beszéd, meg kell lenni. Az ilyenben nem szokás kosarat adni, fiatalember. Tanuljon egy kis mórest. Most már azért is meg kell lenni.

– De kérem.

– Mondom, hogy egy szót se. Mert ha még egyet mukkan, vacsorára is megmarasztom Vácán. Foglyom lesz ma estére, érti-e?

S gyöngéden megnyomta a lábát az asztal alatt.

– Pardon! – mentegetőzött Laci. – Oly ügyetlen vagyok. Úgy rémlik, hogy ráhágta a lábára?

– Nagy csacsi maga – nevetett az asszony és ránézett kedvteléssel, mint a pók a szúnyogra, mely már a hálójában vergődik.

Laci érezte arcán a tüzes tekintetet, mint a hangyamászkálást, s epedve várta a nyíló ajtót, hogy zavarának véget vet az ételek megérkezése.

Csakugyan léptek hallatszottak künn. Az ajtó nyílt, s belépett rajta az öreg Borly, a sulyomi kasznár.

Laciban megfagyott a vér; csak bámult-bámult megsibbadva, a megüvegesedett szemeivel, hogy álmod lát-e vagy valóságot? Az öreg Borly nem nézett se jobbra, se balra, egyenest a hosszú asztalnak tartott és ott helyet foglalt, háttal az unokájának. A Laci szíve hangosan dobogott. Ezt a szerencsét fel kell használni. Aki mer, az nyer. Zsebkendőjét ösztönszerűleg arca elé tartotta; felugrott és kirohant az ajtón. Potifárné utána szólt: »Mi lelte magát?« Azt hitte, az orra vére indult meg s ahogy szokásos ilyenkor, a kúthoz rohan. Várta, csak várta egy darabig, de nem jött vissza, tudakozódott a pincértől, az se tudott róla semmit, kiment a postakocsishoz, aki egy kicsit szundikált a kocsibakon, felvilágosítással azonban ő se szolgált, hanem a fiatalember cókómókja és a köpenyegje nem volt a kocsiban, tehát megszökött.

– Pedig ki volt fizetve a helye egész Vácig – mondá a kocsis.

Az asszonyka fejet csóválta s kedvtelenül mormogta: »Soha ilyen élhetetlen fiatalembert...«

Laci pedig ezalatt lelkendezve ment-ment batyujával egyenest a mezőknek. Nagyatyja váratlan megjelenését arra kellett magyaráznia, hogy üldözi. Talán az őrnagy értesítette, vagy Mária árulta volna el közös titkukat? De nem, nem, Mária ezt nem tehetett. Különbén is Mária csak reggeli után indulhatott Sulyomra, és ha tőle tudta volna meg a nagyapa, akkor még nem lehetne itt; majdnem bizonyos, hogy az őrnagy küldött ki még tegnap este lovas embert az öreghez, ki aztán bejött reggel a városba, s miután Disznósyéknál hűlt helyét találta, kérdezősködések nyomán meg bírta állapítani, hogy Vác felé ment.

Biztos volt tehát, hogy a nagyapa üldözi, s ez ellen kellett megcsinálni neki is a maga húzásait. Ezek pedig nem lehetnek mások, mint letérni az országútról, mégpedig úgy, mintha Nagymaros felé menne, elérni a Dunához, átmenni csónakon Szentendrére, ott meghálni és másnap aztán elveszve az ellenség szeme elől, a Duna másik partján egész nyugodtan és teljes biztonságban eljutni Budára.

Hiszen persze sokkal egyszerűbb lett volna, ha Laci a kopolyházi vendéglő udvarán megkérdezi a kocsisoktól, hogy a kutyafejű öregurat melyik hozta és honnan hozta, – mire kisült volna, hogy Borly kasznár egyenesen Vácról jön és eszeágában sincs az unokáját elfogni. Hanem iszen éppen az! Ha az emberek mindig eltalálnák, melyik úton menjenek, sok nagy bonyodalomtól kímélhetnék meg magukat!

Ment, mendegélt hegyről le, völgyből fel, lapályon, csalóka gyalogutakon, míg végre uzsonnatájt kiéhezve, elgyengülve valami füstöt pillantott meg a Naszály erdő szélén. A füst ellenállhatatlanul vonzotta. Benne van abban az étel fogalma, a hajlék nyájassága. De hátha zsványok főznek lopott húst a fa alatt, ahogy a mesékben szokott lenni? Mindegy. Az éhség nagyobb úr a félelemnél. Akaratlanul is a fák felé vitték a lábai. Alig tett néhány lépést be az erdőbe, s íme, kibontakozott eléje az egész kép egy tisztáson. Csakugyan zsványok ültek egy bogrács körül, négy marcona alak. Az egyik az ételt kavarta, a másik rözsét rakott a tűzre, kettő pedig hasmánt feküdt a szűrén, füstölgő pipákkal az agyarukban. Visszahökken; szeretett volna elfutni, de az illetők már észrevették. Az egyik intett is neki:

– Ide, ide, ifjú uram!

Laci észrevette most a háttérben az épületeket, egy veres fedelű aklot, egy-két csúrt és lakóházakat. Világos tehát, hogy valami majorba került. Alkalmasint a váci püspökébe. Mert amerre a szem lát, az mind az övé itt. Felbátorodva lépegetett a tűzhöz s rájuk köszönt:

– Adjon az Isten jó napot.

– Hozta Isten, ifjú uram. Talán eltévedett?

– Bizony nem lehetetlen. Szentendrére tartok.

Az öreg, aki az ételt keverte, nekidőfött egy pontnak nyugaton a varecskával.

– Ott van a rácok városa egyenest!

– Át lehetne-e menni kompon?

– Ma már nem, de csónakon, ha van hozzá csónakos, akármikor. Azért hát nem kell sietni. Üljön le, ifjú uram, és legyen vendégünk.

– Megköszönöm a szíves barátságot és elfogadom, mert biz én megéheztem.

Az egyik guggoló alak legott odább csúszott a szűréről, hogy a vendégnek is jusson, de Laci el nem fogadta:

– Köszönöm a szívességet, de köpönyegem magamnak is van.

Azzal leterítette a köpönyegét és ő is a tűz mellé telepedett a többivel, mire megindult az ismerkedés. Csakugyan a püspök számadó-juhásza, a faragógazda, meg annak a Pencről idejött két sógora tartottak ott egy kis majálist pünkösdi vasárnapján, mivelhogy a birkapörkölt csak a bográcsban, szabad levegőn főve jó, – meg aztán azért is jöttek ki ide kijebb, hogy a bojtárféle népnek a nyála ne folyjon. Itt volt a kulacs is, azt a penciek hozták, ahol jó bor terem, nyújtották is mindjárt a vendégnek:

– Húzzon belőle előjáróba egy-két kortyot.

– Majd ha eszünk – hártotta el Laci.

Eközben megindult a világ dolgáról való beszélgetés, hogy hát lesz-e háború, nem lesz-e, mert nagyon beszélnek. Hallott-e az úrfi valamit?

– Én úgy tudom, hogy lesz – felelte Laci.

– A burkussal?

– Hogy a burkussal.

Az egyik penci sógor, egy körteképű ember, aki egyébiránt nem közönséges perszóna, de maga a penci szőlőbíró, ekképpen okoskodott:

– Azt mondják, nem lesz, mert úgy hallatszik, hogy a mi királynénk, meg a Rothschild zsidónak a felesége valami nagy uzsonnán voltak együtt. Asszonyokban nem marad meg a szó, folyt a trics-tracs, a háború felől is, és azt mondta volna a királyné: no, az uramnak sok baja leszen a háborúban, hanem azért nem fél egy csöppet se, nem vehetik el semmijét, mert az országait mind átíratta telek-könyvileg az én nevemre, ha valaki területet veszít, csak a porosz veszíthet. Mire azt felelte volna Rothschildné: »Ne búsuljon semmit, felséges asszonyka, nem lesz a háborúból semmi, mert az én férjem nem ad hozzá pénzt.«

Így szótték-fonták a saját elméjük guzsalyához kötve a szállingó hírek színes kenderét, míg a pörkölt megfőtt. Akkorára kihozta a majorból a vászonnép a tányérokat, kanalakat, meg a kenyeret s olyan traktamentumot csaptak, hogy a püspök se eszik olyat odaát Vácon. Aztán, ha már bor van, meg vászonnépség, nem lehet messze a duda se. Előkerültek a bojtárok, a nyáját odahajtva közelbe s uccu, hopp, olyan tánc kerekedett, hogy még a bárányok is ugrándoztak, játszadoztak a dudaszó édességénél. A holt birka bőre olyan szépen tud az élőkhoz beszélni.

Lacinak azonban nem volt maradása.

– Bocsássák meg kegyelmetek, de előttem még nagy út áll, már én megyek. Köszönöm az emberséges vendéglátást.

– No, az ugyan szót se érdemel. Isten vezérelje.

Hanem a számadó juhász szép lányai zokon vették a távozását. Különösen a fiatalabbik, a Zsuzsika csalódott. Az ő szűk eszében úgy látszott a dolog, hogy a legényke egy álöltözetű juhászbojtár, aki háztűznézni jött ide, íme kívül, hogy mégis csak úr. Hát menjen a pokolba! Elfordult durcásan, rá se nézett többé.

A többiek mind kezet fogtak vele. A penci sógor azonban nem biztatta.

– Attól félek, hogy nem talál csónakost ilyen nagy ünnepen.

– Magam is aggódom emiatt, pedig nem szeretnék Vácon háltni.

(Félt, hogy Vácon mozgásba hozza az öregapó a rendőrséget és felkutatják.)

A juhászgazda benyúlt erre a lajbizsebébe és kivett onnan egy csipetnyi taplót.

– Tudja mit, ifjú uram, mondok valamit. Menjen egyenest Vácra és állítson be a széléről harmadik dunai malomhoz, ott keresse meg Gobóczy Mátyást, a molnárt, ha este, ha éjfélkor, és mondja meg neki, hogy tiszteletét üzeni Baligó Demeter uram (már mint én) és kéreti, hogy vigye át a Dunán a csónakján. Ha megteszi, jó, ha meg nem teszi...

– Akkor mit csináljak?

– Akkor fogja ezt a taplót; csiholjon ki és tegye rá a pipájára, de úgy, hogy a szagát feléje vigye a szél; erre aztán megteszi.

Laci ajkán kételkedő mosoly jelent meg, Baligó észrevette, de nem haragudott meg.

– No no, csak tegye azt, amit én mondok.

Ezzel aztán felfrissülve megindult Borly Laci és szép csendesen beért még éjfél előtt Vácra a harmadik vízimalomhoz, ahol megtalálta volna Gobóczy Mátyást, csakhogy aludt már akkor, de csak úgy, mint a nyúl, mert amint meghallotta, hogy valaki a legényével beszélget, megszólalt:

– Ki van itt, hé?

– Egy fiatalúr keresi gazduramat.

– No, mit akar? – kérdezte haragosan. – Éjjel se hagyják már az embert pihenni.

Ezzel talpra ugrott, apró termetű emberke volt, de a szemei élénken világítottak, mint a macskáé.

– Hát mit hozott? – förmedt rá a jöttre, miután jól szemügyre vette.

– Baligó Demeter uram tiszteletét hoztam.

– No, az ugyan kevés, nem tört el alatta a dereka. Egyebet nem hozott?

– Egyebet nem.

– Hát ki az a Baligó Demeter? – kérdé csodálkozó hangon.

– Nem ismeri a molnár úr?

– Az öregapám se hallotta a hírét. És miért, mi végből tiszteletet? Búzája van itt, vagy mije? Akar valamit?

– Hogy azt mondja, vigyen át engem molnár úr a csónakján Szentendrére!

– Hát elment annak az embernek az esze? Én vigyem át a csónakomon? Hogy én? Ejnye forgós teremtettel!

– Bocsássa meg, uram – kérlelte Laci –, látom most már, hogy egy kis pünkösdi tréfát járatott velem a juhász, én nem vagyok az oka.

De ha nem használ, hát nem árt; elővett a taplóból egy csipetnyit s kinyitván a pipája kupakját, rátette a sercegő tüzes dohányra, s amint szállt, szállt a tapló illata a levegőben, egyszerre csak szimatolni kezdett az öreg, majd rárvallt a legényére

– Oldd le hamar a csónakot, János, ha már így áll a dolog. Menjünk, fiatalember!

(Megismerte finom illatáról a *báránycsecs* taplót, melyet csak ő és Baligó használ a környéken, s mely csak fenyvesekben nő, ott is ritkán.)

János eloldotta a csónakot, mire Gobóczy uram előre tuszkolta a legénykét, aztán maga is beugrott, és a csendes éjben, mely titokzatos édes rejtelmekkel volt megtelve, ringató csobogás mellett siklott a kis jármű rézsút keresztbe a nagy folyamon, melynek ezüst lapján nézegette magát a holdvilág.

Nincs miért elbeszélni a Laci apró viszontagságait, hogyan ért Szentendrére, ahol fel kellett zörgetnie a korcsmárost, hogy szobát kapjon. Másnap későn kelt fel, hogy már éppen delet harangoztak a toronyban, és csak délután indulhatott Buda felé megkönnyebbült szívvel, mert itt bizonyára senki se fogja üldözni, és megkönnyebbült zsebbel, mert a pénzkészlete veszedelmesen megapadt. Egy huszast a molnárlegénynek adott, két huszast a szobáért fizetett, két huszasért ebédelt, egy huszast felváltott a boltban, ahol dohányt, kenyeret, szalonnát és gyufát vett, úgyhogy nem volt már csak két huszasa. Azzal pedig nem nagy úr az ember egy olyan gazdag városban, mint Pest.

Kocsira nem telt ebből, pedig lett volna alkalmá az úton itt-ott fölkérezkedni egyik falutól a másikig, de azért borraalót kellett volna adni, tehát inkább ment gyalog, ami nem bolondság, ha még a holmiját is magával cipeli az ember a perzselő melegben. Eltikkadva pihent meg itt-ott valamely fa alatt, vagy egy forrásnál.

Uzsonnatájt egy magyar faluhoz ért, a szélső háznál egy köcsög aludttejet kért, megkérdezte a szíves háziaktól, mivel tartozik.

– Hát ugyan mivel is tartoznék! – förmedt rá a gazda – nem kerül az nekünk semmibe és nem ér semmit.

A következő sváb helységben egy pázsitos teret, hol a szomszédos házak apró libái tanyáztak, keskeny gyalogút szelt át, mely némileg megrövidíté a helységen keresztül vezető utat; Laci a gyalogösvényre tért, s minthogy nem eléggé vigyázott, egy, a lába alá tévedt ügyetlen libácskát agyontaposott. A libapásztorleányok mind összeröföntek, éktelen kiabálás támadt; a vénasszonyok előkerültek a szép fehérre meszelt házikókból, ki seprővel, ki piszkafával, sőt megjelent maga a községi bíró is, és megállapítván a kis liba bekövetkezett halálát, egy huszas bírságra ítélte a fiatal utast.

Szóval, midőn végre későn este elfáradva, kimerülve megérkezett Budára, nem volt egyebe, csak egy huszasa és a nagy étvágya, mely a budai kis vendéglőkből kiáradó pecsenye-illatokra ágaskodni kezdett, mint a türelmetlen paripa.

Nem bírt sokáig ellentállni, betért a »Fehér farkas«-hoz, egy nyájas külsejű egyemeletes házba a Fő-úton, ahol színészek és szegény díjnokok, írnokok voltak a törzsvendégek.

Nagy élénkség volt bent, zsvaj, disputa. Egy vézna cseh lány a citerát verte szüntelenül. Egy-egy becsípett vendég közbekurjantgatott. A kiszolgáltatot maga a korcsmárosné végezte, akit mindenki »sógorasszony«-nak szólított.

– Még egy messzelyt, sógorasszonyka!

– Egy rostélyost kérek, sógorasszony!

– Sógorasszony lelkem, nézze csak meg az ablakokat, mintha léghuzam volna valahol.

Laci egyenesen hihetetlennek találta, hogy annyi sógora legyen, hanem azt örömmel tapasztalta, hogy az étel olcsó és pompás; valakinek, aki rostélyost evett a szomszéd asztalnál és egy messzely bort ivott hozzá, húsz krajcárt számított a sógorasszony. Megéri a pokolban is. Laci vérszemet kapott, nagyon éhes volt, még egy tésztát is rendelt, káposztás kockát, kedvenc ételét. Holnap úgyis vége mindennek, következik a prófunt és a birkózás az étellel.

Messze, az ötödik asztalnál három katona mulatott. Nagy szeretettel nézegette őket. Holnap már ő is ilyen lesz. De sokért nem adná, ha hallani lehetne, hogy miről beszélgetnek.

Addig-addig hegyezte a füleit, hogy a citerahangok dacára valamit meghalljon, míg egyszer megkisebbedtek a szemei, a fáradtság elnyomta, feje lehanyatlott váll-lapockái közé, pipája kiesett a szájából, ő maga elaludt és hortyogni kezdett.

Maga se tudja, meddig tartott, csak azon rezzent föl, hogy valaki megdöfte. A sógorasszony állt előtte.

– Nagyon hortyogtál, édes fiam.

Megrázkódott, kitörölte az álmat szemeiből.

– Elaludtam egy kicsit – szólt röstelkezve.

– Én pedig nem azért fizetem a citerás lányt, hogy te itt agyonnyomd az instrumentum hangjait a hortyogásoddal.

– Hát az igaz – mondá bűnbánó mosollyal. – Fizetek, asszonyság.

– Mid volt?

– Egy rostélyos, egy tészta, két kenyér és két messzely bor.

A vendéglősné figyelemmel megnézte vendégét, finom ruháit, úrias arcát és így szólt:

– Fizetsz kereken egy pengő forintot.

Lacit már maga a tegezés is bántotta, hanem az egy forint rémületbe hozta, minden vér a fejébe tódult, vörös lett, mint a paprika, majd holthallvány.

– Hogyan? – hebegte – hiszen a rostélyosért az imént csak tizenöt krajcárt számított egy úrnak.

– Hát persze – felelte az asszony nevetve –, szegény ember nem fizethet többet, de te fizethetsz. Neked a rostélyos hatvan krajcár. Csak szúrd ki!

– Lehetetlen az – felelte Laci elképedve, nagy zavarral nyomogatva ujjával az egyetlen huszasát –, a rőf mindenkinek egyforma rőf, a nap is egyformán süt mindenkinek.

– A nap azt teheti, ami neki tetszik – pattant fel a sógorasszony emeltebb hangon –, én azonban nem sütöm egyformán a rostélyosokat. Tegnapelőtt is bejött a szemben lakó gróf Zichy, másfél forintba számítottam neki egy borjúszeletet. Az Isten se egyformán osztja fel a javakat az emberek közt, édes fiam, hát istentelenség volna, ha a korcsmáros is nem ehhez tartaná magát. Szegény vándorló legénynek egy garas a pörkölt adagja a sógorasszonynál. Tudja azt egész Buda.

– Hiszen szép, szép – hebegte Laci röstelkedve –, de én erre nem gondoltam és most nagy bajban vagyok, mert éppen csak egy huszas van nálam.

– Hát akkor ezt mondtad volna előbb, teringette faszekere! Hiszen én nem lát-hatok a zsebetekbe. Nem vagyok én isten. Felöltöztök, mint valami báró úrfiak, mint valami pávakakasok, feszíteni, mutatni tudtok, de a zsebetek rátok cáfol. Nem szeretem az ilyen embereket. Menjetez lábat lógázni a Privorskyba, ne a sógorasszonyhoz, mert a sógorasszony potentát a maga szemetjén, és adót vet ki a nyegleségekre. No, hát add ide azt az egy huszast és eredj isten hírével!

Lacinak ez volt az első keserves megszügyenülése, amelyre rá nem szolgált, de amely ellen mégse tehetett semmit. Mert az életnek nem a tragikus botlásokból nőtt konfliktusai a legkeservesebbek, hanem azok a tűrhetetlenek, melyekbe csak úgy esetlegből ütődik bele. Odaadta huszasát és kisomfordált, mint a lefor-rázott kutya.

Ott künn szép, lanya, csillagos éjszaka volt, csak kelet felől látszott egy kis borulat. Habozva állt meg az utcán, hogy merre menjen. Legjobb volna lefeküdni valahol, de a zsebében már csak rézkrajcárok csörögtek. Egy sétányt keresett, ahol leülhet, batyuját feje alá tette és végigdőlt a padon, betakarva magát köpö-nyegével, szemhéjai legott édesen kezdtek tapadozni, midőn ott termett a sétá-nyok ismeretes poloskája, az invalidus katona, és a főváros nevében megrázta istenesen.

– Hé! Ni! Mi ez? Itt nem szabad aludni!

– Hisz azzal nem bántok senkit.

– Bántja a rendet, és a rend a fő, punktum.

Laci ványadtan szedte fel a cókókját s elhatározta, hogy járkálni fog reggelig, megnézi az érdekes házakat odaát Pesten, melyeket azóta építettek, ahogy itt járt, de alig ment egy félórát, rettentő bágyadság, kimerültség vett rajta erőt.

Gondolta, hogy egy éjjeli kávéházba nyit be és egy asztalnál ülve várja be a reggelt; megszámlálta krajcárjait, de nem volt annyi, hogy feketekávé rendelhesen vagy akár egy pohár szilvóriumot. Ejnye no, mit tegyen mármost? Most légy okos, Domokos! Más ember kétségbeesett volna, de ő nem. Ifjúság, bolondság. Hiszen ott volt a nagy kincs a zsebében, a Mariska levele. Ha nem volt étele, elolvasta, ha álmos volt, elolvasta. Ha nem tudott hová menni, egy utcai lámpáig mindig eljuthatott, s ez máris cél volt, mert kivette a levelet a lámpánál és újra elolvasta. Talán a kávéházat is csak azért óhajtotta, hogy milyen lehet abban a ragyogó gázvilágításban a Mariska kezeírása.

De hát a kávéház lehetetlen a krajcárok csekély száma miatt. Azok pedig nem kölykeznek meg maguktól. No, semmi, ott a verbunk, lesz felpénz holnap, s kezdődik a gyöngypálya. Csak az éjszakát kellene még eltölteni nyugodtan valahol.

Egy mentő gondolata támadt. Hopp, elmegy a Hárompáva-utcába, fölkeresi a nagypapa puszta telkét, ott úgyis van egy félszer-féle, nyugodtan lefekszik, senki se fogja háborítani, s legalább a maga földjén van.

Ösmerte jól az utcákat, nosza nyomban megindult és meg sem állt, csak mikor már odaért, pedig egészen künn volt a Krisztina városrészben. Magas palánk vette körül, de mi volt az Lacinak, bedobta előbb a cókókját, aztán áthajította magát a palánkon, könnyedén, ruganyosan, akár egy akrobata.

Nem sokat érő telek volt, mindössze néhány száz négyszögöl, benőve labodával, farkastejjel és mindenféle vadbokrokkal. A balszögletben nyitott faoszlopokon valami tákolmány pipiskedett, olyan, aminők a szénaszáritó pajták falun, csak-hogy ezt egy vihar egyenesen lefejezte, a korhadt fedelet lecsapta a földre, csak az oszlopok ágaskodtak az égnek, mint akasztófák. Az öreg Borly nem sokat törődött vele, bár kérték a szomszédok, nem adta el. »Hadd nőjön benne a pénz!«

Laci sokszor járt itt kis gyerek korában a nénikével, mikor még itt tartották az üres hordókat, amelyeken pompásan lehetett dobolni. Most is ott állott még néhány öreg hordó s egész halom szétesett donga. De biz ő ezekkel nem sokat törődött, feje alá csapta batyuját egy óriás hordó tövében, betakaródzott a köpönyegével, egy percig fölneézett a hunyorgató csillagokra, vajon melyik az ő csillaga és melyik a Mariskáé, aztán elaludt.

Talán föl se ébred, csak világos reggel, ha eközben a keletről jövő felhő szét nem húzza a maga fekete köpönyegét szinte egész végig az égbolton, s nem kezd a csendes nyári eső cseperegni. Már ennek aztán fele se tréfa. Egy-két kövér csöpp az orrára pottyant, meg a nyakába gurult.

Fölriadt. Az új viszontagság egészen elkedvetlenítette. Hát csakugyan minden összeesküdött a nagy mindenségben, hogy ő ki ne pihenhesse magát? Az ördög műve, hogy azt a fedelet elvitte a szél. Azelőtt itt állott tíz évig, most egyszer vehetné hasznát és nincs többé. De nini, itt vannak a hordók. Egynémelyiknek nincs feneke. Éppen egy olyan állt a fejénél is. Egy nagy ötvenakós alkotás, ha oldalt

gurítja, szépen belefekhet, meg nem ázik. Hiszen Diogenes is ilyenben lakott. Nosza, nekigyürekedett és feldöntötte, s amint a taszítás folytán odább csúszott a vén hordó feneke, a szuroksötétségben valami csillámló pont szúrta meg Laci szemét a hordó előbbi helyén. Olyan volt, mint egy szentjánosbogár teste, csak-hogy még sokkal élénkebben csillogott, tündökölt és szinte szikrázott, megvilágítva kicsike körben a barnás talajt. Laci lehajolt, odanyúlt, de csakhamar ijedten kapta el az ujját. Valami megszurta. Hah, talán valami mérges pók vagy isten tudja mi? Előkereste gyufáját s megvilágította a helyet. Hát egy mellű volt, akkora darab gyémántgömbbel, mint egy borsószem. Laci ugyan még sohase látott gyémántot, de hallott meséket a karbunkulusról, mely a sötétben világít. Erről legott ráösmert a becses kőre s megörült neki: »No, ezt egyenesen az Isten hajította le nekem most, mikor a legnagyobb szorultságban vagyok, reggel eladom a zsidónak.«

Mint-hogy az eső még mindig permetezett, bebújt egészen a hordóba, s megörült egyszerű ötletének, mert ott mentve volt minden bajtól. A Szűz Mária kötényében sem volt jobb dolga a szent gyermeknek. Egyrészt, hogy pompás sötétség volt odabent, mint egy kosnak a szarvában, másrészt, hogy odakünn azalatt megeredt a zápor s altató monoton cuppogással verdeste a hordó dongáit kívülről. Csak egyetlen eshetőség maradt fel aggályosnak: ha annyi esővíz talál lezuhanni, hogy fölemeli a hordót s elúszik lakójával a kert közepén terpeszkedő régi meszes gödrökbe és pocsolyákba.

Szerencsére semmi ilyesmi nem történt, nyugodtan aludt, s kipihelve ébredt fel. Kidugta a fejét. Főlnézett az égre, hát bizony az aranykarika már magasan járt, volt elég szárítani valója, de a nagyobb részt már bevégezte, csak még a füvek és a falevelek tartották meg csillogó gyémántjaikat, a vízcseppeket, s himbálták kacérkodva. Ezekről eszébe jutott az esteli gyémánt-tű – vagy talán csak álom volt? Mohón kapott a kabátja hajtókájához, ahova szúrta, és nini, csakugyan igazi tű. Most már hirtelen röppent ki szemeiből az álomosság. Megmosakodott a hordók tetején felgyűlt vízben s aztán megvizsgálta a helyet, ahol a tűt találta. Érdekes volt. Az eső egy kört vájta ki azon a helyen, ahol a régi hordó állt, illetve egy pontot rajzolt ki, ahol a talaj lazább volt, mint egyebütt, tehát beljebb nyomta a zápor, s mert mint picinyke pocsolya húzódott a támadó mélyedésbe a víz, az állandó nyomással rohamosan átdolgozta sárpéppé a talajt.

– Itt gödör van – gondolta Laci s egy éles végű dongával elkezdte a sarat kihányni. – Ide valamit elástak.

Hányta, piszkálta ki a sarat, míg nagyot kondult valami; vashoz ért a donga.

– Hopp! Megvan!

Szíve hangosan dobogott, mint otthon Sulyomban, mikor a madárfészekbe benyúlt és megtalálta vagy a tarkabarka tojásokat, vagy a kopasz, meleg kicsinyeket.

– Itt vagy, kutya? – szólt végre, a kezét egész hónaljig bedugva, miközben óvatosan emelte ki a súlyos tárgyat.

Hát egy kis vasládikó volt, erős rovátkos pántokkal, a zárján külön egy kis rézlakat. Szerette volna Laci kinyitni, hogy mi van benne, feszegette, nyitogatta a

bicskájával, egy követ talált, verte, paskolta a lakatot, de nem bírta vele boldogulni. (Kár, hogy nem hozott magával szerszámot.) Ez a lakat jobban hozta ki a sodrából, mint maga a ládácska, s ami kíváncsiság hajtotta, az a lakat belsejének, nem a kis láda tartalmának szólt – mert a lakat szerkezete tulajdon annak látszott, amit ő talált fel Disznósy uramnál. A művész hökkent meg; nem a találó örült meg, de a feltaláló sápadt el, hogy amit ő kigondolt, azt már mások előbb tudták. A kíváncsiság mellett, hogy a szerkezetet megvizsgálhassa, lehangeltség, elkedvetlenség vett rajta erőt, mint mikor az ember valami nagy polcra szédül le a semmibe.

Mindegy, egyelőre mégse lehet tenni egyebet, mint begöngyölgetni a vasládát a cókókák közé, aztán bemenni a városba egy kis pénzt csinálni a gyémánttűből, megreggelizni derekasan, aztán odaállni, ahol a verbunk szól.

Úgy is tett, valahol, a káptalan se tudná a sok utca közül, egy boltot talált, ahol ki volt írva: »Arany ezüst ékszerekre pénz-kölcsönök. Ékszerek esetleg meg is vétetnek.«

De így a batyuval restellt bemenni, odament tehát előbb egy kofához, hat krajcárért cseresznyét vett nála, hogy ismeretséget kössön vele.

– Édes-e a cseresznye, szüle?

– Édes bizony, édes.

– Nincs benne pondró?

– Ropogós, mint a mandula – felelte az anyóka.

– Engedje meg néni, hogy egy darabig itt hagyhassam a holmimat. Egy kis dolgom van itt a közelben (a zálogházra mutatott).

Az öregasszony titokzatosan hunyorított.

– Nincs benne pondró, hé?

A »pondró« szóra különös hangsúlyt tett, s petyhüdt ajkai vigyorogva húzódtak szét.

Laci nem felelt, nem értette, hova céloz, letette a batyut a sátor alá, aztán be ment a zálogos boltba, hol egy nagyszakállú zsidó üldögélt a rács mögött, a »szegénység tornya«, a különböző elzálogolt csomagok padlásig érő garmadája alján.

Vöröses pillájú szemével fáradtan pillantott fel az érkezőre, aki némán nyújtotta oda a gyémántos tűt.

A zsidó figyelmesen nézegette, – a Laci szíve hangosan dobogott. Hátha valami hamis ékszer, cseh üveg, vagy mármarosi gyémánt.

– Száz forint – mondá a zsidó egykedvűen.

Laci elsápadt e rémítő összeg hallatára, ennyi pénze még sohase volt, s szó nélkül bólintott a fejével, mire a rács mögötti ember gyorsan lebonyolítá az ügyletet, kezébe nyomta a bankókat és a zálogcédulát.

Rohant ki vele, mint a bolond (mert hátha visszaszívja a zsidó), künn az utcán is ment, ment cél nélkül, mint akit kergetnek, csak valami messzi mellékutcában jutott eszébe, hogy nini, ott hagyta a holmiját a kofánál. De a nagy öröm, a gádzagság szédítő mámora annyira megkonfundálta, hogy sehogy se tudott többé az utcák labirintusából kiigazodni. Elveszett előle az a pont, ahol a kofa volt, mintha az ördög nyelte volna el. Olyan formájú zálogos boltot hiszen talált, de a kofa

sátra nem volt ott, viszont hasonló kofát is látott egy helyütt, de itt meg a zálogház hiányzott az átellenes sarokból. Loholt, futott, kapkodott az útvonalak közt vagy egy óráig, míg végre megpillantotta az öreg anyókat. Már messziről hívogató mosollyal tekintett feléje.

Laci odasietett örvendezve a sátrához, de a jószágát sehol se látta a cseresznyés, számócás kosarak, a tojasok és a zöldségboglyák közt.

– Hová tette a holmit, néni?

– Miféle holmit? – kérde az élesen.

– Amit itt hagytam.

– Énnálam?

– Hát persze. Csak talán nem akarja eltagadni?

– Fusson ki a szemem, ha láttam – s ezzel megrázta magát, mint mikor a pulyka fölborzolja a tollait. – No hallja, fiatalember, miféle kolmark ez? Korán kezdi a csirkefogóságot, galambom. De jóra talált az öreg Cserepesnében. Ám csak volna itt valahol egy rendőr, hogy a nehéz nyavalya jöjjön rá valamennyire kapitányostól! Hanem most már azt mondom (és a csípőjére rakta fel a kezeit, katonás magatartásban), takarodjék innen íziben, mert különben a hátán lesz ez a néhány záptojás, isten engem úgy segéljen!

De már erre csakugyan megfutamodott a hadsereg legújabb katona-palántája s csak a szögleten állt meg, bekukucskálván az ott lévő zálogos-bolt üvegajtaján, amennyire a zöldfüggöny engedte, s csak miután látta a nyíláson, hogy ott egy másforma zsidó ül, ámbár a rács meg a batyu-gúla szakasztott olyan volt, kezdett némileg habozni, hogy hátha mégse az a bolt, mégse az a kofa.

– Eh, ostobaság! – szötte a gondolatait – nem lehet azt már megtalálni. Sőt talán nem is érdemes. Egy kis fehérmű van benne, egy pár cipő, a fésűje, kendői, harisnyái. Tegnap még ez volt mindene, de ma már a száz forint mellett haszontalanság, csekélység, vesz másikat, jobbat. Hisz most már ő úr. Beül egy kocsiba, bevásárol, behajtat egy vendéglőbe s mielőtt a »gyöngyéletbe« belemenne, csinál még magának egy jó napot.

Eszébe jutott, hogy még nem is reggelizett. Egy kirakatnak a sonkái, pörzsölt szalonna-darabjai, fehér cipói, pirosuló szalámirudacskaik incselkedve nevettek rá.

Ej, menjünk reggelizni! Az ördög vigye el a holmit is, ha már az öreg kofát elvitte, hanem a vasláda... Ohó, a vasláda! Bizony, majd elfelejtette. Teringette, a vasládát mégis kár volna ott hagyni. Nem, az nem lehet. Legalább látta volna, mi van benne. Aztán a lakat. No, a lakatot meg éppen nem hagyhatja, ha térdig nyüvi is lábát a mászkálásban.

A legelső fiáker-állomásnál megtapogatta a zsebében levő bankócsomagot, ott van-e még, és mivel az Isten rendesen ész is ad annak, akinek pénzt ad, legott megtalálta a jobbik eszét.

– Hej, kocsis! Ösmeri maga a budai zálogházakat?

– Hogyne – szolt az röhögve. – Többet járok oda, mint a templomba.

– Hát vegyük őket sorba.

– Melyik tájon?

– Hiszen ha tudnám. Maga csak figyelmeztessen, ha valamelyikhez odaér. A helyszínén majd megösmérem, melyik volt.

Cipelte vagy másfél óráig a Rácvárosban, a Vízivárosban, mindenfelé, de eredmény nélkül. Ez sem az, meg ez sem.

A beszédes kocsis megszagolta végre rajta a vidéki embert, s ő kezdte a dolgok mibenlétét firtatni.

– Talán megcsalta valamelyik zálogos az ifjú urat?

Laci a fejét rázta.

– Talán zálogban van valamije?

Laci a fejével bólintott.

– Hm, értem. Elvesztette a zálogcédulát?

– Nem, megvan.

– Ejnye, gigom-gágom! – rikkantott fel a kocsis. Hiszen a cédulán rajta van a zálogház címe, száma.

Laci a homlokára ütött.

– No, erre igazán nem gondoltam volna – szólt felvillanyozva, s mohón előhúzta pénze közül a vastag sárga cédulát.

– Látszik, hogy nem pesti ember – kacagott a kocsis diadalmas, szinte fennhéjázó arccal.

– Már az igaz – hagyta rá.

– Itt sok mindent kell tudni, ha az ember meg akar élni. Éles ész kell ide.

A cédulából aztán kiokoskodták a helyet s néhány perc múlva megtalálták az igazi zálogházat és az igazi gyümölcsáros asszonyt. Mintha gyárilag készülének ezek a kofapofák, éppen olyan volt, mint a többi.

Csodálkozott, hogy kocsiról látja leszállani az ifjút, és bizalmasan vigyorgott.

– Hát sikerült? – kérde rekedten kapzsi, irigy pislantással.

– Igen! – mondá Laci őszintén, és a holmija után nyúlt.

– Nem oda Buda – ugrott fel a székéről, mikor látta, hogy Laci távozni akar –, egy kis borraló nekem is kijár a zsákmányból.

Laci zsebébe nyúlt és egy forintos bankót adott neki, majd föltette poggyászát a kocsira és a »Fehér farkas«-hoz parancsolta magát vitetni, eszébe jutott a »sógorasszony«, akinek kevesebbet adott tegnap este egy huszassal, mint amennyit kért. Útközben megállította a kocsit egy vaskereskedésnél, ahol feszítő vasat s egyéb szerszámokat vásárolt, amelyekkel aztán a »Fehér farkas«-nál, ahol szóbat rendelt, magára maradván, feltörte a vasládikót.

A lakat csakugyan szomorúságot okozott neki, mert éppen olyan volt, mint az ő lakatai; megesküdtött volna rá, ha valahol otthon találja, hogy ő csinálta; de szomorúságát csakhamar eltompította az ámulat, mert amint föl pattant a vasláda zárja, elkáprázott a szem, mintha az »Ezeregyéjszaka« valamelyik meséje ugrana ki belőle valóságnak. Színültig tele volt a láda kincsekkel, arany láncokkal, smaragd kőöntögyűkkel, rubinttal, topázzal, kirakott csatokkal, egy násfá gyémántokkal, egy könyvnek (alkalmasint imádságos könyvnek) az arany táblája, kirakva ezerféle színekben tündöklő nemes tűzű opálokkal, két arany serleg, drágakövekkel

rakott gyűrűk, fülbevalók, nyolc sor keleti gyöngy, akkorák, mint a legnagyobb borsószemek, de ki győzné azt mind elszámolni.

Valóságosan megijedt a sok kincstől. Mit fog ő ezekkel csinálni?

Hamar megtalálta a választ a szívében. Hát mit csinálna velök, vesz egy kis faládát, abba rakja, aztán elküldi Inokay Mariskának Sulyomra. Hogy fog az azoknak örülni, hogy ugrál majd a tükör előtt, mint egy kis bárány. Fölpróbálja valamennyit s találgatni fogja, ki küldhette?

Az arany könyvestáblába imádságos könyvet kötött be a kompaktornál, aztán imádkozni fog belőle azért a derék emberért, aki a csecsebecséket küldte. – Őreá persze gondolni se fog, hogy is küldhetne egy rekruta ilyesmit? Milyen szép lesz aztán, ha hosszú évek múlva, mikor már öregek lesznek, a kandallónál ülve, lábukat melengetve téli estén, egyszer csak így szól hozzá: »Mesélj valamit, öregem« (már mint ő, Laci), mire aztán így szól: »Hát mit meséljek, édes szívem? Jó lesz, ha elmondom, kitől kaptad te kislányka korodban azt a sokféle aranyholmit?«

Úgy elábrándozott ezeken, hogy reggelizni is elfelejtett. Már delet is harangoztak, mikor végre lement az ebédlőbe, ahol a »sógorasszony« pompás töltött káposztát adott és rántott csirkét, és számított neki az egészért tizenöt krajcárt, mert akinek az Isten pénzt ad, annak szerencsét is ad.

Ebéd után azonban hozzálátott a dolgaihoz, megvette a faládát s feladta a postára a kincseket, úgyhogy harmadnapra furcsa jelenet fejlődött ki ebből a sulyomi kastélyban.

Éppen a kastélyban járt délelőtt az öreg Borly, és miután a Pestről hozott pénzt még tegnapelőtt átadta az uraságnak, most csak a letisztázott részletes kimutatást nyújtotta be arról, hogy milyen áron adott túl az Inokay családi kincseken. Nyolc különböző ékszerész és régiségkereskedő vette meg a portékát. Ebből három bécsi cég (mert azt mondja, Bécsben is járt a vén gazember s föl-számította a költségeit).

Az egész lajstromot ott hagyta az uraságnál, az bele is nézett s szokott könyvedségével megelégelte, hogy vagy két-három tételt megfigyelt.

Egy arany serleg kétezer forint.

Egy régi emailirozott lánc szebeni ötvösöktől háromszáz forint.

Keleti gyöngysor kétezer forint.

Egy gyémántos násfa ötszáz forint.

Hanyagul az íróasztalra dobta a lajstromot. Minek most mérget nyelni? Majd előveszi máskor. Már azért se szeretett ezzel a dologgal foglalkozni, mert bántotta a lelkiismeret, fájdalmat okozott neki az ereklyék elpocsékolása. Legjobb az ilyenre nem gondolni többé.

Volt, nincs... Pezsgőbe fojtani az egészszet.

– Hej, Baptiste, hozz egy palack cliquot-t a pincéből, de itt legyen az egyik lábad.

Délután azonban éppen a verandán ült a beteg feleségével és a leányával, mikor a postás csomagot hozott haza a levelek közt, a csomagra ez volt írva: *Báró Inokay Mária kisasszonynak Sulyom. U. P. – Bokrosd.*

– Mit rendeltél, lányocskám? – kérde a báró.

– Semmit.

– Valami csomagod van.

– Nyisd fel, apa. Neked van penicilusod.

A báró elmetszette a spárgát, fölfeszítette a fa-dobozt és ámulva kiáltott fel:

– A családi kincseink! Hát hogy lehet ez?

A beteg úrnő, ki egész fülig gyapjas nagykendőkbe volt beburkolva, gépiesen ismételte:

– A mi kincseink? Ne beszélj!

Aztán sóhajtott és köhécselt.

– Istenemre mondom, itt vannak – lihegte a báró. – Csodálatos egy eset. Mind itt vannak. Megfoghatatlan!

Elsápadt, mint akivel valami kísérteties történik, s egymás után kezdte behányni a beteg asszony ölébe a násfákat, gyűrűket, fülöngyöket, kösöntyűket.

Az a reszkető sovány kezét kinyújtotta és babrált rajtok, simogatta őket és téveteg mosoly játszott az elsárgult ajkai körül. Örült nekik, mint egy gyerek.

Mariska is csodálkozott a jeleneten. Azon csodálkozott, hogy a szülei min csodálkoznak.

– Hát hol voltak az ékszerek? – kérde.

Férj és feleség összenéztek, a grófnő aztán behunyta a szemeit és nem felelt, magának a bárónak kellett felvilágosítást adni.

– Elküldtük az ötvösnek Pestre.

– No, és az mostan visszaküldte. Hiszen ezt könnyű megérteni. Hát mit nem értesz még, papa?

– Nagy csacsi vagy, lányocskám; az ékszereket nem egy ötvöshöz küldtük, egyik részét elküldtük Bécsbe ehhez, ahhoz, tudod, igazítás kedvéért, mert más a serlegek mestere és más a gyöngyök befoglalója, és elküldtük anélkül, hogy egyik a másikról tudott volna, és most visszakapjuk az összes ékszereket egy helyről, egy dobozban a te nevedre címezve, anélkül, hogy az aranyműveseknek valaha megmondtuk volna, hogy egy ilyen nevű lányunk van.

No, már erre Mariska arcán is látszott a megütődés.

– Hisz ez képtelenség!

– No, látod!

– Nincs valami kísérő levél? – kérde a beteg grófnő – amely világosságot árasztathatna?

– Nincs – szólt a báró, megvizsgálva a dobozt. – A csomag Budán adatott fel. Ez az egész.

– Talán Borly adhatna felvilágosítást?

– Alig hiszem. Éppen az ő jelentése teszi megfoghatatlanná a dolgot. De mi-nek is koptassuk az eszünket. Hazakerültek, mint a Polycrates gyűrűje. Ez a fő.

– Mariska, kérlek, kelj föl és hozd ki szívem az orvosságot.

Mariska távozása arra kellett, hogy a grófnő egy kellemetlen gondolatját közölje az urával.

– Félek, Gottfried, hogy az ékszereket mégsem szabad a magunkénak tartani.

– Természetesen, Franciska. Arra egy percig sem gondoltam. Mi már fölvevük az árukat, tehát nem a mieink. Elég olcsón vesztegettük el, az igaz.

– Nem gondolnám, hogy Borly ezúttal is csalt.

– Sőt bizonyosnak tartom, hogy valami miskulanciát csinált. Vagy legalább nem járt egyenes úton, mert az egyenes úton nem teremnek csodák. Az egyenes utakon kavicsok vannak és kátyuk, de ez az esemény, hiszen majd megjön a nyitja, azt engedni hinnem, hogy valami rendkívüli disznóságról van szó. Rendkívüli komplikációk rendkívüli disznóságokból fejlődnek.

– Nem lehetséges-e – találgatta a grófnő –, hogy Borly valami ismerősünkkel közölte az ékszereladást, aki vele járt mindenütt, s mikor Borly hazakerült, ő visszavásárolta az ékszereket és elküldte ajándékba Micinek?

– No, persze – nevetett gúnyosan Inokay –, az anyáknak és a regényíróknak mindig van egy történetkéjük. Különösen az anyák esze termékeny. Egy herceg vagy egy áruhás királyfi, aki a kisasszonyra vetett szemet. Oh, Franciska, Franciska, nincsenek ma már ilyen ismerősök...

De bármiként magyarázták is, az eset folyton talány maradt. Várták, hogy az idő belevilágít, de az idő nem mutatott ehhez semmi kedvet. Ment, ment feltartóztatás nélkül és hozta magával, amit a sors a kerekei közé vetett. Előjöttek sorba régi húszéves adósságok, ellágyult pillanatoknak, apró ballépéseknek, nemes gavallér-stikliknek végzetes következményei, csak az ékszerek visszatérése maradt kifürkészhetlen titok. A jezsuita-anya, aki gyóntatni szokta az Inokayakat s minden évben két hetet töltött a kastélyban, maga is fejet csóvált az eset hallatára s végre is csodának minősíté a dolgot, hogy a családi kincsek, melyeknek alapját a Szentföldön harcoló I. Inokay Gottfried vetette meg, maguktól térnek vissza a csalárhoz. Istennek dicsősége és Urunk Jézus Krisztus ereje nyilatkozik ebben. Utoljára a ház barátja, Balassa is, aki pedig mindenféle fufangokat képzelt eleinte, beadta a derekát és a jezsuita-anya nézetét fogadta el, azzal a záradékkal, hogy talán meg kellene még egyszer próbálni.

Falun lassan, csöndesen múlik az idő – az emberek másképp élnek, a világrázó események másképp hatnak. Azaz, hogy nincsenek is események. Idáig el nem jönnek. Ha egy kolosszus törik is össze valahol, itt nem hallatszik semmi recsegés. Még a szöcské ugrálása is nagyobb neszt okoz a füvek közt. A füvek pedig megnőnek minden évben, csak egyszer-másszor vagy nagyobbra vagy kisebbre, és ez itt a nagy esemény. Az összetört kolosszusból talán elvetődik nagysokára egy cserépdarab... de azt se lehet tudni, miből való. Ágyúk bömbölnek a messzeségben, mindegy, itt azért tisztán hallatszik a fülemilék hangja a bokrokból. Száguldó lovak dübörögnek a csatatereken villogó szabylájú huszárok alatt – eh, semmi, itt vígan ficánkolnak azért a kis csikók a pázsiton. S ha ide ér is egy-egy morzsája a nagy eseményeknek, drámáknak, az csak olyan, mint mikor a finom pernye leszáll a sárga kalászra, mint fekete cérna, és ringatja magát rajta, – hát ugyan ki gondolna arra, hogy az ötödik faluban egy templom égett el s abból való a kis fátyolszilánk?

Hanem iszen azért ide is eljut, ami ide való. Különösen, csodálatosan, de eljut. Csak az, ami ide való, nem úgy, mint a nagyvárosokba, ahová minden beér, még

az is, ami sehová se való; Disznósy uram példának okáért beüzeni a köszönet fuvarozó sulyomi emberektől, mondják meg Borly Lacinak vagy a nagypapjának, hogy mit lustálkodik otthon a gyerek, csak hadd jöjjön vissza a zöld posztókötényhez, elég herócétt ehetett már. A köszönes emberek azt felelik Disznósy uramnak, hogy a fiú tán nincs is otthon, mert nem látták mostanában, hanem azért majd megmondják, ha otthon volna, öneki, ha otthon nem volna, az öregnek.

Így ér be a fiú elveszésének híre a köszönes emberektől, mint ahogy minden beér, csak nem a rendes úton. Lám az özönvíz-katasztrófa is beért a köszénben, – most már Sulyomban is látják, hogy a köszéndarabok valaha fák voltak és hogy kívül voltak. Nagy dolog lehetett, mikor úgy befelé fordult a világ, ez a nagy bunda, a fürtös, szőrös oldalával.

Borly uram vállat vont a hírre és beüzente Disznósy uramnak, hogy a fiú nincs itthon, nem is volt; az ördög tudja, hol van.

Egy ideig nem is keresték. Rossz pénz nem vész el. De bizony a fiú csak nem jött. Az öreg pedig nem ért rá bemenni a városba, a sok mezei munka miatt, míg végre a legközelebbi vásárkor mégis belátogatott Disznósy uramhoz, hogy mi az hát azzal a gyerekkel.

– Elveszett, kasznár uram – mondá a lakatos ünnepélyes mosollyal –, pedig micsoda elme volt!

– De mégis, milyen körülmények közt tűnt el?

– Azt mondta pünkösdi vasárnapján, hazamegy Sulyomba.

– Hm, hm. Ott ugyan nem volt. És egyebet nem mondott?

– Nem szólt egy kukkot se.

– Szomorú volt?

Disznósy uram vállat vont.

– Minden lakatos szomorú. Már t. i. délelőtt – tette hozzá.

Az öreg Borly homlokára ráncok ültek ki.

– Föl nem foghatom, hová lehetett. Nem hallott semmit?

– Nem.

– Mit kellene csinálni?

Disznósy uram gondolkodott, látszott, kínlódik bent a kis agyveleje, borsónyi izzadságcseppek gyűltek a halántékára.

– Talán ki kellene doboltatni – tanácsolta aztán bizonytalanul.

– Eh, bolondság – szólt a nagypapa. – Nem mopszli az én unokám, vagy aranygyűrű, hogy meg lehessen találni. Majd előkerül, ha akarja. Bízzuk a dolgot az időre.

De már erre kitért Disznósy uramból a fölháborodás.

– No hallja, kasznár úr, maga ugyancsak rossz ember; más egy bornyúért is jobban búsulna, mint maga azért a kitűnő unokáért. Ez már istentelenség, kasznár úr.

Az öreg kasznár egy bölcs gúnyoros nyugalomával mosolygott. Volt benne démoni és visszataszító, de egyszersemind a pátriárkákból valami fönséges, meghatározó erő.

– Legyen nyugodt – felelte csendesen –, az én öreg nagyapai szívem megérezné, ha a fiú bajban volna.

Disznósy uram megvetőleg fordított neki hátat.

– A te szíved? – morogta magában. – Egye meg a kutya a szívedet!

De azért mégis imponált neki a kasznár, mikor még egyszer visszafordult a boltajtóból, ezeket mondva:

– Az ifjúság tele van megmagyarázhatlan bohóságokkal. A fiú nem közönséges lélek. Tehát nem is jár közönséges utakon. Tehát nem is lehet megtalálni. Tehát hiábavalóság is keresni. Punktum. Istennek ajánlom, Disznósy uram!

Lassanként az egész környéken híre ment, hogy Borly Laci eltűnt. Beszélték, hogy öngyilkos lett, – mert elkeseredett, hogy lakatosnak kényszerítette a nagyapja. Beszélték, színészek közé állott. Láta is valaki játszani Szegeden. Az egyik vasasnémetet adta a »Peleskei nótárius«-ban. Beszélték, hogy betyár lett és a herevcsényi erdőkben együtt garázdálkodik a gonosz Krúdy Kálmánnal. Pedig micsoda becsületes jó képe volt!

Maga a méltóságos báró is érdeklődött a dolog iránt.

– Igaz-e – kérdé egyszer a kasznárt –, hogy az unokája elszökött a lakatostól?

– Sajnos igaz.

– Lelkeltenség volt őt arra a pályára adni.

– Én csak jót akartam, méltóságos uram. (Az öreg lehorgaszotta a fejét.)

– A fiú karakter volt. Nekem is tetszett – folytatá a báró. – Figyeltem őt. Sokszor összehasonlítottam a fiammal. Szerettem volna, ha olyan lenne a fiam.

– Oh, a fiatal báró sokkal több, finom, előkelő lélek – szólta Borly. – Más anyag, egészen más. Nem is lehet egy napon említeni.

– No igen, a Pali izé, csinos gyerek, de puhány. Ebben a Laciban volt valami keménység. Valami különös gentlemanlike. Egy kis izé, egy kis vadság, de nem nemesség nélküli. Mindig eszembe jutott, izé – szólta a felesége felé fordulva. – Saprستي! – mi is jutott csak az eszembe? Hát igen, hogy gyerekkorában ilyen lehetett a Széchenyi Stefi. Hja, bizony egy kis vadság. Ez a karakter virágja. Ha a nap süti, kibontja a szirmait, ha árnyék éri, befogja a penész. Egy rablóbetýárból könnyen válhatott volna kedvező viszonyok közt hadvezér s Napóleon talán a Bakonyban végzi életét, ha magyar parasztyereknek születik, – ámbár iszen így se végezte valami fringiásan. Natúrlich. A fiút nevelni kellett volna, hogy a vadságot levakarják róla az izék, a professzorok, nem odaadni mesterembernek, ahol csak izék, új durvaságok rakódhatnak le rá.

– Szegény az eklézsia, méltóságos uram – panaszkodott Borly a veranda oszlopához dőlve –, nem győztem kettőt taníttatni.

– Paperlapap! – nevetett fel a báró gúnyosan, ki ritkán volt olyan beszédes kedvében, mint éppen ma. – Maga engem számárnak tart, Borly? Mi?

– Oh, uram, méltóságos uram!

– Csak vallja be. Maga minden nagy urat izének, számárnak tart, mi? Azért, hogy tükörből fésülködünk, gondolja magában: »Nektek csak hajatok van, de agyvelőtök nincs.« Pedig lássa, nekünk is van eszünk (s mereven, megvetően fixírozta Borlyt). Azt hiszi, én nem tudom, hogy maga gazdag ember?

– Hogy én?

– Hogy pénzei vannak a losonci takarékpénztárban, a miskolciban, az egriben. Ön gyűjt, mint a méhecske. Ön szorgalmas, mint a méhecske. Hanem okosabb, mint a méh, mert az egy rakásra gyűjti a mézet, s jön ősszel a gazdasszony és kiszedi a kaptárból. Ön azonban három-négy kaptárba rakja a dolgait, és erre van is oka, mi? Én legalább méltánylom az okait, mert a méh a virágokról gyűjti a mézet s ezt nem szükséges neki eltitkolni, ön ellenben nem a virágokról gyűjti, de erről a témáról nem akarok beszélni, mert én tükörből fészülködöm. Hiszen ért engem? Hanem azért azt a gyereket taníttatni kellett volna, nagy vétek érte, ha valami ferde dologba bonyolódott.

Az öreg kasznár fülig vörösödött, mindamellettt gúnyorosan, fölényesen mosolygott.

(Borzasztó szemtelen fráter – gondolta magában a báróné.)

– Majd megmutatkozik az én igaz lelkem egy napon, higgye meg, méltóságos uram. Majd lát engem még a méltóságos úr az én igazi ruhámban.

– Hiszen látnám én most is, ha nem tartanám a szemem behunyva – felelte Inokay csípősen. – De nem akarom tovább feltartóztatni – tette hozzá fáradtan, hidegen. – Tudom, hogy sok dolga van.

Ily jelenetek gyakran előfordultak a kastélyban, kivált az utolsó időkben. A főúr idegeit megviselték a ki- és bejáró végrehajtók. Ingerlékeny lett. A szegénység nemcsak az arcon szánt barázdákat, hanem a lelken is. A simaság eltűnik s még a modor is hepehupás lesz. Annyiszor figyelmeztették a kasznár üzelveire, hogy végre is megszokta őt vagyoni megrontójának tekinteni. A saját könnyelműsége, mint ártatlan mellékszereplő, mind ritkábban jelent meg a színen, minél jobban közelgett végkifejléséhez a dráma. De mégse bírta volna szakítani Borlyval. A totum fac nélkül élni se akart volna. Végre mégis csak az öreg segítette ki minden bajból. Nagy szorultságban még a kőből is ki tudott pénzt préselni. Olyannak tűnt fel nem egyszer a báró előtt, mint a gondviselés, kivált mióta egyre szegényebb lett. Mikor utolsó forintját költötte, mikor az inség beköszöntött (mert az is megérkezett csakhamar) és már nem volt semmi kigondolható forrás, az öreg rendszeren előtöppant valamivel:

– Nini, majd el is felejtettem, itt járt nálam egy ványoki paraszt és lefizetett ötven forintot, hogy azt mondja, még a méltóságod apjának tartozott vele. Itt van, elhozta a pénzt.

Máskor valami száz év előtt kötött üzletből jött vissza hetvenhárom forint húsz krajcár. És ez így ment mindig a tizenkettedik órában. Mintha a gondviselés hajigálna le a bárónak éppen a kellő pillanatokban némi kenyérmorzsákat. De a bárónak úgy tetszett, (mert a báró kombináló fej volt), hogy ebben Borly uram is segít egy kicsit a gondviselésnek. S voltak percei, amikor szinte jó szívvel gondolt a totum facra. A vén gazembernek mégis van szíve. A vén gazember mégse olyan kapzsi. Hiszen ezeket a pénzeket, amelyekről senki se tud, mind megtarthatná magának.

Ellenben az unokájával való elbánás mindig felháborította, pedig ez idő szerint ennek az eltűnése volt a környék legérdekesebb beszélgetési csemegéje. Min-

dennap bukkantak fel új és új hírek, de a valóságot senki se tudta, csak talán a baronesz sejtette, aki azonban anyja felgyógyulása után visszament a zárdába és talán nem is sokat törődött a szegény fiúval.

De hát akármilyen nagy a világ, mégse vész el abban egy gombostű sem, és végre mégis csak eljutott a valóság, mely a hazug híreknél lassabban jár, a nagy messzeségből a kicsiny faluba, mivelhogy Korporal Johann Börös huszár levelet írt a soktornyú Majlándból a szeretőjének, Kovács Juditnak, Sulyom helységébe, Nagy Magyarországon, – amelyben megírta, hogy hála istennek egészséges, csak éppen a lábán támadt egy bütyök, akkora, mint egy huszas, amiatt van most ispotályban, ahol minden órában ezerszer gondol az ő Jutkájára, és a huszsról jut eszébe, hogy véghetetlen keserves szerelmében és dologtalanságában, mert most a lovat is más pucoválni, (hiszen legalább az lenne mellette ágyánál a nagy bánatjában), azonfelül pedig jól esnék, ha egy kis dohánnyra valója lenne, de az sincs, pedig a dohánnyás vigasztalna. Azért hát küldj, drágám, két forintot, de jól bepecsételd, hogy az olaszok útközben ki ne lopják, mert olyanok. Újság itt nincs egyéb, csak egyre beszélnek, hogy háború lesz. A generálisunk magának a császárnak a testvére. Aztán még az az újság, hogy itt van a kasznár Laci is a regementben, aki a legfiatalabb huszár, beállott valahol Pesten önkéntesnek, bizonyosan a gonosz nagyapja adta el, és olyan szép legény, hogy valamennyi rozmaringos ablakból őt nézik a majlándi fehérnépek, de én ugyan rájuk se nézek, mert ne félj rózsám, ha te nem látsz is engem, én mindég látlak. Az Isten áldjon meg erővel, egészséggel, de a két pengőről, meg az én epedő szívemről felejtésbe ne essél.

Mint a villám futott szét a híre Börös János levelének, a nótárius úr olvasta el, hát el is híresztelte.

– Ahol ni, katonának állt be a Borly-fiú. Otthagyja a foga fehérét szegényke. Mert van is a golyónak esze? Lám, mivé fejlődik egy gonosz ember cselekedete. Mert bizonyosan afölötti elkeseredésében állt be, hogy mesterembernek adták.

Nagy szenzáció lett ebből. A sulyomi lányok még nótát is csináltak rá. Nem emlékszem már szóru-szóra, csak azt tudom, hogy magát a Lacit szólaltatták meg, mintha ő panaszkodnék:

Tudod-e drága nagyapám,
Hová adtál?
Véres rózsák ahol teremnek
Rózsának szántál.

Tudod-e drága nagyapám,
Mi az ebédem?
Pecsenyém lóbul,
Italom hóbul,
Ez az ebédem.

Tudod-e drága nagyapám,
Milyen az ágyam?
Jéghideg kövön
Egy durva köpeny
Ez az én ágyam.

Hanem iszen nem így volt ez versbe rakva, ahogy én írom, hanem sokkal szebben, úgy, hogy összebongtak a szavak a sorok végén, mint a csöngettyűk a lovak nyakán, én csak úgy nagyjában emlékszem és tudom, hogy gyönyörű és megható dal volt. Az öreg Borly is hallotta nem egyszer, mert csak éppen azért is fújták a szénagyújtó leányok, hogy ő arra ment, de nem haragudott érte, legalább nem mutatta, csak egyetlen egyszer tört ki nagy haragosan:

– Ostoba libák vagytok! Van is ilyenkor Majlandban hó!

Hó ugyan nem volt Milánóban, inkább a szokottnál is nagyobb melegük az olaszoknak, – mert a háború csakugyan kiütött Olaszországban is, bár ez csak olyan mellék-epizód volt; az igazi nagy hadjáratot a porosz király indította.

Nekünk egyébiránt meglehetősen közömbös volt. Egy háború, melynek nem lehet rossz kimenetele. Mert okvetetlenül megverik benne a németet. Vagy a mi saját németünket, vagy a másik németet. De mégis jobb volna, ha a mienket vernék meg.

Sulyomban mindez a legkisebb izgatottság nélkül esett meg. Balassa Antal báró hajtattott négyesen egy hétfőn éjfélkor Kékkőre a városból. Sulyomban a kastély előtt megállott, de már nem volt módja bemenni: kapu, ajtók becsukva; csak az Inokay ablakát zörgette meg, ahol világosságot látott.

Inokay, aki francia regényeket olvasgatott, kiugrott az ágyból, fölkapta a revolvert és az ablakhoz futott.

– Ki az? Mi az? Mit akar?

– Én vagyok, Balassa. Nagy hírt hoztam.

– Mi történt?

– Megverték minket – kiáltá be lihegve. – Vége Ausztriának. Fut a seregünk Königrätz alól.

– Áldassék érte az Úr szent neve! – felelte Inokay ájtatosan.

Szép világ volt ez. Az első föllélegzés. Mintha csak gonosz álom lett volna az eddigi élet. Új hír jött reggelre, hogy Klapka seregével az ország határain betört. Hol vette, hol nem vette a seregét, de jön vele, és most már megint mindnyájunknak el kell menni. Mozogni kezdenek már a rögök is. Nagy dolog az, mikor egy egész nemzet reménykedik, vár valamit. Nem is tudja, mit. Csodákat. A falusi legény mustrát tart apja istállójában a lovak közt: melyikre illenek legjobban a nyereg? A kis parasztyerekek ellopkodják az üres pálinkás hordókat és dobolnak rajtuk. Az arató lányok abbahagyják a Szűts Marcsa románcát és azt kezdik dalolni:

Jön már Kossuth, Klapka. Itt van már Horpácon.

Hamar a nyergemet, ott van a padláson.

Itt a vesztett csatákról a részleteket várják, Bécsben már tudják ezeket, – ott meg azt figyelik, hogy miként dobolnak a kis gyerekek az üres hordókon a falvakban. Félelmes hangot adnak azok ilyenkor. Azt mondják azok a hangok, hogy a legélesebb kardot nem solingeni acélból kell verni, hanem a népek szeretetéből. A Burg termeiben komoran sétál a császár és nem azon gondolkodik, hogy a hódítókkal kellene beszélnie, hanem a meghódítottakkal. Egy udvari tisztviselő kel titkon útra Kehidára az öreg »tekintetes úr«-hoz, hogy a császár szeretne vele beszélni... és így szövődik a történelem olyan szálakból, amelyekre senki se gondol.

De azért Sulyomnak is megvannak a maga kis tragédiái.

Egy-egy öregasszony sírdogál a padkán, mely a napraforgós, muskátlis előkertben lapul meg a falnál. Ez annyit jelent, hogy valahol egy legény elesett. A kasznár úr, vagy maga a báró úr olvasta az újságból. Sokan megsebesültek, némelyek elvesztek a futásban. Ezekért is reszketnek itthon a családtagok. Katonalevelek jönnek, azokat az egész faluban széthordják az írástudók és felolvassák a kutaknál vagy a faluháza előtt, ahol nagyobb fajta gyülekezés van. Ezek sokkal szebbek, sokkal érdekesebbek, mint az újságok. Hát bizony Tóth Pál is beleharapott a fűbe valahol Morvaországban. Sőt Börös Jancsit is derékon szakította egy kartács. Az se ír már többet levelet Juditjának. Hanem a kasznár Lacival meg mi történt? Azt írja Kazi István öreg szüleinek, hogy egy előrsi csetepatéban hat olaszt vágott le, olyan nagy virtus cselekedetet mutatván, hogy másnap maga Albrecht főherceg napiparancsban dicsérte meg az egész ármádia előtt s azon melegeben kinevezte hadnagynak. Bizony, hallja kegyelmetek, öreg szülém, az úr a pokolban is úr, könyvekben hízott elméjével többre megy mindenütt, mint mi szegény legények, ha megszakadnánk is a vitészségben.

A hír valónak bizonyult a lapokból is, hol »Egy magyar huszár bravúrja« címen volt leírva a Borly László vitézi kalandja. A báró maga vitte át a lapot a kasznárházba a vén gazembernek.

A gazdasszony azt mondta, nincs otthon.

– Hát hol van?

– Elszaladok érte – vállalkozott a szakácsné.

– Majd magam megyek, hol van?

– Megkövetem alásan, a kutyái közt.

A pajtában volt az ebek gyógyterme, az öregúr felgyúrt ingujjakkal, derekára kötött köténnyel dolgozott köztük, kötözgette a sebeiket, pemecselte velök olyan fontoskodással, mint egy nagy operateur; egy öreg száznak az alja tele volt orvosságos üvegekkel, zsírtégelyekkel és mindenféle furcsa szerszámokkal.

A báró vidáman nyújtotta eléje az öreg »Pesti Napló«-t.

– Olvassa el – szólta mohón –, hogy mit művel az unokája.

– Olvastam már – felelte közömbösen.

– És ezt maga csak így mondja.? Hisz ez nagy dolog! A fiú karrierje meg van állapítva. Ember lesz abból.

– Azért, mert hat embert összevagdalt? – kérde a kasznár gúnyorosan.

– Meg van maga bolondulva?

Az öreg Borly vállat vont.

– Könnyű hat emberen akár száz sebet vágni egy félóra alatt, de nehéz, méltóságos uram, csak egy sebet is begyógyítani. Itt látszik ezeken a kutyákon. Ezt a bundást már két hónapja gyógykezelem, s még mindig fáj a lába. Fáj még, Bundáskám? (Lehajolt hozzá, szeretettel simogatta.) Nagyon fáj még, szegénykém?

A báró fejet csóvált s elújságolta mindjárt a bárónőnek, hogy az öreg egy csöppet se látszott örülni az unokája sikerének, mert az hat embert összevagdalt, és hogy milyen gyöngédséggel gyógyítja az ebeket.

– Talán mégis van szíve – vélte Inokayné.

– Van annak ördöge, nem szíve. Pietista lett, ez az egész. Ami gyakori jelenség éppen a nagyon bűnös öregembereknél és a parázna múltú asszonyoknál, hogy életük alkonyán elkezdik a bibliát olvasni, a templomot bújni, a szegényeket istápolni, az erényeket prédikálni. Szóval, fölveszik az apostoli allure-öket, hogy most meg az Istent bolondítsák, miután már az emberek ellen eleget vétkeztek.

Borly Laci tehát hadnagy lett, de még ezzel nem ért véget a szerencséje. További hírlaprészekből, részint saját leveleiből még a következőket kell róla elmondani.

A főherceg egy nap Mantuához közel a Mincio balpartján ütött tábort s egy parasztházat foglalt el lakásul. A vidék délről nyitott volt, éjszokról ellenben hegyes, erdőborított.

Második éjjel, midőn a tábor már nyugovóra tért, a főhercegnek eszébe jutott, jóval túl éjfél táján, miután úgyse tudott aludni főfájása miatt, hogy egy kis sétát tesz a táborban, egy kis friss levegőt szí a csillagos éjben s megnézi az előőrsoket.

Segédtszjtjétől követve, végigment a roppant alvó táboron. Csak imitt-amott pislogtak még tábortüzek, mint macskaszemek a sötétben. Az egyik tűznél egy fához támaszkodva egy huszártisztet vett észre.

Lépteit szándékosan arra irányozta. Kíváncsi volt, hogy a tiszt mért nem alszik és mit figyel.

A tiszt is észrevette a főherceget és szalutált.

A tűz amint reávilágított az arcára, a fővezér ráismert Borly Lacira, aki néhány nap előtt lett hadnaggyá.

– Ön még nem alszik, hadnagy úr?

– Nem, fenség.

– Talán észrevett valamit? – kérde a főherceg.

– Igen, fenség, s éppen azon gondolkoztam, hogy felköltöm ezredesemet és jelentést teszek neki.

– Ah – szólt a főherceg meglepetve. – És mit vett észre?

– Igen gyanús dolgokat, fenség.

– Sapperlot, hadnagy, beszéljen hát.

– Attól tartok, hogy az ellenség a hátunkba jön és meglep az éjszaka álmunkban.

– Az lehetetlen! – mondá a főherceg elgondolkozva. – Hiszen az előőrseink fel vannak állítva és még eddig semmit se jelentettek.

– Mert még ők nem vették észre az ellenséget és az későn is talál lenni.

– De hát akkor miből szopja ön ezeket?

– A madarak sokasága röpül ki az erdőségből órák óta, pedig ezek a madarak aludnának, fenség, ilyenkor, ha az erdőben csend volna. Az erdőben hadtestek nyomulnak előre felénk s ezek verik fel a szárnyasokat.

A fővezér lábai a földbe gyökereztek.

– Sapperlott, önnek igaza lehet! – kiáltotta s maga is figyelni kezdett. Csakugyan hallani lehetett az erdő felől s annak monoton zúgásától megkülönböztetni az elütő rebbenés neszét: zsr, zsr, amit csak madárszárnyak suhogása okozhat.

A fenséges fővezér rögtön kiadta a parancsot a tábor fölébresztésére, s hogy harcra készen álljon.

Alig egy óra múlva visszatért éjjeli pihenő helyére, de még le sem ereszté fejét a vánkosra, mikor már az előőrsök puska lövései az ellenség közeledését jelentették. A támadásra kész sereg most már pozdorjává verte őket, s Borly László ezért a megfigyeléseért megint fölvarrhatott a dolmányára egy csillagot.

– Ha így fog haladni ez a fiú – mondogatták a táborban –, hogy minden héten egyet lép előre, egy esztendő múlva isten lehet.

Ehhez az epizódhoz a kiegészítő magyarázatot egy katonalevél adta meg, mely egy pár hónap múlva megérkezett Sulyomra a kasznár úrhoz.

»Kedves nagyapka! (így szóló a levél.) E soraimat Bécsből írom, ahol a Ringlottengasse 15. szám alatt lakom. Jó tágas udvari szobám van, tíz forint havonkint. Mindenekelőtt kezeit csókolom és bocsánatát kérem, kedves nagyapka, hogy híre-tudta nélkül otthagytam Disznósy uramat és a lakotosságot, de ez a pálya nem bírt kielégíteni, és a sors úgy akarta, hogy katoná legyek. Ha megszorítottam ezzel a lépésemmel, talán vétkes vagyok az Isten előtt, de másrészt csak az ő szent akarata olthatott belém oly vágyakat, melyeknek ellentálni nem tudtam, s melyek a katonáéletbe vittek. Eddig, hála istennek, nincs okom panaszkodni, a szerencse kísért új pályámon, a golyó megkímélt s kitüntetések értek. Közkatonából főhadnagy lettem rövidesen. Amiben az Istennek énhozzám való jószágát látom, és azt, hogy a nagyapa órája nekem szerencsét hozott. Mert mikor a Mincio mellett fekdűntünk a táborban és egy éjjel egész tizenegyig inspekciós voltam, órámat a nagyapa meghagyása szerint, hogy azt pont fél tízkor minden este kitegyem a zsebemből, hogy nyugodt, vízszintes helyzetben legyen, s ne járjak vele, ösztönszerűleg gépiesen azon este is kitettem a mondott időben, mint ahogy általában mindazt teljesítettem és teljesítem most is az órával, amit akkor rám parancsolt nagyapka. Nem találgatom, miért mondta ezt vagy amazt, teljesítem, amit mondott. Ahogy aztán tizenegy óra után magam is le akartam hajtani a fejemet nyugalomra, egyszerre csak megtapogatom magam, hát nincs az óra a zsebemben (megijedek, hiszen az az egyetlen emlékem otthonról), halaványan emlékezni vélek, hogy kitettem valahol a zsebemből, de hol? Talán valamelyik tábortűznél, ahol megfordul-

tam. Alkalmasint letettem szórakozottan a gyepre. Nosza, indulj Lackó, keresd meg az órát. Keservesen esik, de meg kell keresni. Kerestem, kerestem, szinte egész hajnalpirkadásig, amikor végre megtaláltam, de épp e keresés közben lettem figyelmes a közeli erdőség felhessegetett szárnyasaira, amihez járult a fővezér váratlan megjelenése, akinek erről jelentést tettem (reményilem, már olvasta nagyapa az újságokból) s így léptem megint előre egy fokkal, amit, mert babonás vagyok, egyenesen az órának köszönök, vagyis annak, hogy a tanácsokat, melyek hozzá fűződnek, betartottam.

Csak azért nem írtam előbb, mert be akartam várni, míg a haragja kihűl irántam. Ha már kihűlt volna, írja meg, kedves nagyapa, mert már nagyon szeretném látni. Ha ki nem hűlt is, szeretném látni. Kezeit csókolja szerető unokája

László.

U. i. Én most a Feldmarschall Kapronszki adjutánsa vagyok.

Az éjjel nagyapkaról álmodtam. Hát a kastélybeliek mit csinálnak? Pistát csókolom, ő is írjon.«

Ez a levél csak fölfrissítette azokat a legendákat, melyek a gyermek főhadnagyról szálldolgáltak a mi vidékünkön. Na, ha abból nem lesz nagy ember, akkor megette a fekete herkenytyű az egész ármádiát. Íme, mit érhet egy kis megfigyelés! Ha az a fiú észre nem veszi a madarak röpülését, Olaszországban is könnyen Benedeket fog az ellenség. Mert mind Benedek az – az Isten akárhová tegye őket. Egy félmillió Benedek. Hanem ebből a fiúból, majd meglássák, valami Savoyai Eugén ugrik ki. Hiszen Napóleon se kezdte jobban.

Voltak, akik ezt se hitték. Végre is nem minden kaparás származik oroszlánkörmőtől. És hát mit ért, hogy Olaszországban mi győztünk? Mit ártott volna, ha ott is elvesztjük a csatát – mikor a béke azért úgy lett megkötve, mintha elvesztettük volna? Velence, Lombardia az olaszé lett.

A professzor úr a gimnáziumban, ahol Inokay Pál báró és a nehézkes eszű Borly Pista tanult, ragyogó arccal jött be egy reggel az osztályba és a kék ceruzájával a mappán kijelezte, ami Olaszország figurájából visszaszármazott Olaszországnak.

– Mars ki a csizmából!* – mondá, mintha a szegény Ausztriához intézné szózatát, s aztán felénk fordult és elmagyarázta a világra szóló fordulatot, kiéreztetve a szavak háta mögül, hogy Ausztria most már meglehetősen mezítláb van. Azt is kisejtettük, hogy bár ő húzta ki a lábát a csizmából, mégis a mi lábunk (a magyaroké) szabadult meg a szorítástól.

Jókedvében lévén, az egész óra alatt a custozzai és a königgrätzi csatákról mesélgetett, el nem felejtkézve arról sem, hogy ott messze a csatatereken is a főiskola egyik kiváló növendéke, Borly Laci tüntette ki magát a legjobban (bizony használhatta volna az eszét másra is), kiemelte a megfigyelések hasznát minden

* Olaszország a térképen egy csizmához hasonlít.

téren, ez lévén a tudományok tudománya, s miután ezeket elvégezte, kiszólitotta az első eminenszt, Inokay Pál bárót és a következő kérdést intézte hozzá:

– Mondd meg nekem ezek után Inokay, hol kel fel a nap?

Pali báró elgondolkozott a szokatlan kérdésen, minthogy növénytani óra volt, aztán így felelt meg hasonló ünnepélyes hangon:

– Sadovánál.

– Valde bene, fiaskám. Valde bene. Szeretnék megölelni e helyes feleletért. Csak egyben hibáztál. Königrätzet kellett volna mondanod.

– Én Sadovát olvastam az újságban.

– Igaz, vitás a dolog; a poroszok Sadovát mondanak, az osztrákok Königrätzet, de én az osztrák pártján vagyok ebben.

Csendes, kedvetlen morgás futott végig az osztályon.

– Mert, hogy kit hol vertek meg – folytatá az ő professzoros humorával –, arra visszaemlékezni mindig a megvert az illetékes.

Tényleg felkelt a nap Königrätznel. Rásütött a rögökre, a hangyák kibújtak alóluk, rásütött a koporsókra, a halottak feltámadtak, bevilágított a kulcslyukakon, a nyirkos börtönök megnyíltak, öreg, fakó írások, amelyek már nem értek semmit, bástyákká váltak és felvonó hidakká; nyüzsögni, mozgolódni, élni kezdett a nemzet.

De Sulyomra persze ennek is csak bágyadt visszfénye jut el. A falu csak falu. Mit lát az ebből az újjászületésből? A nagy halleluja-zengésből akkora lesz, amit a cserebogár szárnyverése is elnyom. Nincs itt se szózat, se fáklafüst. Legfeljebb arról lehet egy kicsit sejteni az új érat, hogy a bíró uram bemeszelteti a sárgafekete oszlopot, melyen ott áll a táblácska a maga primitív rébuszával:

Sulyom Helység

pipázás tilos.

Hanem az már itt is valami, mikor egyszerre csak nemzetiszín zászlók jelennek meg a házakon, mintha a fakó, füstös zsúpfedelekből nyíltak volna ki. Vajon megérik-e ezt a csodát a Kossuth-bankók, amiket a nagyapó tizenhat évvel azelőtt szintén oda dugott a zsúpok közé? Ma már rájuk se tudnak akadni. Pedig hátha még eljön az idejük. Csak lobogj, lobogj öreg zászló, régen nem lobogtál; játsszál vele szellő, régen nem játszottál!

Hanem iszen, ha a szellő nem játszott volna is a zászlókkal, játszottak volna ők maguk eleget az emberi szívekkel. Két név volt rájuk írva: »Éljen Inokay Gottfried képviselőjelöltünk« az egyikén, Peszerényi Gábor a másikon.

Hja, ezek a zászlók! Bizonyára a legszebb hely a fehér közepük, ahová egy emberi nevet felírni lehet. Fölfelé már csak a történelembe visz az út, – de lefelé is mehetni. Innen pedig rendesen a hivatalos lapba kerül a név, az »Árverés« rovatba. Mert a fülemile-nyelveknél is, melyek egykor a Lucullus-lakomán szerepeltek, költségesebb eledel a választói nyelvek, az éljenek és a szavazatok. Már hatvanegyben is Inokayt akarta fölléptetni a sulyomi kerület, de akkor Borly lebeszélte a méltóságos urat.

– Isten ments. Mit gondol a báró úr? Hisz az nagy költséggel jár. Nem bírjuk meg. A birtok nagyon meg van terhelve. Nincs pénzünk hozzá. De ha még volna

is a választáshoz, nincs a Pesten való tartózkodáshoz. Ha csak egy évet töltene ott a báró úr rangjához illően a családjával, összeroppanna minden. Csőd lenne ennek a vége. Gondoljon az apró gyerekeire méltóságod.

Inokay engedett akkor az érveknek, meghökkent a következményektől és nem lépett fel.

Most megint felszólították a kerületben, és most már Borly is azt javasolta, hogy föl kell lépni.

A báró csodálkozott.

– Maga nyilván meg van bolondulva, Borly. Hiszen tudja, hogy a tönk szélén állok, hogy a fiamért, a leányomért a kosztot nem tudom fizetni, hogy már a helybeli mészáros húst nem akar hitelbe adni, s ennek dacára azt javasolja nekem, hogy lépjek fel. Miből, honnan vegyem a költségeket? Talán valami aranybányát fedezett fel?

– Hát iszen éppen azért kell föllépni, mert nem fedeztem fel és mert a tönk szélén áll méltóságod. Ezt a helyzetet még csak úgy lehet ideig-óráig fenntartani, ha most megváltják. A hitelezők lecsitulnak, sőt még a hitel zsilipjei is megnyílnak egy időre.

– De hát aztán?

Borly a vállát vonogatta.

– Ami »aztán« van, az már Isten dolga.

– És mi lesz szegény gyermekeimből? – sóhajtott a főúr, fejét gondterhelten lehorgaszta félkőnyökére.

Ritkán voltak ilyen világos pillanatai. Menekült az effajta gondolatok elől, de ha megragadták, finom lelke összetört alattok.

– A gyermekei? Az szintén az Isten dolga, – mondta Borly szinte vallásos kezetességgel. – Ő fog azokról gondoskodni, a maga módja szerint. Sőt én azt tartom, hogy már gondoskodott is.

– Hogy érti azt?

A vén gazember zavarba jött, elvörösödött, mint a cékla.

– Úgy értem... hogy is érhetném másképp? Tudniillik, hogy szavamat ne felejtsem... Mit is mondtam, hogy is mondtam csak? Igen, úgy értem, hogy a baronesz igen szép, tehát férjhez megy.

– De kihez?

– Valami derék emberhez.

– Hozomány nélkül?

– A derék ember nem keres hozományt.

– De hol van ilyen derék ember?

– Bizony nem mindig a grófok és bárók között.

Ilyenkor rendesen sóhajtott Inokay, kinézett az ablakon, a felhőkből képződő alakzatokat bámulta hosszan, majd így szólt:

– Rosszul hajtanak a kopók!

Ez volt a rendes szavajárása. Eleinte csak a birtokra vonatkozott, mely rossz termést hoz, később pedig magára Borlyra, a kopókra semmi esetre sem, mert azokat és a fajlovakat egyenként adogatta el, már nem volt egy sem.

Az adósságok egyre fenyegetőbb jellegben kóvályogtak a feje fölött, a hurok mindig jobban összeszorult a nyaka körül, – de azért csak múltak a napok és valahogy majd csak mindig lesz. Apró örömei most is csak úgy voltak, mint azelőtt. Nagy örömei pedig egy nagy úrnak soha sincsenek.

Ilyen apró öröme volt, hogy fia első eminens. Írták a professzorok, hogy milyen derék fiú. Ha még megvolnának a dominiumok, föl se venné, – de így egy pompás napot szereztek neki. Igaz, hogy új bánatot is, mert fájt a szíve, hogy meg kellett szüntetnie a mentort, akit eddig mellette tartott, s aki egyszersmind angol nyelvre tanította.

De hát a Gondviselés is vigyáz egy Inokayra, s nemsokára levelet kapott a fiútól, hogy egy angol nyelvmester annyira megszerette, minden héten ingyen ad neki két órát az angolból, tovább gyakorolhatja magát, s ugyanekkor valami francia madame is megismerkedett a kis báróval, az meg sétákat tesz vele reggelenként s az öreg Dumas nyelvén csacsog vele. Csak aztán bele ne szeressen a lurkó! Ami azonban közlőről nem festett olyan veszedelmesen, mert a madame a hetvenedik tavaszban járt.

Így izmosodott szellemiekben a fiatal Inokay és ily apró szerencsék érték. Az öreg is tudott ezeknek örülni. A szegénység talaján jobban és sűrűbben tenyésznek a virágok.

De hát a fiú meg is érdemelte a sors kedveskedéseit. Pompás, szeretetreméltó fickó lett. Nem a régi oligarchák folytatása, hanem teljesen új hajtás. Olyasvalaki, aki egyenlő erővel akar versenyre szállni a társaival, hogy melyik a különb legény, ki vág nagyobb rendet az élet küzdelmei közt? Szinte restelli, hogy ő báró Inokay. Jobban szeretne lenni Tóth János.

Mikor húsvétkor otthon volt, eljárt a parasztokhoz, bekukkantott a mezőn a csőszhöz, annak a kunyhójába, s engedelmet kért az apjától, hogy egy éjszaka ő is künn hálhasson, hogy milyen élet a csőszé, tudványó, igénytelen, szerény és mégis nagyratörő, mert amellet, hogy a paraszttal szóba áll, a műzának is teszi a szépet. De már ez az ő legbensőbb titka. Erről csak Borly bácsi tud. Mert az utálatos vén gazembert csakis ez a gyerek szereti igazán. Csodálatos egy gusz-tus. Pedig azt mondják az emberek, hogy a gyerek ösztöne csalhatatlan, legjobban találja el, ki a jó barát, ki az ellenség. Ha tudná a szegény báró úrfi, hogy ez a vén ember tette tönkre a szüleit s földönfutóvá őt. Hanem annyi esze most még nincs. Egy nagy költői beszélyt kezdett komponálni a vizsgára, »Jurisics Miklós Kőszegen«, csupa gördülékeny hexameterben, s ha egy-két strófát kifaragott belőle, nyomban átszaladt a kasznárlakba, hogy az öregnek felolvassa, aki nagy barátja a versificatoroknak és a sánta kutyáknak (hanem a sánta hexametereket talán mégse szereti). Ilyenkor bezárkóznak, a szakácsné, aki a kulcslyukon nézeget be, azt beszéli, hogy az úrfi most is, mint kis gyerek korában, odaül az öreg ölébe s úgy olvassa fel neki egy papirosról a szavakat, melyek szépen pattognak, mintha bolhákat roppantana az ember.

Perkál Zsuzsa pletykája terjed a vidéken, mert olyan itt, ami a kastélyból jön, mint ami Bécsben a Burgból kiszivárog, minden bolondság nagy esemény.

– No, hát jó is – mondják –, hogy a kis báró költő lesz, mégpedig *emilyen*; mert már amolyan nem lehet, aminő az apja volt.

E pletykából az öreg báró is megtudja, hogy a fiú verseket ír. Még el is mosolyodik. Ártatlan foglalkozás. Úrnak se derogáló. Gróf Zrínyi is írt, Balassa Bálint is, Koháry is. Aztán a hősokeket éneкли, Jurisics Miklóst. Hát jól van, csak a vers is jó legyen. Ámbár majd kitudódik, elmegy a vizsgára, meghallgatja.

De biz azt sohase hallotta meg az öreg Inokay, mert a Palinak vagy elment a kedve a témától, vagy nem bírta tovább szőni, jobb időre hagyta és a »Tavaszhoz« című poemát készíti a vizsgára, mely is rendes szokás szerint már a vizsga előtt egy héttel jelent meg a többi jelesnek ítélt vizsgai dolgozattal az önképzőkör lapjában, a »Korány«-ban.

Mindamellettt a vizsga napján az egybegyűlt szülők előtt egy csomagot mutatott fel az igazgatótanár úr, dr. Bogdán Lukács, a következő szavakkal.

– Ismeretlen kézről egy csomag érkezett azzal a kívánsággal, hogy azt közvetlen a magyar költészeti dolgozatok felolvasása után nyissam ki s az abban foglalt kérelemnek eleget tegyek. Íme felbontom a csomagot.

Fölszakítván méltóságteljes nyugalommal a pecséteket, miután a csomag kioldózott, félenken fogta meg a szélét a mutató és a nagyujjával, mely a diákok szerint lapos volt, mert az örményeké állítólag lapos a kecske-nyúzástól, és azért fogta meg félenken és messze tartotta magától, hogy hátha robbanóanyag van benne, nagy súlya miatt nagyon gyanús volt. Valahogy ügyetlenül lefelé fordítá a nyílását, mire aranyok, valóságos új veretű körmőci aranyok kezdtek belőle ömleni s legurulni vidám csengéssel a hepehupás, repedezett padlóra.

Nosza, lőn nagy bámulat és nagy ijedtség. Bogdán direktornak a cvikkerje is leesett az orráról. Nagy pocakja miatt képtelen volt lehajolni.

– Hamar nebulók, hamar, hamar! – kiálta. – Szedjétek fel!

A nebulók kiugráltak a padokból és hirtelen fölszedték az aranyakat. Bogdán úr egy csomóba rakta a katedrára. Gyönyörűséges sárga csikók, egy egész ménes! Mindjárt látszott, hogy száz darab.

Most ismét föltette szemüvegét és a kezei közt maradt papirosokból kihúzta az összehajtott levél formáját.

Néma csönd támadt, míg átfutotta, mindenki az ő arcát nézte.

– Igen különös – szölt most a tanár. – E levél azt tartalmazza, hogy e száz darab aranyat egy magát megnevezni nem akaró költészetarát báró Inokay Pál »Jurisics Miklós Kőszegen« című imént felolvasott költeményének jutalmazására küldi.

A kis Inokay Pali elpirult, mint egy kisleány, aki bókot hall, száz és száz szem keresi, (ott ül az első padban elől), az öreg báró is jelen van a szülők közt s felvil-lanyozva kiált közbe:

– Sapristi!

Tölcserít csinál a tenyeréből, a füléhez tartja, s úgy hallgatja előre hajolva a többit.

– Igen különösnek mondám az esetet – folytatá az igazgató, szokott magyarázó modorában –, de mondhattam volna rendkívülinek vagy furcsának; különös

pedig először azért (s itt fölemelte a kecskenyúzó lapos hüvelykujját), mert a mecénások már ritkák, sőt nincsenek is, másodszer azért (a mutató ujját emelte fel), mert az aranyak szintén ritkák, sőt nincsenek is, harmadszor azért (kibökte a középső ujját), mert maga az Akadémia sem ad egy nyúlfarknyi versezetért száz aranyat, csak a hosszú színműveket szokta ekképpen jutalmazni, és különös főképpen azért (most már a gyűrűsujj következett), mert »Jurisics Miklós Kösze-gen« című vers ma itt nem olvastatott sem Inokay, sem más tanítvány által, azért tehát...

A konklúziót akarta levonni, de megzavarodva pillantá meg, hogy még egy ötödik ujj is van a tenyere legvégén, minélfogva hirtelen visszarántá az elindított mondatot és kiigazítá magát.

– Vagyis ötödször azért különös, mert rendkívül különös, s ez okból felszólítalak, báró Inokay, nyilatkozz fiam, mit tudsz a rejtélyes dologról?

– Semmit – felelte a kis Inokay, illedelmesen fölemelkedve a padsor élén.

– Nem komponáltál ilyen című verset?

– Komponáltam, de nem fejeztem be.

– Nincs meg valahol a zsebedben a fragmentum? – kérde a professzor.

– Nincs. Elszakítottam. Hanem a fejemben megvan.

– Az nem ér semmit. Meg tudnád-e mondani, ki küldte a száz aranyat?

– Fogalmam sincs róla.

– Hát mit gondolsz? Kié ezek után a pénz?

– Az enyém semmi esetre sem – felelte a diák önérzetesen.

Részint a helyeslés, részint a csodálkozás moraja hömpölygött végig a klaszszison.

– Miért nem?

– Mert a jutalom egy itt felolvasott »Jurisics« versnek szól, holott egy felolvasott Jurisics vers nincs.

– Valde bene, kisfiam. Hát kié mármost a pénz, ha nem a tied? No, ne habozz, mondd ki bátran, hogy a gimnáziumé...

– Nem a gimnáziumé, tanár úr – felelte pillanatnyi habozás után –, visszaszáll az adakozóra a rendelkezési jog.

– Helyes! – kiáltott fel a tanár nagy pátozzsal. – Roppant helyes! Nekem se higgy. A logikának higgy. A józan okosságnak. A józan okosság a tanárok fölött áll. Sőt az igazgatótanár fölött is. Leülhetsz. Megfeleltél. Ember vagy a talpadon.

Inokay Gottfried diadalmasan dagadó mellel hagyta el az ódon iskola-épületet fiával, boldogabban, mint talán annak idején Első Inokay a Szentföldet, ahol a szaracénokon vett erőt.

– Úr vagy – mondá ottkűnn, megszorítva a fiú kezét –, szépen feleltél. Hanem mondd meg nekem, ki küldhette azt a pénzt?

– Nem tudom, apa.

– Olyan valaki tehette csak – kombinálta idősb Inokay –, aki tudott a versről.

Hát ki tudott róla?

– Nem tudott róla egy lélek se, az öreg Borlyt kivéve.

– No, ez ugyan nem küldte a száz aranyat. Gondolkozz csak, hátha mások is hallották?

– Nem hallhatta azt emberi fül, hacsak a kosztadó gazdám, a Neuschlosser nem, mert hangosan szoktam felolvasni éjjel, amint egy-egy sorral szaporítottam, s ő a mellettem levő szobában hált.

– Gazdag ember ez a Neuschlosser?

– Elég jómódú.

– Hátha ő küldte a pénzt?

– No, ez ugyan nem küldte – nevetett a diák.

– Miért ne küldhette volna?

– Mert egy szót se tud magyarul.

Hm. A báró hallgatagon lépkedett fia mellett, végig a nagy piacon, mialatt gondolataiba mélyedt. Különös föltevések nyargaltak agyán keresztül, néha egy-egy vállvonogatás, vagy hangosan kiejtett szószilánk jelezte, hogy két ellenkező gondolattal tusakodik. Ki tudja? Hátha! Ej, ej! Furcsa volna. De nem, nem. Ami lehetetlen, lehetetlen. Ah, haj!

– Mondtál valamit, apa?

A báró összerezte.

– Nem, semmit se mondtam, fiam, csak egy kicsit hangosan gondolkozom erről az esetről. Ilyen is csak egy Inokayval történhetik.

Ilyen beszélgetés és gondolatok közt tért be apa és fiú a »Zöld fá«-ba ebédelni, ahol, vizsgák idején, mikoron számos nagy úr gyűlt be a vidékről a fehér cipők városába, a híres Csutorásné szokott főzni, kinek ételei egy egész országrészben úgy emlegettettek, mint csodák. Csutorásné asszonyneki kastélyból-kastélyba vándorolt, ahol névnap vagy lakodalom esett, előre prenumerálva voltak rá a familiák, a messze Gömörből még Kismártonba is elvitte egyszer herceg Esterházy s egy ezrest adott neki naponként, mikor pedig állandóan akarta volna szerződtetni, a derék asszonyság, aki egy rimaszombati hentes özvegye volt, hidegen, gőgösen utasítá el:

– Az nem lehet, instálom. Csutorásné nem főzhet egy familiának, Csutorásné az egész nemzeté.

Úton is volt ökögyelme jóformán az egész évben, hanem a vizsgák idején pontosan beállított a »Zöld fá«-ba. A »Zöld fa« volt az ő kedvenc orgánuma. Innen árad szét híre, neve, dicsősége az országba, szétviszik a mindenünnen összegyűlt urak.

Fölösleges mondani, hogy pompásan ebédelték meg, különösen a lúdgégelevés, meg a csirke volt remek, melyet Csutorásné a saját metódusa szerint »prézli« nélkül mártott be egyszer-kétszer forró zsírba és azután sütötte meg, külön a »rurá«-ban.

Ebéd után nagy ferbli kerekedett az urak közt, az extrában. Természetesen Inokay is leült játszani. Sőt ő indítványozta:

– Egy kis alkotmányos költséget szeretnék nyerni tőletek.

Eleinte nyert is, panaszkodtak a Szentmiklósyak, Ragályiak, Radvánszkyak, akik játszottak:

– Nagyon szomjasak lehetnek a választóid.

– Kicsi érdemeket borral kell megtoldani – tréfálkozott Inokay.

Délután vele volt a szerencse, este azonban elfordult tőle, s reggelre minden pénzét elvesztette, még a szép sárga négyesét is elnyerte egy Radvánszky. Az Isten is a tótokkal tart.

Hanem az azért mindegy volt, Inokay olyan egykedvű maradt, mintha babba menne a játék, nyugodtan felkelt az asztaltól reggel, egyet-kettőt nyújtózkodott a sok ülés után, aztán barátságosan megrázta a partnerek kezét.

– Mármost aztán még arra kérlek – szólt oda Radvánszkyhoz –, hogy tartsd meg a parádés kocsisomat is, mert nincs rá szükségem.

– Hogy-hogy? Hiszen a többi lovaknál is hasznát veszed.

Inokay keserűen mosolygott.

– De nincsenek ám más lovaim. Hacsak azt a száz sárga csikót nem veszed, amit a fiam majdnem megnyert.

– No, hát csak vidd el most még a lovakat. Hiszen nem ereszhetlek innen világ csúfjára fogadott kocsin. Majd ideadod őket ősszel vagy télen, ha újakat veszel, addig otthagynom használatra.

– Majd bolond vagyok, hogy az én drága takarmányomon hizlaljam a lovaiddat – utasítja vissza az ajánlatot gavallérosan.

De abba mégis belenyugodott, hogy a fogaton most előbb hazamegy. Azután küldi el otthonról. Pompás útjuk volt, szép júniusi napon. Az apabáráról valóságos akasztófa-humorban volt, az egész úton derűlten beszélgetve a fiával, tele volt ötlettel, sziporkával, anekdotával. Amint azonban a kerületébe érkezett, a házakon lengő zászlók, melyeken az Inokay név kígyózott, mélabús hangulatba hozták. A kis Inokay szívét a lelkesedés dagasztotta ezektől, az idősb Inokayt az önvád mardosta. Pedig igen egyszerű pszichológikus tünet. Léha embereknél gyakran tapasztalni. Lefelé az örvénybe, a mélységbe bátran, elfásultan lépegetnek, sőt bizonyos nyegle virtussal, – de a mélységből fölfelé esik nehezőkre egyet lépni s elszorul a szívük, hogy immár milyen nagyot csúsztak le.

Kalapot lengettek a parasztok, a szérúkról, az Inokay-ház régi jobbágysai, meg az apró bocskoros nemesek a falvakon, a gyerekek éljeneket visítottak. A kovácsműhelyben, Darócon egy lovat patkoltató palóc-nemes elrikkantotta magát:

– Inokay Pozsonyba, Peszerényi puttonyba!

(Pozsony alatt, régimódián, a diétát értette ökgiyelme, puttony alatt a megbukást.)

– Szeretnek, apám – mondá villogó szemekkel a kis Inokay.

Amivel aztán egészen elszomorította az öregjét, egy szót se szólt, csak a fejét horgasztotta le, néha meg elfordítá, talán azért, hogy egy előszivárgó könnyet töröljön ki a szemeiből.

– Mit ér már az nekem? – felelte egy mérfölddel odább.

Talán mindig ezen gondolkozott azóta. Az elhibázott életén. A tizenkét elátkozott esztendőn, amikor a magyar a maga sírját is megásta. Ha már nincs haza, minek van ő is? Pedig benne kellett volna élnie a hitnek, hogy a haza halhatatlan. Íme itt van a haza és hívja a hatalmas Inokayak sarját, hogy lépjen előre építeni,

áldozni. De kit talál? Egy tehetetlen koldust, egy tékozlót, akinek maholnap mindenét ellicitálják. Hát előlőpjen? Nem szemtelenség-e az?

Igazán fáj neki ez a népszerűség. Hagynák őt az elzüllés útján, egyet se szísszenne, egyet se mukkana, de így kitört belőle a keserűség.

Fia próbálta szétbeszélni, de csak rövidesen felelt.

– Mit csinál a mama?

– Megvan.

– Hát az öreg Borly?

Kedvetlenül vont vállat.

– Az ördög tudja.

– Hát a Mici otthon van-e már?

– Igen, őt már a múlt héten hazahozta mamád a zárdából.

– Megnőtt?

– Rá sem ösmersz. Igazi nagylány.

– Hosszú ruhát visel?

– Persze.

– Szép-e benne?

– Minden Inokay kisasszony szép fiatalon.

– Talán már kérője is van?

Megint egy fájdalmas helyre ért a beszéd. A hozomány, a hozomány, sikoltzott az Inokay lelke, mely tele volt ilyen sebekkel.

– Szamár beszéd – felelte mogorván.

Két emberből volt összetéve. Egy finom lelkületű, érzékeny idealistából, akinek minden igazságtalanság fáj, amit másoknak okozott, és egy léha főúrból, akiről mindig mások gondoskodtak s aki minden akarat nélkül él egyik napról a másikra, a környezete mindent elszed tőle, mindent elfojt benne, csak a szenvedélyeit hagyja meg. Van ugyan véleménye mindenről, és okos véleménye, de lusta azt megformálni, mindig annak az akaratába öltözik, akivel legutoljára beszélt. A sulyomi Virgonc zsidó jellemezte legjobban »A méltóságos úr mindig vagy túlkorán jön a vasúthoz, vagy lekésik, mert másoktól kérdezi meg, hány óra, ahe-lyett, hogy a saját zsebébe nyúljon, ahol a legpontosabb kronométer óra ketyeg.«

Hogy ím hazafelé közelgett – az éjjeli kártyaveszteség is bosszantani kezdte, egyre levertebb lett, s mikor végre egy kanyarodónál előbukkant a kastély bádog-tornya s mellette – mint egy meglapult cserebogár – a kasznár-lak barna zsindely-fedele, félnkség fogta el, hogy mit fog mondani Borlynak, mikor majd reggel útnak kell indítani a négyesfogatot az új tulajdonosának. A fogat olyan, mint a mindennapi kenyér, minden percben szükséges, és neki azt kell mondani: elkár-tyáztam, nem az enyém többé. Hiszen úri tempó – ha aztán egy ménes van ott-hon, de haj, mit mondjon ilyen esetben Borlynak?

Hiszen talán a báróné is megkérdezi, elhalványodik és sírni fog titkon, ahol senki sem látja, de ez mind nem olyan borzasztó, mint mikor a vén gazember rámeresztí a szemeit, ahogy azt előre elképzelte, gúnyosan, mélabúsan: »Hát már most min paradézunk a kerületben?«

Keresztül-kasul, zagyván kergették egymást a keserű gondolatok, majd szétlőtték a koponyáját, mely lüktetett a halántékoknál. Ej, mit, hadd törjön, ami törni való. Hiszen minden oldalról repedezik már az egzisztencia. Az árverések az ingatlanokra is ki vannak tűzve, csak a vén gazember tudja még őket elodázni mindenféle furfangokkal – jele, hogy még mindent el nem lopott. A négyese miatt is bizony csak azért fog haragudni, mert ha ő adhatja vala el, egy kis polgári hasznot csinálhatott volna magának. És végre is mit alterálja őt a kasznár? Hát tartozik ő neki felelősséggel? Ejnye, de bohókás gyerek vagyok – biztatta magát a báró. Fölkacagott hangosan, vidáman. – »Félek a saját kasznáromtól.« Pali csodálkozva nézett körül.

– Min nevensz, apa?

– Valami furcsa jutott eszembe.

Úgy volt, mint mikor az ijedt ember éjjel egyedül fütyülni kezd, el akarván magával hitetni a fütyüléssel, hogy nem fél. Tüzelte magát Borly ellen. A vén kutya az oka mindennek. Ő vitt be ezekbe a bajokba. Az ő lopásai, pusztításai. Versenyeztünk egymással. Siettem költeni, hogy neki ne maradjon. Ő pedig sietett lopni, hogy megelőzzön. De végre is én az enyémet költöttem.

Szinte vigasztalására szolgált, hogy egy nap minden össze fog roppanni, minden, minden, de legalább Borlytól is megmenekszik. Borlytól? Lehetséges-e, hogy Borly ne legyen? Nem bírta elképzelni azt az állapotot magára nézve. És végre is, mit ér az efféléken tűnődni? Az bizonyos, hogy még most megvan Borly, és hogy holnap reggel a fogatot el kell küldeni Radvánszkyknak, és hogy Borly furcsa szemeket vet akkor órá, és hogy ehhez képest a keréketörés is kisebb kín, talán sziszegés nélkül kiállaná, de ezekben a szemekben, babona vagy nem babona, de úgy érzi, mintha az ősök szemrehányó tekintete meredne rá, és az valami szörnyű... szörnyű...

Hess! Megcsikordul sarkaiban a két kőoroszlános oszlop között az ónos kapu. Hess, gyötrő aggodalmak, szívet fojtogató gondok! A hintó begurul az udvarra, Mariska baronesz a mamájával már ott állnak a lépcsőháznál kipirult arcokkal, repeső örömmel. A vén komondor, az lpoly, fel akar ugorni kis gazdájához a hintóba. A cselédség is előkullog, ki az istállók, ki a kertészlak mögül, az ifjú urat látni. Jaj, hogy megsoványodott szegényke!

Aztán jönnek az ölelések! Hát hogy vagy? Hogy megnőttél! Jézus, Mária! Nagy melegeitek volt. Éhes lehetsz, szívecsém! Csupa por vagy, lelkem! Hamar adjatok egy kefét. De talán mégis ennél hamarább. Gyere, terítve van! Hamar az ételeket, kulcsárné!

És nézik, nézik, csókolják, nem tudnak a gyerekekkel betelni. Hát így megy ez itt is. A nagy urak is csak emberek.

Ott benn azután megindul az ezer meg ezer kérdezni való. Először a fontos dolgok, a bizonyítvány, hogy milyen volt a koszt, hogy ment a vizsga, azután a Pali kérdezősködik az itthoni dolgokról, nagy-e már a »Vicke« (az agár), megvan-e még a kis farkas, akit tavaly fogtak az erdőben, s nem történt-e valami baja a papagájnak, és hogy mi újság a faluban?

– Bizony nincsen itten semmi újság. Micsoda újság is lehetne Sulyomban?

– Hát az öreg Borly hol lehet, hogy nem mutatja magát?
– Az öreg Borly? Az most beteg.
– De csak nem fekszik? – kérdezte a báró mohón.
– Ágyban fekszik, sőt orvos is jár hozzá – felelte a báróné.
– Ejnye – szólt megkönnyebbülten a báró. – Hát mi baja történt?
– Én bizony nem is tudom. A Johann tudja a részleteket, ővele volt, mikor feldőltek.

A Johann éppen a feketekávét hozta be egy tálcán, a báró tehát ő hozzá fordul:

– Mi baja a kasznárnak?

– Bort vittünk Lázonnyba a választóknak, s átmenve a Berkenyés patakon, bedőlünk a vízbe, a kasznár úr valahogy a kocsi alá került, úgyhogy megnyomta egy kicsit az oldalát.

A komornyik elbeszélte aztán, hogy a kasznár úrnak nem annyira a feldőlés ártott, mint inkább az, hogy azonmódon vizesen, lucskosan megint a szekérre ült és elment a pincébe, – holott ilyen esetben az első regula hazamenni, és pedig nem lépésben, hanem szaladva a kiizzadásig, hogy otthon száraz ruhát váltson az ember; ő maga (a komornyik) így is tett, de a kasznár makacs vén ember, aki mindent jobban akar tudni; pedig a pince a maga nyirkosságával a legveszedelmesebb hely ilyenkor.

– Hát mi dolga volt a pincében?

A komornyik megszeppent, ötölt-hatolt, kereste a szavakat.

– Te valamit takargatsz.

– Nem merem jelenteni, kérem alásan.

– Mit félsz? Nem eszlek meg.

– A hordó, amit a választóknak kellett elvinni, a feldőlésnél összetört, és a bor, kezét-lábát csókolom, befolyt a patakba.

– A patak pedig kiitta – fejezte be a báró nagyúri közömbösséggel.

– A kasznár úr új hordóért ment a pincébe... Mindjárt mondtam neki akkor: Nagy baj lesz ebből, nemzetes uram, olyan tüdőgyulladást szed fel, majd meglás-sa, hogy fűbe harap tőle. És ehol van, ni.

– Tüdőgyulladást kapott?

A báróné, aki egy almát hámozott, letette a kést.

– Igen, Gottfried, az öreg rosszul van. Éppen az imént járt itt az orvos. Azt hiszem, meghal.

– Miből gondolod? Az orvos mondta?

– Nem éppen. Inkább a beteg magaviselete ébreszti bennem ezt a hitet.

– Elmehetsz – mondja a báró a komornyiknak. – Hozd el a csibukomat! (Majd a bárónéhoz fordult.) Önkívületben van?

– Nincs, észnél van; beszél, intézkedik és ír. Vagy legalább egész délelőtt írt a gyűrődészkán, amit a dunyhájára tettek.

– Nem is hal az akkor meg. Pedig nem bánám, ha meghalna – jegyezte meg a báró mogorván –, legalább megszabadulnánk tőle.

– Gottfried, Gottfried! Hogy lehetsz olyan rossz szívű, olyan kereszténytelen!

– Tolvaj volt. Tönkretett bennünket.

– Megengedem, sőt magam is azt tartom, hogy gonosz, ártalmas ember volt, de a halál mindenért kiengesztel.

– Ne féltsd még. Sőt azt mondom, nincs is tudóbaja. Vagy ha van, abba se hal meg. Mert ahogy én ismerem, míg az én tudóm megvan, addig ő nem a magáéval lélegzik.

– Eredj, ki nem állhatom az ilyen rossz vicceket.

– Hát ugyan honnan veszed, hogy meghal?

– Onnan, hogy ő maga érzi a végét.

– Miből látod ezt, ha az orvos semmit se szólt?

– Abból látom, hogy délelőtt hazasürgönyözte az unokáit.

– A főhadnagyot is?

– Azt is.

A baronesz, aki egy divatlapot nézegetett, összerezsent s egyszerre arca elé emelte a sustorgó papírlapedőt; bizonyosan a pirulást akarta eltakarni.

– Hazahozhattuk volna szegény Pistát – szólt közbe Pál báró megdöbbenő komorsággal.

– Hát Pista nem jött veletek? – csodálkozott a báróné – azt hittem, leszállt a kasznárlaknál.

– Ő szupplikálni ment az idén.

– Mi az a szupplikálás? – kérdezte a báróné.

– A protestáns iskolákban van az, mama. A protestáns iskolák szegények, a diákjaik is szegények. A legszegényebb diákjaik a vakációban felosztják egymás közt az országot s kúriáról kúriára mennek pénzt kéregetni a kabátos emberekhez az iskolájukra. Víg élet jár ezzel, sok kaland, sok jó tapasztalat, és a gyűjtött pénzecskeből is egy kis percent. A diák, mint a tücsök, összegyűjti nyáron a télire valóját.

– Szegény teremtések! – sóhajtott föl a báróné, megcsókolva fia homlokát.

– Sajnálod őket, mama?

– Sajnálom.

– De miért?

– Mint ahogy sajnálom a kis csikót, mikor a paraszt idő előtt hámba fogja. Te talán nem sajnálod?

– A csikót igen, de a diákokat nem... Sőt magam is szegény diák szeretnék lenni.

A báróné ajka veszedelmesen kezdett mozogni, görbülni mindenféle szögletekre, ami nála a közeli sírást jelentette, s csakhamar elő is törtek a könnyek szemeiből; átfogta a fia nyakát, szívéhez szorította őt, s lehajtván a deresedő fejét, a fiú szőke hajában törülte le a könnyeit.

– Oh, fiam, fiam, ne kívánj ilyet – rebegte zokogva –, mert hamar beteljesedhetik.

A fiú fülébe súgta:

– Engedd meg, mamuskám, hogy meglátogassam Borly urat.

– Eredj, fiam. Jól teszed, ha elmégysz. Látom, jó szíved van.

Az öreg báró nem állhatta az asszonysírást. Kiment csibukjával a verandára, ahol belevetette magát a piros nádszékbe és nézte az úszó felhőket az égen, melyek nyugat felől gyülekeztek. Sajátságos lehangoló érzés vett rajta erőt. Valami rejtélyes, félemlítő csend honolt a természetben. Az ispánlak felől különös, hátborzongató kutyavonítás hallatszott. Az öreg Borly beteg kutyái. Talán tudják, hogy a patronusuk haldoklik. Ki nem ment az eszéből. Mégis csak furcsa lesz, ha már az öreg Borly nem lesz. Nem is hinné az ember, hogy mennyivel üresebb lesz a világ Borly nélkül. Próbált valami egyébre gondolni. Hiszen végre is nem nagy eset. Hetven éves ember odavaló. Aztán sok becsületesebb embert akasztottak már fel, akiket senki se sajnált. Ej, egy eltaposott hangyáért is nagyobb kár. Próbált valami egyébre gondolni. De a felhőfoszlányok olyan szeszélyesen gömörögtek, alakultak, hogy vagy egy csomó koporsó úszott az ég peremén, vagy maga az öreg kasznár lovagolt egy kecskén vagy sárkányon.

– Johann! – kiáltá az udvaron őgyelgő komornyikra – gyere csak ide.

– Parancsoljon a méltóságos úr.

– Eredj le a pincébe, van ott a balszögletben néhány palack tokaji eszencia, hozz fel egyet a kabátod alatt és vidd el a kasznárnak, de ne szólj semmit a bárónénak.

– Értem.

– Mert nagyon restellném előtte.

A kasznárra csakugyan ráfért az életet adó nektár, mert már csak hajszálon lógott benne az élet. Nagyon átfázott, nagy bolondot csinált, hogy a feldőlés után még mindig elvitte Lázonyba a hordó bort a választóknak. Pedig már akkor is beteg volt, mert a kocsiból kiugorván, régi begyógyult sérve fölszakadt, megújult és fájni kezdett, de ő csak tartotta magát és elvitte a bort, együtt ivott a választókkal, lelkesítő beszédekert tartott nekik, hanem estefelé hirtelen elzöldült, kitört rajta a borzongató hideg, rögtön haza kellett szállítani.

A sulyomi doktor (mert okos asszony Perkálné, mindjárt elhívatta) tüdőgyulladást állapított meg, s nosza, lett hirtelen sürgés-forgás és szaladgálás. Eredj, Zsuzska, jeget kérni a méltóságos bárónétól! Szaladj, Gyurka fiam, (az ostoros gyerek volt Gyurka) piócákat fogni a nádas tóhoz. Éjjelre egy kis könnyebbséget érzett, a láz is engedett a harminckilencből, reggel felé elszunnyadt egy picinykét, de közben egyre beszélt álmában. Perkálné, aki jeges borogatásokat rakott rá, azt mondja, hogy a kis báróval beszélgetett folytonosan. Oda ne adja a száz aranyat az öregnek. Menjen rajta utazni! Aztán úgy tett, mintha lovakat hajtana, csetentett a szájával, kezével a gyeplőt látszott tartani, szóval összeálmodott prücsköt-bogarat.

Reggel nagyobbodott a láza, szemei homályosulni kezdtek. Perkálné megkérdezte gyöngéden, nem kíván-e valamit?

– De igen, sürgönyözők az unokáimnak, látni szeretném őket, hadd vigye be egy lovas ember a városba.

– Hát egyebet nem kíván-e?

– Ugyan, mit kívánnék még? – kérdezte csendesen.

– Talán papot?

– Papot nem. Hanem tudja mit, Perkálné, adja ide a pipámat még egyszer.

Az orvos pipázva találta, összecsapta csodálkozásában a kezait, mire a beteg elmesélte, hogy egyik ősét, Borly Tamást karóba húzatta Heister a Rákóczi-időkben, s az így karóba húzva is a borzasztó kínok közt pipázott. Családi nyavalya ez a Borlyaknál.

Tiszta eszénél volt szinte egész nap; papirost kért és a gyúródeszkát a dunyhára téve, megfogalmazta a sürgönyöket unokáinak, jegyzeteket csinált, mindenféle számadásokat végzett, déltájban azonban nyugtalan lett s minden székézőzésre fölzavarta Perkálnét:

– Talán a kis báró jön. Nézzen csak ki, Perkálné!

Türelmetlenül várta Pál bárót, panaszkodott, zsörtölődött, hogy már itt kellene lenniök, hacsak valami bajok nem esett útközben. Váltig ezzel foglalkozott, úgyszólván velök utazott szellemileg, most körülbelül Pákonyán vannak, itt etetnek, most indultak el, Majornokon itatnak... nem lehetnek már nagyon messze.

Perkálné misékre járó ájtatos asszonyszemély lévén, titokban mégis elküldött a papért, ki tudja, mi történhetik, a nemzetes úr lelkére, úgy gondolta, bizony ráfér egy kis reparáció, de hogy csak úgy nyisson be a plébános úr, mintha látogatni jönne, a minisztráns-gyereket a szent szerekkel hagyja egyelőre kívül.

Főtisztelendő Malinka János úr megértette a dolgot és úgy jött, amint Perkálné mondta.

– No mi dolog az, kasznár úr? Mit látnak szemeim?

– Már engem visznek – mondá a kasznár egyszerűen.

– Ej, annyira talán mégse vagyunk.

– Paratus sum – felelte a beteg nyugodtan.

– No, ha paratus, annál jobb, akkor aztán tisztuljon meg a bűnöktől is. Jó vadász szárazon tartsa a puskaporát, jó keresztény tehertől mentesen tartsa a lelkét. Nem kívánja fölvenni a haldoklók szentségét?

– Nincsenek bűneim – felelte.

– Senki se tiszta ezektől – szólt a pap szigorúan.

– Én az vagyok – mondá a beteg önérzetesen.

Malinka úr meg nem állhatta, hogy hátra fordulva, oda ne szóljon halkán Perkálnének:

– No hallja, ez már mégis nagy szemtelenség.

Nem használt semmi rábeszélés, a Perkálné rimázkodása, nem vette fel az utolsó kenetet. »Aludni akarok«, szólt, és mint egy pogány, a fal felé dőlt. Majd az a vágya támadt, hogy a Mici bárókisasszonyt szeretné látni (hogy ugyan mire való az?). Perkálné átment a kastélyba, megvinni a méltóságos bárónénak a beteg kívánságát, ki is beleegyezett, hogy a baronesz oda menjen (de a bárónak nem szabad róla tudni). Mariska tehát elindult Perkálnéval s útközben egy piros rózsát szakított a parkban s azt a kezében himbálva lépett be a beteg szobájába, hol a leeresztett zsaluk miatt félhomály volt.

A beteg felrezzent a szoknyasuhogásra és félkőnyökére próbált emelkedni.

– Ki az? – kérdé gyenge hangon.

– Én vagyok itt, Borly úr.

– Ah, eljött a kisasszony. Köszönöm, hogy nem félt eljönni.

– Dehogyis féltém. Mért féltém volna? – szabadkozott Mariska. – Egy rózsát hoztam magának.

Az öreg elmosolyodott.

Mariska pedig egész bátran odalépett az ágyhoz és letette a rózsát a paplanjára.

– Milyen szép – mondá az öreg a rózsát nézegetve, majd reszketeg kezével utána nyúlt, megfogta, megszagolta, de már nehéz volt tartani, kiesett az ujjai közül a mellére. – Perkálné, Perkálné!

– Itt vagyok, nemzetes uram.

– Ezt velem fogja eltemetni. Így legyen a mellemen a halálom után is. Érti-e, Perkálné?

Perkálné zokogni kezdett. Mire a baronesz szemei is megteltek könnyel, mert a sírás is ragadós.

– Ne sírjon, kisasszonyka – szólt a beteg –, jól esik nekem, hogy sír, de minek az? Nincs énrajtam semmi megsíratni való, tessék elhinni. Ami pedig magát illeti, Perkálné, most már menjen ki!

Perkálné engedelmeskedett.

– Jöjjön kérem közelebb, lelkem kisasszonyka, mert az a vén béka bizonyosan hallgatózik a kulcslyuknál. Valami eszembe jutott, amit elfelejtettem felírni, s amit a kisasszonynak most már csak élőszóval mondhatok meg, mert már nem bírja kezem az írást, de figyelje meg pontosan, jól teszi, ha otthon följegyzi magának. No, jöjjön hát, még közelebb!

– Hiszen itt vagyok már, Borly bácsi.

Az öregnek láthatólag jól esett a »bácsi« szó, lázas, zavaros szemeiben zöldes fény csillant meg, majd behunyta azokat:

– Budán a Páva-utcában egy telkem van – susogta az öreg –, ezen a telken van egy nyitott félszer-féle, a félszer hossza tizenkét lépés, szélessége hat lépés. Éppen a közepén, ahol a hosszúság akármelyik széléről eléri a hatodik, és a szélesség a harmadik lépést, el van a földben ültetve valami. Érdekes kis fészek, majd meglássa. Ami benne van, magáé – az esküvőjére ajándék... a Borly bácsi ajándéka ezért a rózsáért... El ne felejtse, baroneszka.

– Nem, nem – ígérte mohón a bárókisasszony, csakhogy már szabaduljon. – Isten áldja meg, Borly bácsi! Ne ijesztgessen engem, úgyis tudom, nem lesz semmi baja.

S kifelé szaladva a szobából, amint nagy szelesen föllibbenté a fehér lepedőt, melyet a legyek inváziója ellen akasztanak az ajtókra a falusi kisurak, szemben találta a doktort.

– Nos, hogy van a beteg? – kérdé a nevezetes férfiú halkan.

– Azt hiszem, félrebeszél. Olyan csodálatosakat mondott valami budai telekről, ott egy félszerről a... Nem lehet azt érteni.

– Adott neki egy kis tokajit? – kérdé az orvos a pitvarban szomotyoló Perkálnétól.

– Nem adtam, kérem alásan.

Az orvos felhúzta szemöldjeit.

– És miért nem adott neki?

– Mert nincs tokaji borunk.

– Hát mért nem szólt? – mondá a bárókisasszony. – Hoztam volna én neki.

– Az Isten is megáldja, édes drágám – hálálkodott Perkálné.

Mariska hazafutott, hol a kis báró megérkezésének öröme éppen fel volt bontva egy palack eszencia. Jószerencse, nem volt az ebédőben senki, nosza hamar keresni egy fölösleges poharat, de a pohárszék helyett nagy zavarában az ősi ezüst griffekkel kivert szekrényt nyitotta ki, történetesen benne van felejtve a kulcs, s ott a csodálatosan hazakerült arany billikomokat pillantja meg. No, ez éppen jó lesz, fedele van, tehát ki nem csordul belőle útközben a bor, elviheti a kötény alatt, senki se tudja meg. Legott utána nyúl a kisebbiknek, melyen a Mátyás és Beatrix arcképe van kivésve, megtölti a palackból, de most mit csináljon a palackkal, hogyan pótolja a hiányt? Ej, hát mire való a víz? A palackra rá van írva: »1850. termés.« Úgyis rossz esztendő, elfér még rajta ez a kis gáncs a többi mellett.

A baroneszka elvitte a bort, de a parkon keresztülzaladva, meg nem állhatta, hogy kíváncsiságból föl ne menjen a dombra, ahol egy veres fedelű gloriette állt, innen szétnézve megpillantotta a kígyózó országúton a malom fűzfái irányában a négylovas fogatot. »Jön már a Pali, jön már a Pali« – kiáltotta gyerekesen, s sietve berohant a kasznárlakba s átadta Perkálnénak a billikomot.

– Itt van ni, fogja, Perkálné, a pohárért majd eljövök én magam. Jön már a Pali!

– No, hála istennek, mert a nemzetes úr is nagyon várja.

Mariska visszaszaladt, hogy ott legyen a megérkezés első perceiben. Mert a legnagyobb öröm is csak olyan, mint egy köcsög aludt tej, hogy csak a tetején van egy kis vékony réteg tejföl.

Perkálné pedig bevitte a bort a betegnek és mindjárt most az orvos jelenlétében elkezdte kínálni.

– Nem iszik egy kis tokaji borocskát, nemzetes uram?

Az öreg tagadólag rázta a fejét s oda se nézett.

– Nem kell. Hagyjon békét, Perkálné.

– Meg kell inni – parancsolta a doktor.

– No, ugyan. Csak egy picinykét, nemzetes uram. Jaj, be finom, jaj, be jó. (S csettentett a nyelvével Perkálné, mint ahogy a gyerekeket szokás ilyesfélével rávenni.) Az a kis angyalka hozta, a baronesz. Olyan ez, mint a manna. Meggyógyul ettől a halálos beteg is. Majd meglássa, milyen erős lesz mindjárt, még talán fel is kel mindjárt. Aztán micsoda gyönyörű kancsóban van, csak a király iszik ilyenből.

De már a kancsóra fölpliszlantott az öreg, nézte-nézte a meredt, zavaros szemével, fölemelte a fejét s izgatottan kalimpált remegő karjaival, s lassankint fölismervén azt, élettelenül rogyott vissza párnáira a rémület hörgő kiáltásával:

– Az aranypohár, az aranypohár!

Azontúl nem nyerte vissza öntudatát. Mikor délután eljött a kis Pál báró, már nem ösmerte fel.

– Pedig hogy várta, milyen nehezen várta a méltóságos úrfit. Tízszer is tudakozódott utána napközben. Bizonyára mondani akart valamit.

– Istenem, istenem! – sopánkodott Pál báró, a könnyes szemeit törülgetve. – Én reménylem, hogy még jobban lesz. Ugye elküld értem, Perkál néni, ha magához tér?

– Oh, dehogyis nem küldök, édes szívem.

Este maga az öreg báró is beosont a kasznárházba megnézni, de őt se ösmerte már fel a vén gazember. Ott volt az orvos és a plébános is, akiket ismételve elhívatott Perkálné. Az egyiket, aki visszatartsa ezen a világon, a másikat, aki ellássa útravalóval a másvilágra. De biz az nem reagált egyikre sem. Ott úszott ő már a bizonytalan vizeken és inkább volt már a túlsó parton. A melle szőrcsögött, a szemei beestek és az arca is megváltozott.

– Félek – mondá a doktor –, hogy a gyulladás átment a tüdő balszárnyára is.

– Meg lehet-e még menteni? – kérde a báró, aggódón lesve az orvos válaszát. Az orvos vállat vont.

– Most már az Isten kezében van – felelte az orvos németül.

– Mit mondott? – kérde halkan Perkálné a tisztelendő úrtól.

– Hogy nagyon rosszul áll a dolga – fordítá le az Isten szolgálja az orvos szavait, meglehetősen szabadon, de híven.

– Mentse meg kedves doktor, ha lehet – lágyult el a báró –, a legjobb két tehenemet küldöm el önnek ajándékba.

A doktor gyanúsán mosolygott; ő már tudta, hogy azoknak a tejéből nem köpül vajat a doktorné. Csak a »miért« lehetett még érdekes. Hogy ő miért gondolja? Azért nem köpül-e, mert a tehének hatóságilag le vannak foglalva és elárvereztetnek, vagy azért nem köpül, mert a vén gazembert már nem lehet megmenteni?

– Ma éjjelre várható egyébiránt a krízis – dohogta dodonai arcullattal.

Az éj be is köszönt. Csak olyan volt, mint a többi éj. Csillagok ragyogtak fent az égen, pásztortüzek égtek az erdőszéleken, békák brekegtek a mocsarakban, vidám kurjongatások verték föl a csöndet a mezőkről, hol lovaikat legeltették csintalan parasztleányok, milliárd élőlény nyüzsgött-mozgott, cirpelt, sustorgott a park füvei közt – talán több élő féreg és parazita van csak egy fán is, mint ahány ember a világon –, a kakasok megszólaltak éjfélkor és hajnalban, éppen úgy, mint mindennap, csak a beteg kutyák üvöltöttek, vonítottak most hangosabban a kasznár betegápolójában, s mikor kibukkant virradat után a nap, friss, édesen csiklandozó sugaraival bevilágítván mindenüvé, a kastélybeli lakók mindent abban a rendben találtak, ahogy tegnap vagy tegnapelőtt, kivéven, hogy Perkálné, aki máskor ezidőtájtban a kávé pörkölte vagy főzte, úgyhogy annak illata átszűrődött a park fáin, és messze szállt, szállt a szűz reggeli levegőben, most a kasznárlak küszöbén sírdogált, mély keserűségét, ha valakit a kerítésnél megpillantott, hangos szavakba öntve:

– Oh jaj, oh jaj, kire fogok én ezentúl mosni?

– Csak talán nem halt meg a kasznár úr? – kérde Gyuri, a gulyásbojtár.

Ma ő kelt fel elsőnek, s nem ok nélkül. A kasznár úr dohányját akarta egy kicsit megdézsmálni, mely az ablaka alatti belső kertecskében növekedett. Még ugyan zsenge dolog ilyenkor, de a krumplilevelnél mégis jobb. S íme, már ébren találja a vén áspiskígyót.

Perkálné csak a fejével intett, hogy meghalt.

– És mikor halt meg? – kérde egykedvűen a bojtár.

– Most egy óra előtt – nyöszörögte Perkálné.

– Ejnye, a kirielejszomát – fakadt ki csodálkozva, mintha nem az volna a lényeges, hogy meghalt, hanem az, hogy egy óra előtt halt meg. – Furcsa ez a világ – tette hozzá elgondolkozva –, hogy egy ilyen nagy ember is elpusztulhat. Szinte hihetetlen. Mit szóljon aztán az ilyen magunkforma ember, ha éri is valami?

Gyurka rögtön beszaladgálta az urasági portát a szomorú esettel.

– Meghalt a kasznár – mondá a kocsisnak, aki a lovakat vakarta.

– A kasznár letette a kanalat – újságolta a kocsis, betekintvén a tehénistállóba is, ahol Borcsa szolgáló a teheneket fejte.

Borcsa szolgáló bevitte a hírt a belső szobákba, ahol a szakács a reggelit főzte.

– No, bezzeg a kasznár is elment már deszkát árulni Földvárra.

A komornyik a reggelivel, melyet rendszerint az ágyban költött el a báró, együtt tálalta fel az éj eseményét.

– A szegény nemzetes úr beadta a kulcsot.

S míg így ment a hír fülből-fülbe, szörnyűködést és megilletődést okozva, addig az öregúr megmeredve feküdt halottas ágyán, nem volt rajta semmi különös, hacsak az nem, hogy az egyik szeme nyitva maradt, sehogy se lehetett lecsukni. »Még les valamire« suttogták a béresnek, akik átöltöztették fekete ruhájába, szépen megfésülték a szürke haját, két gyertyát is gyújtottak melléje két oldalt, a piros rózsát meg (melyet a baroneszka hozott tegnap) a mellére tették, ahogy ő kívánta. A faragó béres ellenben, aki mindig haragudott az ápolás alatt levő kutyákra, kiereszté azokat kórházukból: »mars ki innét«, de azok, csodák csodája, nem futottak szét, bár sok faluból valók voltak, hanem összecsdültek a kasznár udvarán az ajtaja előtt, mintha a jobbágyai volnának és attól várnák a legfőbb szót, hogy mit csináljanak. Oly csodálatos volt mindez, hogy a népeket a babonás félelem lepte meg. »Íme az oktan ebek eljöttek a temetésére.« Vagy hogy talán ő maga is köztük van, és csak a gyarló emberi hüvelye maradt ott a terítőn a Perkálné és a kisebb eszűek bolondítására, míg lelke voltaképpen egy kutyába költözködött. Legalább esküvel állította Hódi Mihályné, aki gyakran segédkezett az ápolásokban, hogy egy kutyával több van, mint tegnap este volt, minthogy pedig tegnap este óta nem volt az ápolda nyitva, nyilvánvaló, hogy hová céloz. Bolondság hiszen, bolondság, de a plébános úr, mikor meghallotta a kísérteties esetet, ahelyett, hogy összeszidta volna a terjesztőjét, az égre emelte a szeméit.

– Hja, sehogy se akart meggyónni, hogy a bűnös lelkét feloldhattam volna.

A babonás réműlet gyorsan odacsodíftette az egész falut, s okos, sőt tapasztalt emberek se restellették szembe vizsgálni (persze csak nagy messziről) a kutyákat, hogy melyik hasonlít a megboldogulthoz legjobban. »Ez lesz az«, fogták rá az

egyikre, akinek az egyik szeme hiányzott, és vetették a kereszteket, mondván: »Ez a hiányzó szem az, amit a béresnék benyomtak a halotton.« A Gyuri gulyásbojtár is jobbik eszéhez nyúlt, lemondván a gondolatról, hogy a dohányt megdézsmálja, mert látja azt a nemzetes úr. S mikor úgy déltájban azzal bízta meg a báró, hogy kergesse szét az udvarról az odaszoktatott kósza ebeket, akik undorító látványt nyújtanak a sebeikkel és béna tagjaikkal, nekik rontott vitézül egy nagy husánggal, de a világért se merte volna megütni vagy csak fenyegetéssel megriasztani az egyiket, azt a bizonyosat, aki a nemzetes úr.

Kevéssel dél után csengős, féderes fiáker hajtattott be a kasznárlak udvarára. Délceg fiatal huszártiszt ugrott ki belőle. Szájtató népek, kik künn a kerítésnél álldogáltak, szinte felszisszentek az ámulattól, kivált az asszonyfélék. Jaj de szép! Piktör se festhet annál különbet.

Perkálné felsikított a pitvarban:

– Szent Isten! A Lacika!

– Én vagyok – szólott mohón a főhadnagy. – Hogy van a nagyapa?

Perkálné egy szót se felelt, csak a sírása indult meg, mint a befagyott patak, ha léket ütnek rajta, és a keze legyintésével mutatta, hogy mindennek vége.

– Meghalt?

– Ma hajnalban.

– Hol fekszik? – kérdé sötéten a főhadnagy.

Perkálné némán mutatott a balra eső szobára.

A gyermekfőhadnagy megfogta a kardját, hogy ne csörömpöljön, aztán bement és néhány percet töltött egyedül a halottnál.

– Nem sokat változott meg – szólott végtelen szomorúsággal, mikor kijött. – Mi baja volt?

– Tüdőgyulladás – tagolta Perkálné fuldokolva.

– Nem hagyott valami írást vagy üzenetet?

– Semmit sem tudok.

– Pista öcsém nincs itthon?

– Nincs, de neki is ment sürgöny.

– Ki intézkedik a temetés iránt?

– Senkije se maradt, senkije a világon – siránkozott Perkálné.

– Hát a földesúr?

– Az nem szerette.

No, azt bizony magától is gondolta Borly Laci. Már mint gyerek sokszor hallotta, hogy az öregúr keze magához hajlik, és hogy bolond a földesúr, bolond, ha tűri. Mikor új csizmát kaptak vagy új kalapot, a többi gyerekek rájuk kiabálták, amit a szülőiktől hallottak: »Könnyű nektek, eleget lop a nagyapátok.«

– Ha a földesúr nem törődik a szegény nagyapával, akkor én veszem kezembe a tisztességes eltakarítását – szólott keserűen. – Mi történt már eddig?

– Semmi egyéb, csak hogy itt volt a hatóság és bepecsételt mindent, még az én ládámat is.

Laci átment a paphoz, megállapította a temetés határidejét másnap délutánra, beszólt a rektorhoz, aki már javában izzadt a búcsúzó versezet megkomponálásában, s fel is olvasott egy kész strófát belőle:

Az Isten megáldja, kedves uraságom,
Mit ellene véték, bizony szánom-bánom.
Vegye méltóságod végső számadásom,
Odaáltal léssen már az én lakásom.

– Ugye szép? – kérdezte a rektor hevült arccal.

– Csinos – szólt a főhadnagy szórakozottan, belenézvén a kéziratba –, de ön a bárókisasszonytól is búcsúztatja őt, amint látom, ez pedig talán nem szükséges.

– Enélkül se olcsóbb – mondá a rektor –, s a téma csábító, mert a bárókisasszony egy rózsát hozott a haldoklóknak, amit vele fognak az ő kívánságára eltemetni. Így beszélte el nekem Perkálné.

A gyermekfőhadnagy elpirult.

– Talán éppen azért. Látta, a kisasszonyra kellemetlen lehet ez a leleplezés. Hátha a szülei megdorgálják ezért a tettéért, mert szegény nagyatyámat nem nagyon szerették a kastélyban.

– Hát persze sok tarka macskája volt neki. Nem bánom különben, ahogy a főhadnagy úr parancsolja.

– Nem szeretném, hogy kellemetlenség történjék. Az öreg báró furcsa ember.

– Nem sokat törődik az a dolgokkal, tessék elhinni.

– Az igaz, ott se volt ma, úgy látszik.

– Elutazott.

– Elutazott? – ütődött meg a főhadnagy. – És itt se lenne holnap a temetésre?

– No, azt már mégse teszi. Csak úgy kirándult. A kerülete székhelyén van valami értekezlet délután. Oda kocszított el.

Mind a pap, mind a rektor nagy szívességgel és becsülettel fogadták, könnyen észrevehette, hogy a nagy távolság nagyra növelte itthon a nimbuszát; a rektor pláne visszakísérte a gyászházhoz s ellátta tanácsokkal, hogy ha beszalad a városba, hol vegye meg a koporsót, hol a szemfedőt, mi jár a sírásóknak, mennyi a papnak fizetendő stóla stb.

Utcáhozjutva kijöttek a parasztok a kapu elé és köszöntötték, a muskátlis, napraforgós kertekben kibukkant egy-egy menyecskefej, a bokrok közül is rámosolygott, csak a hatalmas, kevély kastély meredezett rá mogorván, közömbösen, becsukott szemekkel, leeresztett zsalujú ablakokkal. Csak az nem vette őt észre. De ki tudja, nem leselkedett-e ott is egy édes szempár a fehér csipkefüggöny mögül? Hiszen az a rózsza, mely a halott mellén hervad, ki másnak szólhatna?

Hazaérve, azt parancsolta a főhadnagy a vele jött fiákeresnek, hogy fogjon be, beviszi a szomszéd városkába, aztán Perkálnéhoz fordult, ki megint sírni kezdett, hogy megpillantá.

– Az éléskamrát is bepecsételték? Mert ehethném valamit, Perkál néni, még ma nem ebédeltem.

– Nincs itt, lelkem, szentem, a világon semmi, kivált ilyen nagy úrnak, mint maga, hacsak egy kis rántottát nem csinálnék.

– Hát csináljon!

– De hagyja abba a sírást, Perkálné – szólt közbe a rektor –, mert a főhadnagy úr nem akarja a rántottával a könnyeit is megenni. Azok különben is a megboldogultat illetik.

– Hisz csak azt tudnám, hogy megemlékezett-e rólam, hűséges kutyájáról a végrendeletben? Mert oly hirtelen történt! Oh, istenem, ki hitte volna!

A rántotta csakhamar elkészült, s Laci a városkába hajtatott, ahol megvette a szemfedeleket, megrendelte a koporsót, a keresztet, és minthogy a betűk csak reggelre készülhettek el, elhatározta, itt várja meg. Megszállt az »Arany bárány« vendéglőben, hová édes emlékek kapcsolódtak. Szobájából belátott a zárda kertjébe, hol most is ott gyomlálgatott Tumbus apó, míg a csacsi, kinek füle egykor levélszekrényül szolgált, most valami csurgató készüléket cipelt, öntözve az utakat és a gyepeket.

Úgy tervezte Laci, hogy Disznósy uramhoz is ellátogat, de a hangulata nem volt most arra való. Az otthoni levegő, a fölfrissült emlékek, a haláleset és a vele kapcsolatos eszmekör úgyszólván bilincsbe verte a lelkét. Tudta, hogy az öregnek nagy vagyona van, látta gyerekkorában, amint pénzeket hord, küld Miskolcra, Losoncra, Vácra, különböző takarékpénztárakba, azt is sejtette, hogy a vagyon nem egészen tiszta eredetű. Bizonyára a földesúr is tudja ezt. Egy-egy elejtett szava cseng-bong a fülében, s ha összeállítja, biztosan meg lehet állapítani, hogy Inokay mindent tud.

No, mármost kész gyűlölet, ha ez a vagyon, mely az Inokay-gyerekektől van elszipolyozva, a Borly-gyerekekre esik. Hiszen a gazdagság jó, híd a baroneszhez, de ez a gazdagság válaszfal. Az is jobb, ha őneki (Lacinak) van valamije és Máriának nincs, mintha megfordítva, Máriának volna és neki nem. Hiszen mind jó volna, ha mástól jönne az örökség, de a nagyapó bizony még ezzel is csak megkeseríti unokáját, akivel egész életében szigorúan bánt. De hát talán jót akart, mert furcsa ember volt. Isten nyugosztalja.

Hánytorgatván elméjében a dolgokat, arra is gondolt, hogy hátha lemondana az örökségről, de ez nagy számárság volna, aminő csak a regényekben van, s azonfelül nem vezetne célhoz; a regényekben is csak azért vezet, mert az író az egyik számárhoz, aki lemond a vagyronról, egy füst alatt kikomponál egy másik szamarat is, akit ez a gyöngéd érzés meghat, s lábaihoz omlik az előbbi szamarak. Mindenféle bántó gondolatok szorongatták. Hátha ott se lesz a baronesz a temetésen? Hátha látni se fogja? Hátha a báró se lesz a temetésen, s így nem nyílik alkalmá a kastélyba menni és megköszönni a részvétét? De ha elmegy is a kastélyba, kérdés, Mariskát láthatja-e; vagy ha láthatja is, kérdés, beszélhet-e vele?

És így tologatja az egyik gondolat a másikat, mint a széttúrt zombékból ezrével másznak ki a hangyák, hangya tetején másik hangya. Isten tudja, hogy fogadja majd a báró. Hiszen az utolsó elválásuk az volt, hogy egy pofonnal fenyegetőzött. Hátha lenézi, fumigative bánik vele, és éppen a baronesz előtt? Oh, de bor-

zasztó lenne! Neki (a baronesznek) is fájna az. Azaz, ki tudja? Hiszen hol van az megírva, hogy a baronesz még mindig szereti? Hátha nem is szerette sohasem?

A föltúrt zombék hangyái járnak-kelnek, mászkálnak, rágódnak a szívéen, csiklandozzák, égetik, ingerlik, míg szeme, kihajolván a zárda kertjére nyíló ablakon, ott kalandoz, hol a füvek is beszédesek... Ott állt, arra ment, ott himbálózott egy fa ágára ülve... Minden, minden órála beszél, jönnek, cikáznak az emlékek innen is, onnan is, szívéet édes bánatba mártogatják, míg végre kigyúl az égen az első csillag, utána a második, harmadik, aztán egyszerre valamennyi, ezeknek mind közül van a szerető szívekhez, azok kedvéért is jönnek fel, valamelyik a végén megszánja és okvetlenül így szól hozzá:

»Oh, Borly főhadnagy, ne légy olyan ostoba, hiszen szeret az téged, mert odavitte azt a kis piros rózsát a nagyapádnak, temiattad. Oh, te ostoba Borly főhadnagy, gazdagabb vagy te Rotschildnál, mert ő szeret, s boldogabb vagy te a földnek minden lakójánál, mert ezzel a hittel mehetsz te most vacsorálni az étterembe.« Ezt mondja a csillag, s ha a csillag nem mondaná, egy felhő mondaná, s ha az se vállalkoznék rá, egy susogó falevél vagy egy virágnak az idetévedt illata is megsúgná.

Úgy elábrándozott, hogy szinte már tíz óra is elmúlt, mikor eszébe jutott, hogy vacsorálni kellene. Szerelem idején nem úr a gyomor.

Átment a rostélyos-illatoktól terhes folyosón az épület túlsó szárnyába s benyitott az ebédlőbe, mely egy nagy s egy kisebb teremből állt, a harmadik, vörös terítékes részt, hol Tumbus apó iddogált a levélhordóval, s hol Garibaldi vörösinges arcképe függött a falon, nem is említve. Laci különben az első nagy teremben foglalt helyet, hol a szokott kisvárosi alakok vacsoráltak a szétszórt kerek asztaloknál. Az egyiknél két fiskális ült s a »Galgavölgy« című hírlap szerkesztője, odább a megyei főorvos disputált Hlinkó árvaszéki elnökkel, egy helyütt fiatal kereskedők a kucséberrel bolondoztak. Odább egy katonatiszt ült egy hölgygel. Katona szeme a katonát veszi legelőbb észre. Borly Laci szalutált neki s leült egy magános asztalnál. A kardcsörömpölésre felpillantottak a vendégek, ahogy szokás kisvárosokban, mindenki az újon jöttet nézte.

– Tyű, a teremburáját, de gyönyörű gyerek!

– S milyen fiatal, hisz ennek még szopnia kellene!

– S már főhadnagy! Bizonyosan valami nagy úr. Meglehet, főherceg.

Az egész társaság tükön ült, de kivált a »Galgavölgy« szerkesztője. Csak a katonatiszt nem mutatott különösebb érdeklődést, annak méltóságán alul van a csodálkozás, ámbátor csak gyalogtisztt, de a hölgyet nem kötelezte ilyenfajta kevélység, váltig odanézegetett a legyezője alól.

Laci addig is, míg a pincér a rendelt szejletjét meghozza, a helyrajzi viszonyok tanulmányozására adta magát. Ez alól nem ment senki. Nézte, ismergette a gyalogos főhadnagyot és egyszerre csak eszébe nyilallt, nini, hiszen ez Litmaneck, aki gróf Starwitz Katival levelezett. Az asszony is ismerősnek látszott előtte. Ezt már látta valahol, de hol, nem tudta volna megmondani.

A többi arcok is csupa ismerősök voltak, csak egy kicsit durvábbak, mint ahogy emlékében éltek. Az idő eljár, hiába. A szomszéd teremből (oda nem láthatott be)

cigánymuzsika szól, s ha néha kinyílt az ajtó s elállt a muzsika, nagy zsongás, zaj hallatszott ki, vagy pedig valamely hazafias mondat ütötte meg a füleit, nyilvánvaló, hogy egy-egy szónok dolgozik odabent.

Mikor a pincér elhozta az ételt, önkéntelenül megkérdezte:

- Talán lakodalom van odabent?
- Nem, a követjelölt vacsorál ott a híveivel.
- Idevaló jelölt?
- Nem a mi jelöltünk, de innen a megyéből. Idáig kísérték a falusi urak.
- Hát azt a főhadnagyot nem ismeri?
- De igenis. Ez Litmaneck főhadnagy úr.
- És a hölgy?
- Az a felesége.
- Nem tudja a születési nevét?

(Kíváncsi volt Laci, hogy csakugyan Starwitz Katit vette-e el? Ámbátor nem lehet, mert a hölgy nem olyan volt még az esteli világítás mellett sem, mint aki nem sok idő előtt került volna ki a nevelőből.)

– Nem tudom a nevét, de gazdag asszony lehet. Különben ő is azt kérdezte az imént tőlem, hogy nem tudom-e főhadnagy úr nevét.

- Az én nevemet kérdezte?
- Igenis, kérem alássan.

Fokozottabb érdeklődéssel fordítá figyelmét a csinos asszonyra, kinek tekintete némi kacérsággal vágott a gyermek főhadnagy felé. A főhadnagy se aludt; tünődött rajta, honnan ösmeri. Majd úgy találgatta, hogy az arcvonásait vizsgálta, majd úgy, hogy behunyta a szemeit és az emlékeiben keresgélte az élveteg arc mását.

Amint aztán megint kinyitotta a szemeit, látta, hogy a belső teremből, hol a muzsika szól, egy nagy szakállú, robosztus alak csörtet ki, mint egy megvadult bölény, s megáll a Litmaneckék asztala előtt, valamit mond a főhadnagynak, mire az szó nélkül fölkel s egy fölkébe vonulnak, beszélgetnek és az egyedül maradt menyecske most már egész szemtelenül incselkedik vele a hamis szemeivel, azon a nemzetközi nyelven, mely a drót nélküli sürgönyzést fölöslegessé teszi, mintha csak azt mondaná: »Tetszel nekem, a többi a te dolgod.«

Borly Laci lesüti erre a szemeit, csak lopva néz oda. A szemlesütésről ráösmer az asszony és gúnyosan, sajtászerűen mosolyog. A gúnyos mosolyról ráösmer a gyermek főhadnagy. Ahá, ni! Hiszen ez a váci asszony, akivel együtt utazott a postakocsin, mikor katonának ment Pestre.

Elfordítá róla a tekintetét Litmaneckre, de későn, mert Litmaneck már vissza-lepegetett hölgyéhez, ami éppen nem lett volna különös, de annál jobban meglepte az, hogy a nagyszakállú Herkules-alak egyenesen az ő magánosan álló asztala felé tart, s odáig érvén, meghajlik s mogorva, zordon hangon mutatja be magát.

- Brivinszky.
- Borly – felelte a főhadnagy csendesesen.
- Nyugalmazott császári kapitány és földbirtokos – tette hozzá az óriás.

– Igen örülök – mormogta Borly a szokott frázist –, parancsolsz valamit, kapitány úr?

– Egy kis lovagias szívességre kérlek. Engemet megsértettek.

Vérben forgó szemeivel szétnézett a teremben s nagyot fúj, ziháló melléből hörgésszerű hangok törtek ki.

– Engem! Egy Brivinszkyt! Litvánia ősi kormányzóinak ivadékát!

Újra áttekintett a vacsorálók feje fölött, mintha csodálkoznék, hogy a mennyezet össze nem roppant; hogy a petróleum-lámpák világítanak, s hogy az emberiség nyugodtan eszik és csámcsog.

– Ez vért kíván! – folytatá, miközben megcsikordultak a fogai, hogy a csikorgás szinte kihallatszott a hegedűhangok közül. – Nem maradt számomra más út, mint a legelső két kollégát felszólítani, hívják ki nevemben a dölyfös sértegetőt.

A kis főhadnagy érdeklődéssel vizsgálta az óriáskapitányt, ki inkább látszott volna széles, pirospozsgás arcával, tömpe orrával, szürke zekéjében mészárosnak, mint veterán kameradnak, csak a nadrágja szabása vallott katonatisztre. Mindent megváltoztathat a változó életmód, de a nadrágot soha. A katonát a láb-szárairól lehet felismerni.

– És mikor lenne ez? – kérdé csendesen.

– Most mindjárt.

Borly meghajtotta magát.

– Szolgálatodra állok, kapitány úr.

– Köszönöm, kamerad. Akkor hát ide hívom Litmaneck főhadnagyot is.

Mire megfordult és a szemeivel intett a szöszke Litmanecknek, kit a kender-színű haja miatt »Pleznják«-nak híttak cseh nyelven a cseh származású ezredben.

Litmaneck kinyíltott a szemintésre, mint egy bicska, felkelt s jött, mire Borly is felkelt és eleibe ment, úgyhogy a feleúton találkoztak, mint valami udvariaskodó fejedelmek.

– Litmaneck.

– Borly.

Kezet fogtak, s így szólt Litmaneck:

– Átjöttem az asztalodhoz, mert itt nincs asszony, akinek ez nem való.

Letelepedtek mind a hárman az asztalnál.

– Borzasztó akarok lenni – hörögte Brivinszky –, két egyenlő részre fogom a fejét hasítani. Olyan egyenlő lesz a két rész, hogy mérő serpenyőbe lehet tenni.

– Mindenekelőtt az a kérdés – szólt Borly –, hogy van-e rá elegendő ok?

– Litmanecknek elmondtam az okot.

Litmaneck a fejével intett.

– Igen, a sértés kétségtelen, bár tagadhatatlanul furcsa formában van.

– Mi és hogyan történt?

Brivinszky halántékán kidagadtak az erek, s ajka idegesen remegett, szemei zöldes fényben szikráztak, amíg beszélt.

– Hogy van-e elegendő ok? – szisszent fel. – Ítéld meg, kis főhadnagy. Két gentleman ül egymás mellett egy nagyobb társaságban, iszogatnak, koccintanak.

Az egyik gentleman én vagyok, a másik ő. Egyszer csak megint nyújtja énfelém a poharat és az enyémhez üti barátságosan. »Igyék, kapitány úr, nem boldog a magyar«; fölemelem a poharamat és így szólok: »Ej, mit „kapitány úr”, legyünk per tu, kedves öregem.« Ő erre rám néz, hátraszegi fejét kevélyen s így szól kifogástalan udvariassággal: »Igen sajnálom, kapitány úr, de nekem fogadásom van, hogy csak kétszáz emberrel leszek egyszerre per tu életemben és sajnos, most ez a létszám teljesen be van töltve. De mihelyt valaki értesíteni és igen szerencsésnek fogom érezni magamat, ha ilyen bizalmasabb barátjává lehetek.«

– Hallatlan szemtelenség! – hüledezett Litmaneck.

– Két egyenlő részre fogom hasítani a fejét. (Tenyerével az asztalra csapott, hogy minden tányér és pohár táncolt rajta.) Egy lattal se lesz több az egyik fele, mint a másik, ki fogad rá? Állom.

– Csodálom, hogy nem ütötte pofon – véleményezte Litmaneck.

– Mert türtöztettem magamat, mert így gondolkoztam magamban: te oroszlán vagy, Brivinszky, s az oroszlánhoz méltóság illik és flegma. Hát a flegmát erőszakoltam magamra. Pedig felforrt bennem a méreg, mert a társaság gúnyosan kacagott, mintha csak valami jóízű élcet mondott volna az illető. Ezer ördög, kiáltám bonhomióval, tréfára fogva a dolgot, hisz akkor nincs más mód, mint egyet kipécézni az ön per tu barátjai közül és üresedést csinálni, azaz két egyenlő részre hasítani egyiket. Azt gondoltam, elneveti magát és észre tér, de ő metsző gúnnyal nézett rám és hidegen elfordult. Erre én dühösen kirohantam és most azért fordulok hozzátok, kamerádok, hogy kérjetek nekem elégtételt ettől az embertől, és majd meglássátok, mi lesz vele.

– Jó, jó, tudjuk már, két egyenlő részre hasítod – türelmetlenkedett Litmaneck –, gyerünk már.

Borly fölkel, elővette kardját a szögletből, s mialatt felkötni kezdte, így szólt:

– Hát kit is kell kihíni?

– Litmaneck ösmeri.

Litmaneck a fejével bólintott, Brivinszky pedig folytatá:

– Egy elszegényedett falusi bárót, egy bizonyos Inokay Gottfried nevűt.

A gyermek főhadnagy elsápadt erre a névre, kiejtve a kardja kötőjét kezéből, s a kard csőrömpölvé hullott alá.

– Rossz omen – szólit Litmaneck nevetve, mialatt a kis főhadnagy lehajolt a kardért. – Úgy látszik, az anyád szokta felkötögetni otthon.

Felemelte eközben és csendesen visszatámasztotta a szögletbe.

– Nem vállalom el a megbízatást.

– Micsoda? Hogy nem vállalod? – fortyant fel Brivinszky és majd felöklelte a rettenetes szemeivel. – Nos és miért?

Reá szegezte szörnyű tekintetét, mint a rohanásra iramodó fenevad.

– Mert nekem más dolgom van.

– Miféle dolgod?

– A nagyapámat kell temetni, mivégből hajnalban hazamegyek. A koporsóért jöttem be a városba.

- Úgy, de azért hajnalban hazamehetnél – sziszegte Brivinszky.
- Mindegy, nem vállalom el a dolgodat. Bocsásd meg, kapitány úr.
- De hisz az imént már elvállaltad és most azt mondod, hogy haza kell mened. Nos, mit szólsz erre, kis hadnagy?
- Semmi egyebet, csak hogy nem vállalom.
- Hisz akkor te egy himpellér tacszó vagy, akit én felricskázok!
- Borly a kardja után kapott.
- Kapitány! – mondá és minden vére arcába szökött – ön meg fog ezért lakolni. Ön elégtételt ad nekem azonnal, föltéve, hogy ön valóban kapitány, aminek kiadja magát, s nem valami csavargó, élődsi lengyel.
- Elég – mennydörgé Brivinszky –, végezni fogunk!
- Szép, holdvilágos este van, kapitány.
- Igen, csillagok vannak az égen... Egyik lefut az éjjel.
- Csak a vénasszonyok fenyegetőznek, kapitány.
- Borly ezt emeltebb hangon mondta. A társaságok ide kezdtek figyelni.
- Litmaneck közbeszólt:
 - Ne csináljatok itt botrányt! Brivinszky, legyen eszed, vagy különben én is magadra hagylak.
 - Jól van – szólt Brivinszky tompán, sziszegőn –, időt és helyet.
 - Itt a vendégfogadó mögött egy kis akácos van – felelte Borly.
 - Jó hely. És mikor?
 - Most mindjárt.
 - Jobb lesz, ha ön legalább egy órát vesz igénybe s ezalatt a szüleinek ír.
 - Nincsenek szüleim.
 - Mit tudom én kinek, a szeretőjének.
 - A szeretőm a kardom.
 - Jól van, tehát egy félóra múlva.
- Borly a pincérnek csengetett, hogy fizet, mialatt a kapitány Litmaneckkel váltott szót.
 - Szaladj át, kérlek, a kaszárnyába, küldj nekem két tisztet, akik kihívják Inokayt, a párbajt reggelre tegyék, te pedig egy harmadik tiszttel gyere el az akácosba.
 - De hát a feleségemet hova tegyem? – hökkent meg Litmaneck.
 - Vidd haza!
 - De hátha nem akar menni.
 - Parancsolj rá.
 - Könnyű az illet mondani, Brivinszky – sóhajtott fel Litmaneck szomorúan.
- Borly egyenest a fiskálisok asztalának tartott s csak úgy találomra a »Galgavölgy« szerkesztőjét szemelte ki magának.
 - Egy szóra kérem, uram.
 - Parancsoljon.
 - Én Borly főhadnagy vagyok; egy kis afférom támadt, melynek azonnal vége lesz, úgyhogy egy óra múlva csendesen lefekhetünk (most tizenegy óra van), legyen ön segédem.

»Galgavölgy« rettenetes ura, ki nem hajlik meg a hatalmasok előtt, s rettentő ostora a hadseregnek, alázatosan meghajolt.

– Nagyon szívesen, főhadnagy úr.

Ünnepélyes, méltóságteljes arcot vágott és a sétabotját kereste. A fizetőpincér lihegve szaladt oda, de Galgavölgy csak a kezével intett fõnségesen:

– Most nem érek rá. Írja fel!

– Bocsássa meg, ha alkalmatlanságot szereztem – szõlt Borly –, de bizalmam volt õnhöz.

– Ön valóban éles szemû férfiû, főhadnagy úr, nem csoda, hogy errõl az oldalról olvastam és írtam õnrõl a legközelebbi hadjáratok idejébõl egy kedves és vitézi dolgot, de ön most se tévedt, megtalálta a célra alkalmas gentlemant. E városkában régideje az én vállamon nyugosznak az úgynevezett lovagiassági ügyek. Mielõtt ide jöttem volna, a becsületrõl alig voltak az itteni embereknek fogalmaik. Ah, mi volt itt azelõtt!

– Igen lekõtelezne ön, ha még valakit megnyerhetne ügyünknek a jelenlévõ urak közül.

– Nagyon helyesen. Barátom, Gyengõ István ügyvéd éppen jó lesz. Gyere csak ide, Pista!

Pártfogói hangon szólította oda s olyan modorban tudatta vele a segédkezési szerepet, mintha egy dominiumba ültetné be. Hamar rendben voltak és elindulhattak az akácos felé. Az apácaasszonyok órája a zárda tornyán éppen tizenegyet ütött. Csendes, hûs szél fújdogált, szénaillatot hozva a frissen kaszált rétek felõl. Külõnben csendes volt minden, s egy emberi lélek sem járt a közelben.

– Még egy kicsit sétálhatunk is, míg az ellenfél megjön.

– Ki lesz az ellenfél?

– Brivinszky kapitány. Ôsmerik az urak?

– Oh, hogyne. Mint a rossz pénzt. Gazdag birtokos itt a közelben. Arról nevezetes, hogy egyszer a három feleségével whistezett együtt.

– Úgy látszik, szeret házasodni – jegyezte meg a gyermek főhadnagy.

– Külõnben nem rossz ember – folytatta a szerkesztõ –, csak azt veszik neki rossz néven, hogy a mostani felesége vagyonából él.

– Még csúnyább volna – mosolygott a főhadnagy –, ha az elõbbi felesége vagyonából élne a mostanival.

– Nem vennék azt rossz néven – szõlt közbe Gyengõ ügyvéd –, inkább azt kifogásolják, hogy a felesége nem szép módon szerezte pénzét, melyen a birtokot vette.

– És mivel szerezte?

– Virágokat árult Törökországban.

– No, azt nem lehet éppen rút foglalkozásnak tartani.

– Eleven virágokat, főhadnagy úr.

Telt az idõ, kétszer is körüljárták a kis akácost, melyet balga gõg »városi park«-nak keresztelt, találtak is egy tisztást, ahol pompásan lehet verekedni, de csak nem jött az ellenfél, az óra a felet ütötte és mégse jött.

– Pedig nekem korán reggel mennem kell – türelmetlenkedett a főhadnagy.

- Tudom – szól az ügyvéd –, ön temetésre siet, de az csak délután lesz.
- Úgy, de nekem ott funkcióm van.
- Nekem is – felelte az ügyvéd.
- Hogy-hogy?
- A megboldogult öregúr énreám bízta a végrendeletét.
- Régen?
- Vagy három év előtt hozta hozzám lepecsételve, holnap, fogjuk felbontani.
- Tehát nem tudja, mi van benne?
- Nem közölte velem.

E pillanatban léptek hallatszottak a vendéglő felől és beszélgetés nesze.

– Hop, hop! – jelezte »Galgavölgy« szerkesztője az irányt, amelyben vannak, miközben érdekes történetekkel mulattatta a helyi hírlap kalandos múltjából. Hogyan keletkezett első párbaja? Egy elit-bálon vett részt, ahonnan elküldte a hölgyek névsorát a segédjének, hogy késő este még a nyomdába adhassa. Sietve vetette papirosra a tudósítást, milyen volt a dekoráció, a büfé, a zene, a hangulat, s kik voltak a legszebbek, Szabó Ilonka, Brányi Vilma és Sipeky Mária, – tehetsz velem, amit akarsz. Ez a »tehetsz velem, amit akarsz« a segédjének szólt, hogy fésülje meg, cicomázza fel a szokásos frázisokkal a tudósítást, kurtítsa, tódítsa, ahogy tetszik, de a marha leadta a hevenyészve írt sorokat a magok nyersségében, és most már egyenesen Sipeky kisasszonyra vonatkozott, hogy tehetsz velem, amit akarsz, amit zokon vettek az udvarlói és kihívták. Az egyik seladonnak aztán belelőtt a lábába, az még most is sántít, de még most se vette el.

Megzörrentek a gallyak, és elöbukkantak az alakok: Litmaneck, Brivinszky, egy új tiszt, egy katonadoktor és tiszt szolga, aki műszereket és kardokat hozott.

Némán üdvözölték egymást, mire a segédek félrevonultak tanácskozni s aztán közölték a föltételeket, hogy tekintve a sértés csekélységét, a párbaj első vérre megy.

Litmaneck felállította a feleket, aztán így szólt:

– Béküljenek ki, uraim, hiszen sértés voltaképpen nem is történt.

Brivinszky a fejét rázta.

– En garde! – kiáltá most Litmaneck.

Egy vackából fölvert nyúl egyenesen nekik iramodott és a Brivinszky lába között futott el.

– No nézd, még ez is mit mer. Szemtelen egy állat!

– Rossz omen – dünnyögte Gyengő.

– Rajta! – vezényelt Litmaneck.

A két hajlékony penge összecsapott, mintha két sziszegő kígyó nyelve érne össze. Az óriás Brivinszky hevesen rohanta meg a kis főhadnagyot, olyan csapásokat mérve rá, hogy iszonyat, de Borly ügyes és nyugodt, nem támad, kíméli erejét és kiparírozza a vágásokat. Mintha egymás gondolatát tudná a két kard, s nem is az első vér a férfitesteken volna a fő cél, hanem az első hét-nyolc szikra, melyet egymásból csal ki a két összeütköző acél. Szikra már kihatadt kilenc is, a két kard szisszen, csattan, lesiklik egyik a másíkról s »Halt!«-ot kiált Litmaneck,

keresi az első vért a holdvilágnál, de még mindig nincsen. Csóválja a fejét Litmaneck. Ez egyszer kemény gyereke akadt Brivinszky.

Megint összecsapnak; szuszog, fúj Brivinszky, mint a duda, emelgeti a mellét a düh meg a szégyen. No nézd, a nyálas kölyköt, milyen nehéz elbánni vele! Rezeiteti kardját arabs módra, hogy ha levág, ne a tompa lapjával találjon, előszedi a cselvágásait, a Villenois-féle tercet, a Colesseti suhogóst, melyet *vérhozónak* is neveznek az olasz mesterek. Mind nem ér semmit, a vágást mindenütt felfogta Borly könnyedén, játszva, minden fáradság nélkül, amit úgy lehetne csak szavakban kifejezni, hogy kardjába öltözik, azaz kardjából páncélruhát támaszt maga körül, néha szinte meginog, hátratántorodik a súlyos vágástól. Huh, csikorgatta a fogait Brivinszky – két egyenlő részre hasítom a fejedet. No most, no most, és villan, lecsap a fényes acél egyenesen a fejének. Fenntartja Borly, s abban a pillanatban alulról fölfelé vág az óriás jobb hónaljába; vérsugár szökik fel, aláhanyatlik a Brivinszky karja, fölördít, mint a megsebzett bika. Halt! kiáltják a segédek. De ha nem kiáltanak is, vége van; a kard kihull erőtlen kezeiből.

A katonaoorvos odaugrik:

– Sapristi, ez veszedelmes vágás!

Borly sipkájához emeli a kezét:

– Igen sajnálom, kapitány úr.

– Psja krev (kutya vér) – morogja a lengyel elszontyolodva. – Mi lesz belőlem?

Mi lesz a másik párbajomból?

– Az ördögbe is – vág közbe Litmaneck –, hadd menjen valaki vissza a vendéglőbe és mondja meg Inokay bárónak, hogy vis major jött közbe, hogy a reggeli párbaj elmarad; – milyen határidőt tegyünk doktor?

– Nem tudom – felelte a doktor sötéten –, mindenekeelőtt egy hordágyra lenne szükség.

Így végződött a Brivinszky-Borly párbaj. Borly megköszönte segédei fáradságát s szobájába vonulhatott lefeküdni, de alig bogozódott első álma, ajtókopogtatásra ébredt fel. Ki az, mi az? Senki sem felelt, mert nem az ő ajtaján kopogtattak, hanem a szomszéd utasán. A szomszéd is felriadt, hallani lehetett, hogy ő is kérdezi, ki az? Litmaneck főhadnagy, hallatszott tisztán a folyosó felül. Aha! Tehát az én Litmaneckem van itt.

Kisvártatva fölkel a szomszéd szoba lakója, bebocsátotta a kopogtatót, és a vékony falon át hallani lehetett némelyeket a beszélgetésből és látni a gyertyavilágosságot az oda szolgáló ajtó hasadékain át.

– Hogy nem lesz meg a párbaj, mondja ön? – kérdé egy álmos hang. – Hát mi történt?

– Egy másik párbaja volt az imént és az ön ellenfele megsebesült.

– Eszerint el lesz halasztva?

– Az Isten tudja – hangzott a Litmaneck szava –, nem lesz annak, ahogy én nézem, a kezében se pisztoly, se kard többé.

– Micsoda? Annyira megsebesült volna?

– A jobb hóna alatt kapott egy vágást fölfelé, mindjárt leesett a karja, az ér is át van vágva.

Laci szíve nyugtalanul kezdett dobogni, felült ágyában, fejét félkönyökére hajtva.

– És ki vágta meg? – kérde a szomszéd szoba tulajdonosa, akinek hangjában lassan-lassan felösmerte az Inokay báróét.

– Egy gyerkőc. Valami Borly főhadnagy.

– Borly főhadnagy? Hát itt van? Igaz, persze. De hisz ez nagyon érdekes. És hogy keletkezett a párbaj?

– Az étteremben vacsorált, s Brivinszky őt szólította fel első ízben, hogy önt kihívja, báró úr, s ő megtagadta.

– Hiszen oka volt nem párbajozni. A nagypja temetésére jött haza.

– Igaz, ez elég ok lett volna, de eleinte vállalta és csak mikor önt megnevezte, hátrált meg.

– Mit mondott?

– Nem adott magyarázatot. Egyszerűen nem vállalta. Különben mondhatom, helyes egy fiú.

Még sokáig diskuráltak, hallotta félálomban, aztán csak reggel ébredt fel, s miután a Nr. 8-ban fekvő kapitány hogyléte felől tudakozódott, (bár annak 39 fokos láza volt) gyorsan dolgai után látott, és már kilenc órára otthon volt Sulyomban a koporsóval, szemfedővel, viaszgyertyákkal.

Nagy, népes temetés volt. Már délben gyülekezni kezdtek a kocsik a két sulyomi korcsma előtt. A megboldogult ismerősei majd mind eljöttek a végtisztes-ségtételre, egész tömege az apró uraknak, akik fűrhéces kocsin járnak, de voltak itt ismeretlen úrias alakok is, messze földről érkezettek. Azt mondják, az öreg szabadkőműves volt, és hogy az egy külön titokzatos ország, ahol ő nagy rangot viselt; egy szó mint száz, annyi emberrel, amennyi ide verődött, két gróft is el lehetne temetni, nem egy kasznárt. Nagy sürgés-forgás keletkezett a két korcsma-ban, készült a tűzhelyen a sok rántotta és lúdzsíros pirítós, a vendéglők nélküli ország két étele, mely minden háznál gyorsan kapható. Eljöttek továbbá a környék valamennyi kisasszonyai, hogy a bárókisasszonyt lássák, aki jelen lesz a temetésen, sőt olyanok is voltak, akik a legendárius kis főhadnagy látására kázmálódtak föl kúriájukból, teljes közömbösséggel viseltetvén a halott iránt. Mindenki eljött, még Disznósy Mihály uram is, csak Borly István nem, akit a sürgöny nyilván nem talált otthon, mert csak a szupplikációs diák az, akit a villanyos drót se ér utol. Megjött közvetlenül a temetés előtt Gyengő István ügyvéd is és egyenesen a kastélyba hajtattott, bemutatván magát Inokay bárónak.

– A temetés után a megboldogult végrendeletét vagyis hivatva kihirdetni. Hol kívánja ezt méltóságod?

Inokay közömbösen vont vállat.

– Nem érdeklődöm a megboldogult hagyatéka iránt. Nem is látom be, hogy mennyiben érintene az engem – mondta a báró.

– Azt beszélük, hogy sokat gyűjtött az öregúr.

– Nincsen kizárva – szolt a báró ásítva.

– Tehát méltóságod nem is tudja?

– Sohase néztem bele a számadásaiba.

– A megboldogult mindamellet azt az óhajtását írta rá a lepecsételt végrendelet borítékjára, hogy felbontandó és kihirdetendő a báró Inokay-család és két unokája, Borly László és Borly István jelenlétében.

– Ha azt kívánta, hát nincs semmi ellenvetésem ellene. Szíveskedjék ide fáradni a temetés után a két Borlyval, mert a tisztilakban nincs alkalmas szoba.

– Csak az egyik Borly érkezett meg a temetésre.

– Akkor hát az egyikkel.

A temetés minden különösebb esemény nélkül ment végbe. A kántor uram versei nagyon tetszettek, a szép diófa koporsó mindenkinek imponált, az öreg Vargyasné ellenben a csipkézett szemfedő kilátszó szegélyzete hozta bámulatba. »Istenem, istenem, milyen jó lehet abban pihenni.« A koporsónál csak maga a szép főhadnagy állt. Az se sírt, csak állt ott, lehajtott fejjel, némán, haloványan, mint egy kőszobor. Feltűnő volt, hogy a földesúri család, melynek pedig utat nyitottak volna a tömegben, nem ment a koporsóhoz közel, hanem csak a széleken húzódott meg, inkább nézőnek, mintsem résztvevőnek. Ezek a nagyurak ott dőfik be a tüskét az ember vékonyába, ahol nem is gondolja. Aztán egy koszorút vagy csak egy bokréta virágot mégis csak köthetett volna a kertészük a koporsóra, hiszen akármilyen volt, mégis csak őket szolgálta. Ezenkívül zavarólag csak egy odatévedt kutya éktelen vonítása hatott, éppen az ének alatt, de ezt is eligazította egy-két rúgással az egyházfi: »Csiba te, vagy talán azt hiszed, hogy te vagy a kántor, no, majd mindjárt megtanítlak én móresre.«

Oh, de gyönyörű volt a baronesz! A noszpályi református papkisasszonyok figyelték minden mozdulatát, kár, hogy a ruhája szabását, a szoknya formáit nem tudták olyan messziről kivenni. De annál jobban emlékezetükbe vették a fejtartását, a módot, amellyel a félreccapott napernyőt tartotta a nap ellen, a fejbiccenést, amellyel a köszönők üdvözlését viszonzta, s ez az, amit jó lesz megtanulni; de aztán olyan is volt, amin megbotránkoztak a nevezett papkisasszonyok, hogy a baronesz a lesütött szempillái alól gyakran tekintgetett lopva a deli katonagyerekre, akihez fogható tisztet csak a mézeskalács szívekre szokás festeni a szokásos versikék fölé. Ma jött meg vendégül Amália tante is (az Inokay Bécsben élő testvére), egy régi világból való öreg dáma, szürke selyemkalappal, wuklikkal és aranyos pápaszemmel az orrán, az is váltig a főhadnagyot nézte s kíváncsian kérdezte unokahúgát:

– Ki az a fess tiszt?

– Az öreg Borly unokája – kiáltotta be a fülébe félhangosan a baronesz, mint-hogy Amália tante egy kicsit süket volt.

A szemével pislogott, s most már lorgnettejét is elővette a pápaszem elé, hogy jobban lásson.

– Pompás gyerek, mint a gyertyaszál. Bocsásd meg, szívem, tudod, egy kicsit hibás a fülem, nem jól hallottam, hogy ki az. Mondd meg, kérlek, még egyszer.

– Az öreg Borly unokája – ismételte Mária és elpirult.

– Úgy – szólt a vén dáma a fejével bólingatva –, köszönöm. Pedig azt gondoltam, hogy az öreg Borly unokája.

Aztán véget ért a beszentelés, elhalt a csodaszép ének »Et eum Lazaro, quondam paupere« s csak a Perkálné görcsös, fuldokló zokogása hangzott ki a beállott csöndben. A minisztráns gyerek átvette a plébános úr kezéből a szent füstölőt, a keresztet vivő Kozár Jancsi glédába helyezkedett, a halottvivő legények most már fölkapták a Szent Mihály lovát (könnyű volt a nemzetes úr, mint a pehely). A bárói család csodálatos módon eltűnt onnan a szögletéről, Disznósy uram pedig felhasználván az alkalmát, odafurakodott a főhadnaghoz s megfogva annak mind a két kezét, fölkiáltott:

– Milyen kár volt, milyen kár volt!

Az emberek csodálkozva néztek oda. Ez volt az egyetlen hang, mely sajnálkozást fejezett ki e különös temetésen. Holott Disznósy uram is úgy értette, hogy kár volt őt ott hagyni a Lackónak. Mert aztán Majza Jánoshoz, a mézeskalácsoshoz fordult, aki a megboldogult kasznártól a mézet szokta megvenni évenként, s eképpen szólott:

– Az Isten lakatosnak teremtette, de a császár elvette katonának. Borzasztó kár volt. Ha meggondolom, hogy micsoda lakatot csinált az a gyerek, és látom most rajta ezt az uniformist, hát dühbe jövök.

Megmozdult a menet lassú, ünnepélyes lépegetéssel a temető felé, a parasztyerekek előre futottak, hogy a koporsó leeresztését közelről lássák (mert csak az az egy szép van a temetésekben). Mindez gyorsan történt, és ezzel most már vége a kaszárnak. Csak egy picinyke púp jelzi a földön, hogy ő is volt. Lassanként elszállingóztak a keresztény hívek, csak még a sírásók szedték össze egykedvűen a csákányaikat és fülkosaraikat, s Perkálné zokogott a kereszthez omolva, reá szent képecskét, Mária mennybemenetelét ragasztva. A főhadnag is ott állt megilletődve, midőn egy kéz a vállát érinté.

– Szervusz, Laci!

Borly megfordult és Pál bárót látta maga előtt. Magas, nyurga fiatalember volt; jól kihúzta őt is az idő.

– Ah, ön is eljött, Pál báró? – szólt a főhadnag meglepetve.

– Csak nem akarsz talán magázni – pattant fel a báró röstelkedve –, azért, hogy én még semmi se vagyok.

– Nem, nem, de látod, azt se tudom, hogy hol a fejem. Igazán szép tőled, nagy megtiszteltetés, hogy ide is eljöttél – mondá.

– Értelek. A családra neheztelsz és talán jogosan. De lásd, én más vagyok, én másképp gondolkodom. És hát a család, tudod, mi minden érte, talán tudod, milyen szegények vagyunk, és az ember végre is azért tart magának törülközőt, hogy a maga szennyét beletörülje, és azért gazdatisztet, hogy a maga könnyelműségét ráfogja. De én... én szerettem az öregedet, ő is szeretett engem, jól tudom, és fáj a szívem utána.

Pálnak mind a két szeme megtelt könnyel. Borly észrevette és szeretettel fűzte karját a Paliéba.

Hát te hogy vagy?

– Csak úgy (vállat vont), de gyerünk innen.

– Hová?

– Hát egyelőre hozzánk, ahol még a végrendeleten kell átesned, azután majd szabad léssz és velem is ráérsz egy kicsit beszélgetni.

– Hozzátok? – kérdé fojtott hangon, szinte félénken.

– Igen, édesapám azt akarja, hogy nálunk legyen a végrendelet felolvasása, s nekünk is szabad lesz bemenni.

– Kik azok a »nekünk«?

– Hát a Mari testvérem. Nem emlékszel már rá?

– Hogyne emlékezném!

– Azért mondom – fecsegett Pál –, mert ti katonák könnyen felejtitek, azt mondja, a lányokat. Andere Städtchen, andere Mädchen.

– Ki mondja azt?

– Mari testvérem.

– Ő mondta?

– Ő, de mit csodálkozol ezen?

A kastély kopjás vaskerítésénél Gyengő ügyvéd várt rájuk s egypár lépést tett eleibök; ugyanott a szolgabíró, Bekeházy Gábor mutatta be magát a főhadnagy-nak.

– Sok szépet hallottam felőled – szólt nyájasan a vidéki dzsenti mindjárt bizalmas modorában.

Mindez megmelegítette egy kicsit Lacit az epedve várt és most mégis rettegett pillanathoz, a bárói család elé lépni. Mindamellett inkább rontott volna rá egymaga egy porosz ezredre. Sajátságos szepegéssel ment végig a parkírozott udvaron, az ügyvéd a kocsijához lépett és annak a ládjából egy kis bőrtokot húzott ki, azt a hóna alá fogta, a szolgabíró pedig anekdotákat beszélt a közelebbi korteskedésből, hogy a siroki kántor betanította a papagáját »Éljen Inokay követünk« kiáltásra és most a madárnak is három forint napidíjat követel a szemtelen.

Így értek föl a lépcsőn a szarvas-agancsokkal és mindenféle vadásztrofeumokkal díszített előcsarnokba, melyből a társalgó szoba nyílt. Mivel a zsaluk le voltak eresztve, a napsugaras fényzönből belépők csak lassan, nehezen különböztették meg a tárgyakat és alakokat.

Inokay fölállt és a szolgabírónak nyújtá kezét.

– Mi hír a kerületben? Széna, szalma? – hadarta gyorsan, mintegy annak jeléül, hogy nem kíván rá feleletet. Egy igazi nagyúr nem kíváncsi.

– Ah, a mi főhadnagyunk! – szólt könnyedén, a tiszthez fordulva. – Mikor jött?

– Még tegnap, méltóságos uram!

– Hogyan, hiszen én úgy tudom, hogy tegnap még a városban volt.

– Igen, de már innen mentem be a városba, egy kis dolgom volt ott.

– Igen kevés lehetett – felelte meleg mosollyal s jelentőségteles pillantással –, mert az enyémet is elvégezte.

Borly meghajtotta magát és azt se tudta, hova tegye kezét-lábát, úgy rémlett neki, ha egyet lép, megbotlik a kardjában, és elesik, pedig már nem is volt homály a szobában. Sőt ellenkezőleg, még fényesebb nap világított, mint odakünn, mégpedig kettő, a Mária két fényes szeme, s hozzá az az egész fehér arcocska, csodálatos édességével. Laci nem mert odapillantani és mégis mindenünnen oda

látott. Szédülés fogta el, forgott vele a szoba, és különben is olyan furcsa volt minden, egy beszabadult zöld legyecske zümmögött bent, de ezt olyannak érezte, mintha egy egész cigánybanda játszanék, és csak az volt különös, hogy az óra halk ketyegése keresztülverte magát e hangokon. Vagy talán nem is az óra volt az, hanem a saját szívének hangos, zavaros dobogása.

Ott állt a kicsike az anyja mellett, a lovon hadakozó Inokay Sebestyén bárónak Mányoki által festett nagy képe alatt. Mint az alvajáró, ment gépiesen Laci is a többiek után a báróné felé, ki úgy vette ki magát, Uram bocsáss, a holdvilág arcával, a terebélyes krinolinban, mint egy sátor a félholddal a tetejében. Sovány kezét lomhán, fáradtan nyújtotta csókolásra, míg a baronesz kislányos pukkedlit csinált az urak előtt és odahajolt az anyja mögé a nagy karosszékre.

– Foglaljanak helyet, uraim – szólta a báró –, és essünk át a mai szomorú alkalomnak utolsó részén is, mely szorosán véve, nem is tartozik mireánk, de mint-hogy a megboldogult kívánságáról van szó...

– Igenis – vágott közbe az ügyvéd –, ő maga kívánta, hogy végrendelete a méltóságos bárói család előtt bontassék fel és hirdettessék ki. Talán inkább a szolgabíró úr lesz szíves felolvasni.

Átnyújtotta a bepecsételt iratot Bekeháznak, aki felbontván azt, pátosszal kezdte olvasni:

– Az Atya, Fiú és Szentlélek Isten nevében! Én, nemes Borly Gáspár, alulírt tanúk előtt lelkemet Istennek, törekeny testemet az anyaföldnek ajánlván, fennmaradó földi vagyonomról ép elmével, átgondolt akarattal a következő végintézkedést teszem.

– Halljuk – szólta az ügyvéd, elfelejtve, hogy ilyen előkelő társaságban még köhécselni sem illik.

– Áll pedig a vagyonom – olvasta tovább Bekeházy – a sulyomi 115. számú telekjegyzőkönyvben bekebelezett csekély ingatlanomból és viskómból, továbbá a budai telkemből. Az elsőt, a sulyomi ingatlant hagyom örökös tulajdonul hűséges ápolásáért özvegy Perkál Józsefnének. Senki őt örököseim közül abban ne háborgassa, a budai telket ellenben, melyet tízezer forintra becsülnek, hagyom egy alapra, mely a beteg kutyák gyógyításának céljaira szolgáljon, mert minden háziállatot gyógyítanak az emberek, csak a kutyát nem, holott minden háziállat között a kutya áll a legelső rangban tehetségben, szolgálatkészségben, hűség és pajtáskodás dolgában.

– Menjünk tovább – szólta közbe a báró közömbösen.

– Ingóságaimat ugyancsak Perkálné örökölje, a könyveken kívül, mivelhogy nem tud olvasni.

– Ohó, egy homályos pont – csapott le az ügyvéd a szövegnek egy részére, mint a keringő héja. – Kérem csak még egyszer felolvasatni ezt a kikezdést! Az ingóságokat kapja-e Perkálné azért, hogy olvasni nem tud, vagy a könyveket nem kapja azért?

– Mindegy az, kapja, mert kapja, punctum – vélte a szolgabíró és olvasta tovább a következőket: »Vagyonom főrésze, részint készpénzben, részint papírokban, a losonci, miskolci, egri takarékpénztárakban és az egri káptalannál van

letéve, kitesz kamatok kamatjaival összesen négyszázhuszonnyolc ezer forintokat. «

– Ah – röppent el a báróné ajkairól a csodálkozás önkéntelen felszisszenése. A báró gúnyosan mosolygott. Borly főhadnagy lesütötte szemeit. Mária kötése fölé hajolt. A szolgabíró pedig letette meglepetésében a végrendeletet az asztalra és fölkiáltott.

– Hallatlan összeg! (a báróra tekintett, aki egy ringaszéken ülve, egykedvűen lóbázta magát, miközben egyet-egyét csikordult a szék.) Tetszett tán valamit mondani?

– Nem – felelte Inokay fáradtan.

– Akkor hát tovább olvasok. »Ennek az összegnek a főrészt abból a célzatból szereztem, mert előre láttam, hogy az én szeretett uram, Inokay Gottfried, úgy lelki jósága, valamint úrias könnyűvérűsége és kedvtelése miatt, előbb-utóbb tönkre fog menni... « Bocsánat, báró úr, ha talán parancsolja, hogy abba hagyjam?

– Dehogy. Csak folytassa – szolt a báró hidegen. – Sőt csak most kezdek kíváncsi lenni, hogy miféle gorombaságokkal traktál kasznárom a másvilágról.

– Ez okból – folytatta a felolvasást Bekeházy – elhatároztam, hogy amit lehet, megmentek az én kis uram, báró Inokay Pál és kis úrnóm, báró Inokay Mária részére. Loptam én is az egész világgal, ahol észre nem vették, még talán ott is, ahol észrevették, és összegyűjtöttem nekik kerek négyszázezer forintot, amely összeget ezennel nekik hagyományozom, illetve az övék az, az övékből való, úgyhogy azért engem semmi hála, semmi köszönet nem illet, nekem ezt az eszmét csak a sajnálkozás és az az érzés sugallta, hogy így edesebb pihenésem léssen az anyaföldben.

Templomi csönd támadt, szinte dermesztően ünnepélyes. Mintha a megholt szelleme suhogna bent, egy ablakot kitaszított egy hús áram és végigsurrant a szobán. A báróné szemei megüvegesedtek és egyszerre megteltek könnyel. A báró elfelejtette magát ringatni székén s mereven bámult maga elé, mint hogyha álmot látna. Csak a zöld legyecské dögött, dudált vidáman, meg-megkoppantva az ablaküvegeket.

Az ügyvéd felugrott és meghajtotta magát a baronesz előtt.

– Gratulálok, kisasszony.

– Ah, istenem! – sóhajtott az öreg báróné és nyugtalanul kereste szemeivel a főhadnagyot. A finom asszonyi lélek gyorsan meglátta a neki gyűjtött örömtüzeknél másoknak a bánatát s kínos tapintatlanságnak vette az ügyvéd gratulációját Borly jelenlétében.

Mária piros lett, mint a pipacs, s csak az ujját tette a szájára, – figyelmeztetve az ügyvédet, hogy már nem szólhat, mert a szolgabíró tovább olvas.

– Rendelem végül, hogy a fennmaradó huszonnyolc ezer forintnyi összeget, mint tulajdon takarékoságom gyümölcsét, egyenlően ossza fel Gyengő István, hites ügyvéd, végintézkedésem végrehajtója, két unokám, Borly László főhadnagy és Borly István tanuló között, kikre, valamint földesuraimra az ég áldását kívánom. Atya, Fiú, Szentlélek Isten nevében Ámen.

Van még valami?

– Még egy Post Scriptum – s olvasta odább Bekeházy. – »Nagy tájékipámat hagyom a helybeli kántornak, Boczkó Péternek a búcsúztató versekért, könyveimet Inokay Pál bárónak, budai telkemnek földalatti részét Inokay Mária báró kisasszonynak menyasszonyi kelengyélül, a padlásán levő lakatos-eszközöket egy jól tanuló sulyomi parasztgyereknek, aki lakatosmesterségre érez hajlandóságot.« Eddig van. Ritka egy eset – tette hozzá –, nem vagyok mai gyerek, de ilyet még nem hallottam. Négyszázezer forint! Forgós teringette!

S ezzel fölkelt és átnyújtotta a nagyértékű okmányt Inokaynak.

Az pedig fogta, amint úgy négyrét volt hajtva, kétfelé szakította és az asztalra dobta.

– Az isten szerelméért, mit cselekszik? – kiáltott fel a szolgabíró. Az ügyvéd, aki egy kicsit asztmás volt, levegő után kezdett kapkodni, maga a báróné is ijedten ugrott fel.

– Azt, amit tennem kell – mondá a báró kipirulva, büszke, csengő hangon; szinte szép volt most, és kiegyenesítve termetét, egy fejjel látszott magasabbnak. – Azt, amivel az egyik nemesembernek kell, hogy feleljen a másik nemes ember, a halottnak az élő.

– Apa, apa mit tettél? – szörnyűködött a baronesz.

– Borly megfosztotta a saját unokáit egy olyan vagyontól, ami a törvény szerint már az övéké volt, én visszaadom azt nekik, bár a törvény szerint most már az én gyermekeimé lehetne; ez a legkevesebb, amivel tartozom ama nagyszívű ember unokáinak, akit én egész életemben félreismertem. – Így lesz, punktum, mert úgy akarom és szeretném látni, ki akadályozza meg?

– Én – felelte egy kellemes érces hang, a fiatal Borlyé. – Mi nem fogadhatunk el olyan vagyont, mely a méltóságtoké. Mi becsületes emberek vagyunk, és tudunk dolgozni, s nincs joga minket senkinek megsérteni, bár csak Borlyak vagyunk.

A báró csodálkozva hallgatta a főhadnagy heves kifakadását, s ez a hevesség visszaadta hidegvérét.

– Ön rosszul ítéli meg szavaimat, főhadnagy úr, ha ilyen értelemben magyarázza azokat. Lekicsinyítésről szó nem lehet; bizonyára rosszul választott alkalom volna az Isten és emberek előtt. A Borlyak az én szememben e perctől kezdve egyenrangúak lettek a nemességben az Inokayakkal, de csak úgy, ha az az Inokay, aki most beszél önnel, méltó lesz ahhoz a Borlyhoz, aki az imént szólott hozzánk abban az iratban. Reményilem, megértett engem? Amit mondtam, megmondtam.

S ezzel egy szót se várva, nehéz, határozott léptekkel ott hagyta a termet.

Pali kiosont apja után, elfogta valahol a korridoron, és lehajolt, kezét csókolt neki.

– Értelek, Inokay – szólt és eltűnt szobája ajtaján.

A többiek megrökönyödve néztek össze. Hát mi lesz most?

Valóságos tanácstalanság állt be. A báróné felállt, ünnepélyesen fölvette az asztalról a berepesztett végrendeletet, majd magához intve lányát, eltávozott, egy fejbőlintással üdvözölve az urakat.

– Szép spektakulumot csinált apád – panaszkodott útközben. – Most, mikor idáig vagyunk! (Ujját a torkára tette.) Ki látott ilyet? A gondviselés egy mentődeszkát nyújt feléje, sőt egy hidat, és ő elrúgja, mert kevély.

– De mikor a kevélység úgy megszépíti az apát, édes mamám.

– Köszönöm szépen. Ha kevély akart maradni, takarékosnak kellett volna lennie. Rá kell küldeni a tante-t, hadd beszéljen a fejével. Gyere, beszélünk kell a tante-tal. Ah, Pali, jó, hogy elémbé jössz. Eredj be, kérlek, és mondd meg az uraknak, várjanak egy kicsit, mert így nem maradhat a dolog. Istenem, istenem! Mennyi baja van az embernek.

Bent a nagy teremben csak a három úr maradt, az ügyvéd, a szolgabíró és a főhadnagy. Az inas húsítóket hozott be.

A szolgabíró dühös volt, de azért mégis felhajtott egy pohár jégbe hűtött vizes bort.

– Valóságos ternó egy ilyen végrendelet, választások idején, de egyébként is. Mindig nagy kortesnek tartottam az öreg Borlyt, de hogy ilyen slágert kivágjon, sohasem hittem volna. Gyönyörű ez. Hisz ennek már a szele is elég, hogy elsőpörje az útból Peszerényit. De hogy egy ilyen mennyből aláhullt manát el ne fogadjon Inokay, ez mégis hihetlenebb mindennél.

Gyengő fiskális mosolygott:

– Majd előveszi a jobbik esztét. Ösmerem már én az efféle felbuzdulásokat.

– No, no, a báró nagyon makacs ember, szóval karakter – vélte a szolgabíró.

– Hát mármost mit csináljunk? – kérde a főhadnagy.

– Azt hiszem, valami jegyzőkönyvet kellene felvenni – szolt a szolgabíró habozva.

Az ügyvéd elgondolkodott.

– Az eset nagyon komplikált – mondá. – A végrendeletet a bárónak semmi esetre se volt szabad szétszakítani, mert az nemcsak az ő gyermekei jogát tartalmazza, de a Perkálnéét is. A szétszakítás azonban nem képezi a végrendelet megsemmisülését, mert hiszen fel volt olvasva, ki volt hirdetve és tanúk vannak alatta. Aztán az is kétséges, van-e a bárónak joga lemondani olyasvalamiről, ami nem az övé, mert a báró végre is, igaz, természetes gyámja a gyermekeinek, de ő maga nem örökös. A báró úr lemondása különben már azért se érvényes, mint-hogy a főhadnagy úr ezt el nem fogadta. Igaz viszont, hogy az ön visszautasítása – az öné, főhadnagy úr – szintén érvénytelen, mert ha jól tudom, ön még kiskorú. Persze ennek ellenében föl lehet hozni, hogy egy császári főhadnagy állásánál fogva nagykorúnak veendő, föltéve mondom, de meg nem engedve. Am ha megengednök is, semmis volna a báró lemondásának elfogadása, abból az okból, mert ön csak ön és semmi esetre sem képviseli kiskorú Borly Istvánt, annak nevében tehát nem nyilatkozhat. Ez egy egész labirintus, uraim, amelyben én sem tudok hirtelen eligazodni, egy egész gordiusi csomó... De egy jegyzőkönyv még-se árthat.

– Oh, a jegyzőkönyv sohase lehet felesleges – mondta a szolgabíró lelkesen.

– Az már olyan a mi szakmánknál, mint a gyógyászatban a hashajtó. »Vegyen be a páciens egy kis hashajtót.« Ez mindenesetre jó. Vegyünk fel tehát a dologról

jegyzőkönyvet. Ez a civilizáció szimbóluma. Csak az az ország lehet boldog és szilárd, ahol az előforduló bajok és esetek jegyzőkönyvbe vannak fölvéve. Itt azonban ez csak a kezdet, magam is beösmérem, hogy ez egy gordiusi csomó. Ezt valahogy merészen kell keresztülvágni! Amint mondani szokták, karddal.

– Hát majd szétvágom én! – kiáltott föl a főhadnagy kipirulva.

– Hogyan? – kérdezték kíváncsian.

– Ez az én dolgom. (S ezzel a belépő Pálhoz fordult.) Pál báró, jelents be, kérek, édesapádnál.

– Mi végre? – kérde Pál báró. – Apámat nagyon megrázta a jelenet, ilyenkor rosszul érzi magát, azért kérdezem, mi végre.

– El akarok tőle búcsúzni – felelte nyugodtan.

– Ilyen hamar?

– Meg kell lenni.

– Hát jól van, gyere velem.

E percben nyitott be a komornyik is, hogy a méltóságos asszony kéreti az ügyvéd urat. De még ennél is jobban gomolyodott a dolog, mert a Balassa almás-szürke négyese is most gurult be nagy ostorpattogatás mellett az udvarra. A szolgabíró kitekintett az ablakon s vígan dörmögte magában: »Az ördög mindig készenlétben tartja a maga emberét, hogy ahol valami nemes munka folyik, közbe lépjen.« S ezzel kiszaladt Balassa felé, hogy elbeszélhesse neki a történeteket.

A korridoron azt mondta Pál báró a főhadnagynak:

– Várj egy kicsit, beszéllek előbb az apával, mert ő furcsa ember.

Borly a régi ismerős képeket nézegette a folyosón, Tátikáról, Csobáncról, Kisfaludy regéiből vett tárgyakról, odább függött üveg alatt rámában az Inokay-nemzetség családfája, az első páncélos ős ágyékából kinőtt törzs teli almával s minden almán egy név, a legfelső ágon csak két alma volt, az egyikén ez a szó: »Mária«. Az első embert is egy alma tette szerencsétlenné. Itt áll most megint, ahol annyiszor epekedett fiúkorában, hogy erről a fáról szakítson.

Az oldalt eső szalon ajtaja félig ki volt nyitva, és nagyon kiabálva beszélhettek, mert minden szó jól ide hallatszott.

– Szörnyűség ilyet tenni! – szólt egy rezes, tompa hang. – Ilyenkor. Szerdára megint árverés van kítűzve. S én nem adhatok nektek többet. Itt valamit tenni kell. Sequestrumot kell kérni Gottfried ellen, ha másként nem lehet. Különben nincs joga lemondani. Az örökség a gyerekeké. Sequestrum neki.

– Meg kell a »máskéntet« próbálni – vegyült bele egy másik hang, a bárónéé.

– A dolog menni fog. A főhadnagy derék ember, nem fog nehézségeket csinálni.

– Mit derék ember! – rikácsolta az előbbi női hang. – Minden főhadnagy egyforma, mind flasztertreter. Ismerem őket. Elég főhadnaggyal volt dolgom. Egy közös zsákba kellene őket varrni és behajítani az lpolyba.

– Oh, tante, tante, ő oly szépen, nemesen viselte magát! – védelte egy csengő szózat. – Nem igaz, mama?

A főhadnagynak minden vére megbizsergett. Ez a Mária szava volt.

– Valóban Málíka – bizonyítja a báróné. – A főhadnagy engem is bámulatba ejtett, hogy szinte hinni kezdtem a beszédek, amiket Gottfried a parasztnak tart, hogy az emberek egyenlők...

– Paperlapap – ellenkezett a siket tante (mert csak az lehetett). – Ősmerem a dörgést, honnan jön. Azt hiszed, hogy a tante már öreg, nem lát semmit, hogy a tante együgyű, ki nem talál semmit. Láttam a hadnagyodat, ma chère, a temetésen. Azt hiszed, nem tudtam, hogy kicsoda, az nem a kíváncsiság volt, hanem a vizsgálóbíró ravaszsága. Elpirultál, mikor kérdeztem. Látni akartam, nem tévedtem-e. Azért kérdeztem megint. És te megint elpirultál. Hát én most már semmit se kérdezek, és te se szólj semmit se.

– Nem igaz, gonosz tantika, gonosz tantika.

– No, no, ne sírj hát azért. Legyen hát nem igaz. Hanem azért az összes hadnagyokat az lpolyba kellene fojtani fölfelé a kapitányig. Mert a becsületes ember az őrnagynál kezdődik. De mondom már, hogy ne légy bolond, ne sírj azért.

Hej, pedig már a főhadnagy is csak egy kis híja volt, hogy ríva nem fakadt odakünn a lelkében tomboló boldogságtól.

– Lackó! Hol vagy Lackó?

– Itt vagyok – felelte fojtott hangon, de félt, hogy nem fog tudni onnan elmozdulni s hogy Pál is észre veszi, miként leste meg a hölgyeket pongyola érzéseikben. És sajnálta is, hogy nem tart tovább. Csak még egy percig itt lehetne, csak még egyetlen hangját hallhatná.

Hasztalan, mennie kellett, ahonnan a Pál léptei kopogtak, ahol a folyosó kiszélesedik. Azelőtt is gyakran kiabálták itt: »Hol vagy, Lackó?« – hej, de ez régen volt, és akkor még vesszőkön ültek, rövid bársony cikcakkos szoknyácskájában egy nádpálcán lovagolt a leány is, még most is mintha hangzanék szava a komor, ünnepélyes oszlopok közt: »Gyű te Ráró!« Ejnye, iszen itt is van a Ráró! (Egy poroló nádpálca volt a szögletbe támasztva.)

Az izzó napfény vakító sugarait ide is belövellte, pajkosan szaladgáltak az agancsokon, a falakon keresztbe rakott lándzsákon, vértéken és kopjákon, melyek szinte jegyzőkönyvekbe vannak már véve a bíróságok fiókjában, a két leander, mely nagy abroncsos zöld vödörökben őrt állni látszott az ajtónál, megperzselt, lekonyult virágaira néhány vadméh és darázs szemtelenkedett be. Ezek keringtek ott örülten, a zsákmány körül.

– Apa szívesen lát – jelentette Pál báró. – Bent van nála báró Balassa.

– A báró van itt? – szólott Borly megütődve. – Megállj csak, kedves Pali. – Nem lehetne az, hogy őméltósága külön fogadjon?

– Hiszen előtte is elbúcsúzhatsz. A báró kedves ember, ismered. Miért akarsz az öregemmel külön beszélni?

– Csak úgy – felelte Borly –, szeretnék.

Pál báró vállat vont, némi gyanakodással.

– Hát eredj be ebbe a szobába, bemegyek, megmondom neki.

Az úgynevezett Zrínyi-szobára mutatott. Ebben hált állítólag valamikor Zrínyi Miklós, a költő, aki udvarlóképpen fordult meg egyszer a sulyomi kastélyban. Amaz Inokay kisasszony, Katherina, aki kikoszarozta az ország első lovagját és

költőjét, ott lóg életnagyságban a falon keleti gyöngyből rakott pártában, – abban is temették el.

A szoba küszöbén kiöltött piros nyelvvel egy lihegő kutya feküdt, a méltóságos úr agaraiból.

– Cicke! – szólítja meg Borly. – Eressz be, Cicke!

Cicke felugrott, megrázta magát, hogy szinte pattogott a bőre, a farkát csóválta, látszott, hogy felösmerte.

Borly benyitott a szobába és megállt az Inokay Katherina képe előtt, aki aranyöldbe játszó brokát selyem ruhában ábrázoltatik egy sólyommadárral a kezében. A madarak és az asszonyok mindig összetartottak. Csakhogy mostanában már csak a kalapjaikon szerepelnek kitömvé. Nézte sokáig, nézte a képet, kereste a hasonlatosságot a régi és a mostani Inokay kisasszony vonásai közt. Milyen furcsa, hogy gróf Zrínyi Miklós ebben a szobában lakott. És talán itt kapta a kosarat is. Nagyot dobbant a szíve, és olyan sápadtnak mutatta a régi velencei tükör, hogy megijedt magától. Ej, mért volna furcsa? Hiszen ha itt volt Zrínyi Miklós, hát csak kellett valahol hálnia is.

Valami bútor pattant. Összerezzent. Majd egyszerre látománya támadt, egy villanat s eltűnik a kép, és előtte áll Inokay Gottfried báró.

Nevetve állt ott, mind a két kezét kinyújtva feléje barátságosan.

– Ah, ön megijedt, kedves főhadnagy. Persze nem gondolta, hogy ez a kép rámástól voltaképpen egy ajtó. Ezt természetesen maguknak el nem árultuk, mikor mint gyerekek itt szaladgáltak, mert játéknak véve, bizonyosan tönkretették volna a sok próbálgatással a szegény Inokay Katherinát. Sajnálkozva hallom Palitól, hogy ön itt akar bennünket hagyni.

– Mindamellett szeretném, ha előbb ez a hagyatéki ügy rendbe jönne.

A báró szivarokat vett ki egy szekrényből és szívélyesen megkínálta.

– Gyűjtsen rá, főhadnagy úr, és üljön le egy kicsit nálam. Igen örülök, hogy önnel kezet szoríthatok. Ami pedig az örökséget illeti, vegye úgy, mintha nem volna végrendelet. Nagyatyjuk után a két unoka örököl, punktum. Ez másképp nem is lehet.

– De...

– Semmi de, kedves főhadnagyom. Én nem fogadhatom el az örökséget önök elől. (Előre elmosolyodott attól, amit mondani akart.) Pedig voltaképpen én is csak beteg kutya vagyok, mint a többiek, kikről az én öreg barátom gondoskodott. Sőt én vagyok a legbetegebb.

– De hisz a gyűjtött pénz a méltóságod vagyonából van véve.

– Én azt most már nem hiszem.

– De ha maga a megboldogult mondta?

– Éppen azért.

– Nem értem.

– Lássá, ha én most azt a pénzt elfogadnám, örökké bántana a lelkiismeret, hogy azt önök elől elraboltam; mert tegyük fel, hogy csakugyan elharácsolt az öregúr egyet-mást tőlem, engedelmeskedve annak a nemes érzésnek, mely őt szinte szentté teszi énelőttem (a báró arca kimelegedett és hangja lágy lett,

majdnem reszketeg), csak az ő szerencsés keze, az ő gazdálkodása, roppant takarékosága és üzleti ügyessége mellett nőhetett az fel akkora összegre. Borokat vett olcsón s drágán adott el. Gabonával is spekulált. Mindezt azzal a gondolattal, hogy a gyermekeimnek legyen. Nálam az a pénz éppúgy elolvadt volna, mint a többi. Hanem azért én most seperjem be, ugye, tekintet nélkül arra, hogy az ő unokáinak marad-e vagy nem marad? Ugyan mondja meg, mit tartana rólam a világ? Hát megmondom én, mit tartana: azt, hogy Inokay hitvány ember, aki elfogadta attól a hű szolgától hosszú életének keserves vérértékét s kifosztotta az unokáit. Azt ugyan senki se hinné, hogy az a négyszázezer forint tölem van elcsipegetve. Sőt komolyan mondom, most már én se hiszem.

– De hát akkor mit csináljunk? – szólt a főhadnagy szinte megijedve. – Mert az örökséget én se fogadhatom el, ha akarnám se, hiába hagyja nekem méltóságod.

– És miért?

– Mert rajta van a stigma. Maga az örökhagyó bélyegezte meg, rámutatva, hogy lopott vagyon. Engem a tiszti kardbojrt kötelez arra, hogy visszautasítsam.

Inokay meglepetésében lenyelte a csibukja füstjét, köhögni kezdett tőle.

– Hm, erre nem is gondoltam. Ejnye, ez furcsa kezd lenni.

– Annyira furcsa – vette fel a szót a főhadnagy –, hogy végre is oda kellene adni csupa becsülettudásból az öregúr hagyatékát valami jótékony célra, idegeknek. De hát akarhatta-e ő azt? Okos lenne az? A mai viszonyok között? Hiszen kacagna rajtunk a világ.

Ez a szó új perspektívát nyitott Inokay elé. Nevetségessé lenne. Persze nevetőségessé. Ettől ijedt csak meg komolyan; ezt kerülte egész életében, ezért volt finnyás némely dologban s némelyekben könnyelmű, és most íme ott áll, hogy éppen a finnyássága, a gavallérossága miatt váljék nevetőségessé. A negyvenes évek pózoló nemzedékéhez tartozott, mely egy fönséges színjátékot játszott el Európa előtt, – maga dolgozván önmaga ellen, fölszabadítá jobbágyait, levetette bíbor palástját, eleresztette szolgáit, mintha mondaná: »Nem akarok úr lenni többé«, csapra eresztette a zsírt, hadd folyjon el. Ez a nemzedék annyi ideig hányattatott a színpadon, hogy a való életről és annak követelményeiről megfeledkezett, pedig hát élni mégis csak kell, ingyen senki se ad semmit, a varga nem varr csizmát, a szíjgyártó nem ad lószerszámot. E fényes föllobbanások nem lehetnek állandók se egy ember, se egy nemzet életében. A realizmus és az idealizmus kell, hogy fölváltsák egymást, mint az éjt a nap és viszont. Mert akár az egyiket viszi túlságra, akár a másikat, elpusztul bele. A sovány ember is éppoly közel áll a szélhűdéshez a soványsága miatt, mint a kövér a hájáért. Inokay szinte hátratántorodott e bepillantásnál az így fölvetett kérdés belsejébe. Úgy van, úgy, a főhadnagy igazat beszél! Inokay Gottfriedén kacagni fognak. Oh, hogyne! Hahaha! Don Quichote de la Mancha kidobta a négyszázezer forintot az ablakon s Rozinante éhesen nyerít az istállóban.

– Igaza van, főhadnagy, igaza van – motyogta elszontyorodva –, az nem volna okos dolog, sőt a legnagyobb esztelenség lenne. Valamit tehát ki kell gondolni. Valóban benn van abban a végrendeletben, hogy ez a vagyon tölem van elszedve?

- Valóban benne van.
 - Milyen szavakkal, mert én nem figyeltem a kifejezésekre.
 - Azt hiszem, azt a szót használta az öregúr, hogy »loptam«.
 - Bizonyos ön ebben?
 - Jó volna talán elkérni a szöveget, a méltóságos asszony vette magához.
- A báró csengetett a komornyiknak.
- Kérd el a bárónétól a végrendeletet, szükségem van rá.

A komornyik elhozta pár perc alatt, még egy kis cédula is volt hozzá mellékelve, behajtva pikkelyes kígyó alakra. A báró kibontotta és elolvasta a tartalmát. Csak egy sor volt «Légy eszeden, Fredi. Szerdán itt árverés lesz, és azután is. Máli«.

Idegesen gyúrte össze egy gomolyaggá az ujjai közt, miközben figyelemmel olvasta végig a végrendeletet. Síri csönd volt a szobában. A nyitott ablakon egy bignoniának a fehér virágos ága behajolt. A főhadnagy azzal mulatta magát, hogy a fürtöket olvasta rajta, bizonyosan ötjével a régi mód szerint, szeret – szívből – színből – egy kicsit – sehogy sem.

– Csakugyan a *lopott* szó fordul itt elő – morogta Inokay mintegy magában –, és mégse tehetem, nem visz rá a lelkem, megcsömörülnék magamtól...

Így elmélyedve önmagában, dűnnyögve olvasta tovább, míg egyszerre élesen felkiáltott:

– Hopp! Megvan!

A főhadnagy kérdőleg tekintett rá.

– Megtaláltam a megoldást.

– Hogyan? Mit?

– A szegény öregúr nem volt józan eszénél, mikor a végrendeletet csinálta.

– De ez alkalmasint csak föltevés.

– Dehogy. Bebizonyítható. Megsemmisíthető az egész végrendelet, tehát a stigma is. Nem marad egy körömfeketényi ok se, hogy az unokák becsülettel be ne üljenek az örökségbe. Olyan jel van itt arra, hogy az öreg bolond volt, mely a napnál is világosabb.

– Hol?

– Hát ez a tétel, hogy a budai telkének »föld alatti részét« Mari leányomnak hagyja. Hát van ennek valami józan értelme? Budán csak nincs se köszén-, se ezüstmánya a föld alatt? Mi hát az a föld alatti része az ő budai telkének, ha nem egy megzavart agyvelőnek a fantazmagóriája?

– A telek föld alatti részét? – ismétlé zavartan a főhadnagy, és olyan piros lett, mint a kapos.

A báró észrevette, hogy sarokba szorította, és most egész kéjjel akarta ledömkölni, gyönyörködven saját elméjének élességében s ki akarván annak a diadalát élvezni fenéig.

– No, ugye megvan az arkánium? Most tessék aztán beszélni. Érdekes eset, istenemre. Hogy fog Balassa csodálkozni!...

S e pillanatban csak az a vágya volt, hogy Balassával bámultassa meg magát. Ha nem lett volna illetlen, legótt átszalad hozzá.

– No, az ördögbe is, ugye nem hitte volna? – hadarta ezután. – Milyen megoldás! És a fiskális se vette észre. Ne hívassam be a fiskálist?

És felugrott, a csöngettyűzsinór felé indulva.

– Nem, méltóságos uram. Mert én magam is felvilágosítom, hogy tévedni méltóztatik. Sajnos, ez a téma még így, négy szemközt is kényes rám nézve, de immár kénytelen vagyok vele. S legott belátja méltóságod, hogy nincs meg a megoldás.

– Én pedig határozottan állítom, hogy megvan.

– Hallgasson meg előbb!

A báró hitetlenül rázta fejét, mialatt Borly belefogott az elbeszélésbe, akadozva, vontatottan, elváltozott hangon, mint mikor az oskolás fiú olyan témából felel, amelyre el nem készült, miközben szórakozottan morzsolta ujjaival kardbojtját. Elmondta, amit már tudunk, hogyan hált meg egy éjszaka a budai telken egy üres hordóban, hogy találta meg a gyémánt-tűt, s ennek révén mint lett figyelmessé, hogy a hordó alatt kincsek lehetnek elásva.

– No és? – vágott közbe a báró türelmetlenül, a hosszúra nyúló elbeszélést megszakítva.

– Kerestem és megtaláltam a kincseket.

A báró gúnyosan kacagott föl.

– Hozsánna, oh Boccaccio! Köszönöm a kedves mesécskét. A főhadnagy úr le akar engem pipálni. A főhadnagy úr kincseket talál a nagyapó fundusán, amelyek a leányomnak vannak testálva, azokat természetesen kiemeli, elpezsgőzi, elkártyázza a kintinban, minélfogva most már nemcsak azért illeti az én gyermekemet a hagyaték, mert az öreg az övékéből lopta, hanem azért is, mert az unoka elherdálta a kincseiket. És ezt persze Inokay báró el is hiszi. Mert hát az ilyen báróféle ember nem gondolkozik, nem kombinál, hanem csak ugrik a fényes után, mint a csóka.

– Bocsánat báró úr, de én sohase szoktam hazudni.

– No, no, édes fiam – szólott a báró a rokonszenves melegség hangján –, nem is úgy van az érte, de ha két jó ember valami dologban a dialektika fegyvereivel vetélkedik, az egyik fegyverrel szabad a másik fegyvert kiparírozni. Azért hát, ha ön kincset talált a budai telek belsejében, mutassa elé és én megadom magamat. Dixi.

Nagyot fújt és hosszú lélegzetet vett, mint aki megint kilőtt egy bombát.

– A kincs megvolt, méltóságos uram (a báró gúnyosan mosolygott), bizonyára mondom, hogy megvolt, magam néztem át darabonkint, de...

– Hiszen éppen az a de – vágott közbe nevetve.

– De nem akartam megtartani, hát elküldtem postán a méltóságod leányának, a baronesznek.

Inokay felugrott, mintha egy villámáram lökte volna fel.

– Ez volt az? – kiáltott fel. – Kibújt hát a megfoghatatlan rejtély! Igen, igen, most kezdem már érteni az összefüggést. Az öregúr sajnálta a családi ékszereinket és a maga pénzéből vette meg egy költött eladási lajstrom szerint, valójában pedig elásta a telkén Mici számára.

Most a főhadnagyon volt a meglepetés sora.

– Hogyan? A méltóságok ékszerai voltak?

– Sajnos, mi adtuk át az öregúrnak, hogy zálogosítsa el, s miután több pénz kellett, azt az instrukciót kapta, hogy adja el. Ő aztán el is adta, be is mutatta, milyen cégek vették meg, melyik darabot mily áron. Képzelterti ennél fogva meglepetésünket, midőn egy napon megérkeztek a különböző firmáknak eladott ékszerek együtt egy ládában a lányom nevére címezve. Azóta sem mertünk hozzájuk nyúlni, senki se viselte, mert nem tartottuk a miénknek.

– És az öregúrtól nem kértek felvilágosítást?

– Restelltük volna előhozni. Annyit azonban mégis gondoltunk, isten bocsásson meg, hogy valami inkorrekt dolgot cselekedett. Pedig hát egy szent volt ő akkor is köztünk. Mit érezhetett az ő hófehér lelke a mi gyanakodó, szemrehányó tekinteteink alatt? Oh, istenem, istenem, mily vakok voltunk! Milyen igazságtalanok. De legyen ön megnyugodva, én is foglalkozom egy gondolattal, kiásatom és az Inokayék kriptájába temettetem el. Elégtételt adok neki.

– Köszönöm, méltóságos uram.

– Ha van túlvilági élet – folytatá a báró ellágyulva –, bizonyára jól fog neki esni ez a kis figyelem. De mondja csak, főhadnagy, tudta már ön akkor a végrendelet tartalmát?

– Hogy tudtam volna?

– Hát talán felösmerte az ékszereket?

– Miről ismertem volna fel?

– Hát akkor miért küldte a leányomnak?

Egyszerű volt a kérdés, de a főhadnagyt ugyancsak megakasztotta. Nem jó sokat beszélni, kivált katonának, mert befonódik a saját kifejezéseibe, mint az Ábrahám báránya az iszalagok közé. Kínos verejték ütött ki a főhadnagy homlokán, míg arca csupa láng lett.

– Nem haragszik meg méltóságod, ha egészen őszinte leszek? Nem ítél meg engem? – tagolta idegesen, szomorúan, zavartan – ha elmondom, tekintve a körülményeket, a helyzetet, amit talán nem kellene, amit, hogy is mondjam csak, oh, istenem... de talán mégis...

– Csak beszéljen őszintén. Hiszen másképp nem érthetnék meg egymást.

A főhadnagy lehunyta szemeit és a kardjába fogódzott, szédült, a szoba forogott vele.

– Fiatal gyermek voltam akkor – szólt elhaló, rekedt hangon. – És tudja a báró úr, milyenek a gyermekek, nem veszi rossz néven, szerelmes voltam a kis baroneszbe.

Félve nyitotta ki szemeit, hogy áll-e még a világ, és csodálkozott, amit látott és hallott. A bignonia-gallyak csak úgy lóbázták a fürtjeiket, mint azelőtt, a nap besüttött és fényes aransávot vont az Inokay Katherina brokát szoknyáján, a madarak csipogtak odakünn, a báró pedig nevetett.

– Aha, ni! hát így sülnek ki a selymaságok? Aztán lássuk csak – mondá évelődve –, meddig tartott ez a szerelem?

– Bocsánat, de az már nem tartozik ide – sóhajtá mélán, álmodozón.

– Bizonyos esetben idetartozik.

– S ez az eset, méltóságos uram? – kapott a szón Borly, mint az éhes hal a csaléteken.

– Ha még most is szereti – felelte Inokay csöndesen, kiégett csibukját leeresztve a padlóra.

A hadnagy lesütötte szemeit, mint egy elítélt.

– Ha szeretem-e? – szólt szenvedéllyel, álmodozón. – Ki se lehet azt mondani.

– No, iszen akkor mégis nekem van igazam, hogy megtalálható a megoldás.

– Hogyan? – nyögte a főhadnagy, kételkedő, réveteg tekintettel.

– Föl van adva a rébusz, találja ki – mosolygott a báró.

– Méltóságos uram! Igaz lenne? Nem tréfa? Szabad szólanom?

– Csak egyenesen, katonásan, mint a nyíl, katona uram.

– Hát adja nekem feleségül a baroneszt.

– Én pedig két kézzel adom oda – szólt egyszerűen, minden ünnepélyesség nélkül a báró –, föltéve, hogy ő is akarja.

S ezzel mintegy jelképileg odanyújtotta a főhadnagynak mind a két kezét.

A főhadnagy pedig lehajolt, elöntötték szemeit nagy boldogságában a könnyek, némán megcsókolta kezét, de érezte a báró, hogy egy-két könny is hull rá, s ezzel hirtelen átnyalábolta a fejét, a melléhez szorította, hogy síró katonát ne lásson és a nyaka tarkóján csókolta vissza.

– Mi ketten végeztünk, édes fiam: mostan eredj be az asszonyokhoz, és végezz a leánnyommal magad!

A főhadnagynak sem kellett több. Boldogan hagyta ott a bárót; szinte mámorosan az örömtől. Amilyen kishitű volt a kezdet kezdetén, éppen olyan elbizakodott lett; katonaerkölcs az. Ha félig sikerül az attak, a győzelem nem lehet kétséges többé.

Ment, ment, azaz hogy szinte futott a hangos folyosón, megszólítván kurtán, parancsolón az ott ödögő komornyikot.

– Jelentsen be a hölgyeknél.

– Nem szabad senkit bebocsátani, bent tanácskozik a két méltóságos asszony az ügyvéd úrral és Balassa báró úr öméltósága is bent van; azt mondták, zavartalanul akarnak maradni, hogy még a bárót se bocsássam be.

– Hát a kisasszony?

– Az kiment a kertbe.

Iszen éppen az kellett Borlynak, hogy az öregek nélkül találja. Ámor okosan diktálja az ilyenfajta dolgokat a gondviselésnek.

Megindult a komoran susogó ős platánok alatt, vizsgálva a kavicsot és a fűvet, nem mutatják-e meg a kis cipők nyomait. Bizony nem mutatták. Bolyongott ide-oda, de a kisasszony sehol se volt, csak kis mókusok riadtak meg lépteire és futottak fel a fákra. Végre valahol a zöldséges kert tájékáról parasztnóta csendült meg: »Magas a kaszárnya teteje.« A második sort elnyomta a kerekese kút zörgése. Aztán megint kicsattant a nóta:

Hej, csak egy kis magyar szót hallanék,

Akitől az rózsámnak üzennék.

Borly mellét kevélyen feszegették az üde hangok, a katona után epedő lányka keserősége (amiben már benne van a *nyelvi kérdés* is embrióban).

A dal a kerekes kút felől hangzott. A káposztapalántát öntözte a kertész lánya, kit a kút melletti szomorúfűz takart el a szem elől. Körös-körül vidám volt minden, csak a nótában rejtőzött valami kis szomorúság. Méhek, darazsak döngtek a szerelemről, gyíkok suhantak a füvek között, virágokhoz tapadt bogarak ringatták magokat vékony száron. Illatot, mámort lehelt minden, még a szomorúfűzfa is nevetett.

Laci a dal irányában a kertészlányhoz ért.

- Nem látta, kérem, a bárókisasszonyt?
- A búzamosókhoz ment – felelte a leány.
- Merre vannak a búzamosók?
- Nem tudom. A pataknál valahol.

Igen ám, de a patak, a Litva, végigfolyt az egész ötven holdas parkon, most tehát még kevésbé tudta Borly, merre induljon. Mert a fák miatt az ember csak egy arasznyit lát a parkból egyszerre. Fülelt, hallgatott, semmi nesz, csak a harkály kalapácsol valahol messze, s fönny magasan száll egy vagy két galamb. Tovább megy, megint szárnyzuhogás a levegőben, megint galambokból száll egy kis csapat, ez is bal irányban. Hopp, menjünk a galambok után! A főhadnagy irányt változtatott. Hiszen a madarak segítették már egyszer megtalálni a szerencsét, miért ne indulna ezúttal is utánuk? Amit megkezdtek, hadd végezzék be. Ha búzát mosnak valahol, a kis torkosoknak tudniok kell, hol van ma a lakoma.

Tudták is. Hír jár erről galambok országában. Csakugyan ott mosták a búzát a béresasszonyok rostákban, teknőkben a Litva patakban, azután lepedőn szárították. Ebből lesz a kalács az urasági asztalon. Ugyancsak a pataknál a túlsó parton fehéritették az otthon szőtt vásznat, mely szét volt teregetve a pázsiton. Ebből lesz a bárókisasszony kelengyéje.

A galambok nyomán oda talált Laci. Mihelyt kiért a sűrűségből, messziről megpillantott egy óriási pipacsot. Az volt a bárókisasszony napernyője. Ott ült a patakparton buja páfrányok közt, a lábait lelógatva, horgát leeresztve az elsikló pisztrángok közé. Mellette a lepedő szélein, ahol a búza száradott, egy csomó galamb járt-kelt és csipegetett nagy biztonsággal. Fél is a galamb a galambtól! Se ők nem vetettek rá ügyet, se ő rájuk, méltán hallgatta a patak csobogását. Hanem egyszer csak mi történik? A patak olyanformán kezd csörögni, nem ahogy a víz, de ahogy egy kard szokott. Ez mégis rendkívüli, ez mégse lehet. Hátratekint, elsápad és felugrik. Megdermed benne a vér, mozdulni se tud. A főhadnagy jön.

Az első ösztönszerű mozdulat az apró lilavirágos szoknya gyüremléseit lesimítani. Majd megjelenik szemeiben a halálos rémület. A búzát rostáló asszonyok bent állanak a patakban, s szoknyaik felgyűrve és a deréknál görcsbe kötve láttatni engedik fehér lábikráikat, föl egész térdig, sőt még felül is. Jaj, mindjárt meghal a szégyentől, ha ezt a főhadnagy meglátja.

- Le a szoknyákat! – kiáltja hevesen, mint egy vezényszót. – Hamar, hamar!

A béresasszonyok csodálkozva neszeltek fel s látván a közeledő tisztet, eltaláltak az ijedség okát, mire meg is szólalt a csintalan Horpácsi Verona nevetve:

– Jaj, lelkem kisasszonykám, ne féltse a katonát. Látott az már az asszonyból többet is.

De már ekkorára oda is ért a főhadnagy nagy sebbel-lobbal s messziről kezdte a beszélgetést németül, hogy a cselédség ne értse.

– Önt keresem, kisasszony.

– Engem? – csodálkozott Mária. (Pedig ugyan ki mást keresett volna ott?) – Szép, hogy én is eszébe jutottam.

– Sohase is ment ki onnan.

– Katona szava löpor nélküli füst – mosolygott Mária, kék pántlikás kalapját megigazgatva fején, mely alól hátul két vastag szöszke hajfonat lógott végig a derekon, le egész a szoknya felső csipkefodráig.

– Hát mivel mulatja itt magát?

– Képzelve, horgászatok.

– És fogott-e valamit?

– Semmit, uram, semmit. Nincs szerencsém.

– Azért hagyta abba?

– Azért, mert maga jött.

– Ne zavartassa magát.

A baronesz szót fogadott, lehajolt a horgáért, aztán újra le akart ülni, de Borly figyelmeztette:

– Talán menjünk följebb, mert a halak megijednek a rostáló asszonyoktól és visszaúsznak.

Fölfelé mentek a zizegő füzesekkel szegélyezett parton, míg végre a főhadnagy talált alkalmas helyet egy satnya bodzafa mellett.

– Ez a jó hely. Itt fogtam én sok halat azelőtt.

– Hátha azóta már megváltoztak a halak is – ellenveté a leány.

– Hát még ki változott meg?

– Mit tudom én? – felelte Mária vállat vonva és leeresztette a horgot.

Leült, kecsesen elrendezvén szoknyája redőzetét a térdein, míg a két hajfonat sziszegve lecsapódott végeivel a földre a fűtestvérei közé.

– Engedje meg baronesz, hogy én tartsam az ernyőjét.

– Ha nem restelli.

A hadnagy tartotta most már a piros ernyőt, föléje hajolván, folyt a társalgás közömbös dolgokról, imitt-amott ejtvén egy-egy célzást, amit a baronesz gondosan kikerült, mint a vízben úszkáló pisztrángok a horgot.

– Engedje meg baronesz, hogy én is leüljek melléje.

– Mit? már elfáradt? Nem, nem, csak maradjon.

– Attól tart talán, hogy a halak megijednének tőlem?

– Ugyan ki félne magától?

– Hát maga sem fél?

– Én? Hogy félnék? Hiszen meg nem esz.

– És mégse enged magához leülni?

– No, hát üljön le, nem bánom.

Így ültek aztán ketten egymás mellett és megint csak ilyen dibdáb dolgokról beszéltek. Kakukk szól valahol. Annak a szavát számlálták. Egy vén kecske jött a túlsó partról szomjasan s éppen velük szemben leereszkedett a patakba inni. Mária megint igazította a szoknyáját, nehogy a kecske megláthassa alulról a bokáit. A főhadnagy édesdeden nevetett az efféléken, a nap pedig szállt-szállt lefelé elbágyadva, szóval, telt az idő és nem jött alkalmas gondolat, amellyel a főhadnagy megkezdhetné a rohamot.

– Hát maga azóta mindig Bécsben lakik?

– Igen.

– Vannak-e ott szép lányok?

– Szép lányok mindenütt vannak – felelte Borly.

– Persze el sem jött volna, ha ez a szomorú eset nem történik.

– Még nem.

– Ugye furcsának tetszik most a falu?

– Szebbnek találom, mint valaha.

– De a mi kertünk nemde csúnyább most, elhanyagolt? A papának nincs rá pénze. Sok szép dolog elpusztult. Az áloék, a nagy agavék, amiket nyáron kiültetünk.

– Az én eszem most csak két növény körül jár – felelte a főhadnagy rejtélyes arccal –, azokból kell egyet elvinnem. S az mind a kettő megvan. A többinek pedig nem érzem a hiányát.

– No, ugyan melyik két növény az?

– Hát az egyik ez – felelte Borly, leszakított egy pitypangot s a Mária ölébe tette.

– S a másik?

– A másik meg ez – letörte egy fűzfavesszőnek a felső végét és azt is odabocsátotta a pitypang mellé.

– No, ezek, mondhatom, nem valami nagy ritkaságok. Maga igen szerény.

– Nem ritkaságok, de nagy jelentőségük van.

– Hogy-hogy?

– A pitypangból láncot és gyűrűt csinálnak a falusi leányok, a fűzfából pedig a kosarat fonják.

Mária elérte és elfordította a fejét, hogy pirulása ne lássék.

Amint pedig a fejét elfordította, láthatóvá lett, hogy egy hernyó mászik a hófehér nyakán. Laci ösztönszerűleg odakapott, de a hernyó becsúszott a ruha derekán, azon a tündéárkon, mely a nyakból kezdődik, hát bizony minden komolyabb megfontolás nélkül gallér alá kellett nyúlni és kivenni a szörnyeteget. Hanem hát a baronesz se rest, s ha nem érzi meg a hernyót a nyakán, megérzi a főhadnagy izzó, lüktető ujjait, felugrik, mint egy megriadt őzike, s eközben haragosan hátralegyint a tenyerével, hogy a főhadnagy kezét megüsse, de éppen az arcát találja nagy csattanással.

– Haragszom, menjen, menjen!

– De hisz a hernyót vettem le a nyakáról – védekezik a főhadnagy elszontyolodva, s arca kipiroslik, nem annyira az ütéstől, mint a gondolattól, hogy ütés érte.

– Mi történt köztetek? – csendült meg e percben mögöttük egy ismerős hang, a báróé, aki keresésükre jött s akit a nagy izgatottságban észre sem vettek. – Összevesztetek?

Mária makacsul elfordította fejét és lenézett a vízbe, Borly is hallgatott.

– Látom, történt valami. Nos? Tegyen jelentést, főhadnagy uram!

– Hát csak az történt – felelte Borly –, amit ígértek az Inokay-házban. Betelt rajtam a végzet. Egy csók várt rám itt hosszú idők óta és egy pofon. Nos, hát megkaptam a csókot is, a pofont is, de megfordítva, ahogy képzeltem. A csókot a ház gazdájától, a pofont a ház kisasszonyától.

Inokay bosszús arcot vágott.

– Talán egy kicsit ajtóstól rohant a leánykérésnek, főhadnagy uram?

– Még el se értem odáig – szólt a főhadnagy sóhajtva.

– De hát akkor mint történt a dolog?

– Egy hernyót vettem le a kisasszony nyakáról.

– Ejnye, Mária, hát pofonokat osztogatsz, mint egy markotányosnő?

– Hiszen csak a kezét akartam – szólt Mária elpityeredve.

– És alkalmasint nem nagyon?

Mária újból nem felelt.

– No, felelj hát. Nagyon akartad vagy nem nagyon?

– Nem nagyon – tagolta Mária fáradtan.

– Látod, pintyőke, nem szép volt tőled. Hiszen Borly csak udvarias volt és semmit nem tett és nem mondott, pedig tőlem felhatalmazása volt többre is.

– Tőled? – hebegte Mária csodálkozva és megfordult, hogy a könnyein keresztül apja lelkébe mélyessze tekintetét.

– Hiszen ha nem szereted, arról nem tehetek – folytatta –, tégy úgy jövőd sorsodra nézve, ahogy akarsz, de ez egyenesen illetlen volt, azért hát ne durcáskodj, eredj oda, engeszteld meg Borlyt, nyújts neki kezét.

Mária lehajolt a halász botjáért, a napernyőjéért, és ha már ott hevert, fel-emelte a pityangvirágot is, odament Borlyhoz és átnyújtotta neki...

– Hát itt van a pityangja, de most azután ne okoskodjék többé.

A megdicsőülés verőfénye ragyogott a főhadnagy arcán. Lehajolt, megcsókolta a hófehér kezecskét, mely a pityangot nyújtotta. Mária pedig szemérmesen lehúzta a nagy szalmakalapját a lángoló arcára.

– Nos, rendbe jöttetek? – kérde Inokay meglepetve.

– Örökre – felelte a főhadnagy boldogan.

– Hát mégis szereted? – szólt Inokay nevetve.

A leány a fejével bólintott, hallgatagon, mélán lépegetve mellette a kastély felé, halászbójával a rögöket ütögetve.

Áthaladva a sűrűsége, hol a vakmerő fiatal hős (ahogy Lacit a hadseregben nevezték) egy-kétszer titkon a Mária kis kezecskéjét a magáéba merte zárni, s Mária engedte is, de ahol a kert megnyílt titkon lappangható emberi szemeknek, ott csendesen kihúzta. Amint kijutottak a park gondozott részébe, a hajdani szökőkúthoz, a kavicsos úton szembe jött a bárónő, Máli tante és Balassa.

Máli néni meglátván a horgászó botot a Mária kezében, szokása szerint megszűről elkezdte a zsörtölődést.

– Nos hát, pintyőke, hogy szolgált ma a szerencse? Fogtál valamit?

– Oh, igen – kiáltá eléje Inokay hamis szemhunyorítással. – Egy főhadnagyot.